עולם נחמד

יש יצירות ספרותיות שהאיורים המלווים אותן נעשו במשך הזמן לחלק בלתי נפרד מהן. כמעט לא תיתכן „עליסה בארץ הפלאות" ללא ציוריו של טניאל, אין לתאר את „הנסיך הקטן" ללא האיורים של מחברו, סנט־אכזיפרי.

גם דמותו של החייל האמיץ שווייק של יארוסלאב האשק לא תתואר ללא ציוריו של הצייר הצ'כי יוסף לאדא, שאחדים מציוריו הפחות ידועים מובאים בזה.

עולמו של לאדא, ממש כעולמו של החייל שווייק, מאוכלס אנשים קטנים ומגוחכים, פקי־דים מטופשים, מורים נוקשים וכורים, בעלים שנשותיהם, שהן על פי רוב גדולות מהם ב־„ראש", שולטות במשפחה שלטון אבסולוטי, רופאים שאינם מבחינים מרוב מלומדות בדברים הגלויים לעין־כל. ההומור של שווייק בנוי לעי־תים קרובות על קבלת ביטויים מן המילון הפקי־דותי כפשוטם וכל „טימטומו" אינו אלא הרצינות בה הוא מקבל כל סיסמה פטריוטית, כל הכרזה „מגבוהה", ויושר זה שלו חושף את השקר המוסכם, את הצביעות של בעלי־השררה.

האשק לא הספיק, כידוע, לסיים את סיפורו של שווייק. בפרק האחרון של הספר מגיע שווייק לחזית הרוסית ואיננו יודעים מה היה סופו.

כאשר עובד הספר להצגה עבור תיאטרונו ה־ברלינאי של פיסקאטור על־ידי מאקס ברוד, הציע מישהו כסיום סצינה בה מגיע שווייק עם כיתתו לחפירות ומן הצד הרוסי נפתחת עליהם אש. שווייק הנדהם קם וצועק לעבר האוייב: „תפסיקו לירות! יש פה אנשים!" אין ספק

שזו בדיוק גישתו של החייל האמיץ, שיותר מכל צ'כי אחר הפך לדמות עולמית. בעצם הרי שווייק צודק לחלוטין, ותגובתו התמימה מעמיקה יותר מכל הגישה „הנורמאלית" הרואת בהריגת אנ־שים בשדה הקרב משהו הגיוני וטבעי.

בכל מילה של המנהל שלנו יש משקל.

אחד „נפוח".

— עלמתי, זה יהיה קשה מאוד לאתר את הבחור שנשק לך!
— אין לכם כלבי־משטרה!
— ...דה, תני לכלב נשיקה והוא כבר יזהה את האיש.

— או! שעה שלימה עבדת עד שעקרת את השן שלי.
— לא יכולתי להינתק מפה כל כך נחמד.

— מחר יהיה זה עשרים שנה מאז נישאנו. החלטתי לשחוט את האווז שלנו לכבוד המאורע.
— מה את רוצה ממנו, הוא לא אשם.

הטבע אינו סובל ואקום, פרט לוואקום שבראשו של תלמיד, שקשה ביותר למלא אותו.

אל תשאל אותי כל הזמן מתי אגמור להתלבש. כבר לפני שעה אמרתי לך שזה לא יקח יותר מחמש דקות.

רגע שאתה רואה בחורה נחמדה, אתה שוכח שאתה נשוי.
להיפך, ברגע כזה רק מתברר לי שאני נשוי מאוד.

היום
נצל את ההזדמנות ורכוש
"פיאט 238"
קבינה כפולה
24.450.- ל"י
(בתוקף עד 31.3.1974)

בעקבות החלטת הנהלת המכס להפחית את מס הקניה על המסחריות בעלות קבינה כפולה, לתקופה מוגבלת תוכל עתה לרכוש את ה„פיאט 238" במחיר הזדמנותי! מסחרית זו בעלת מנוע אמין עם הנעה קדמית, המותאם במיוחד לנסיעות ארוכות, בהולות ובדרכים קשות. שירות „פיאט" מובטח בכל רחבי הארץ, עם חלפים במחיר סביר.

FIAT 238

מסחרית סגורה -.22,500 ל"י

חותם

המערכת והמנהלה: בית „על המשמר", רח' בן־אביגדור 4, תל־אביב. המען למכתבים, תגובות והערות: שירות „שק נעול", תל־אביב. עורך ראשון: בצלאל לב ז"ל.

העורך: ישראל זמיר; עורך גראפי: שובה אוסובסקין צלמת: ריבה סגלן מזכירה: נורית לבנר. חברי המערכת: י. אופן, צ. בן־שלום, מ. גילת, ג. מטר, ר. מרון, י. כובול, מ. סנונית, י. קאסי, ג. קוון, מ. רג, ח. שור.

אם הציבור ירשה זאת, ייצא משה דיין ממלחמת יום־הכיפורים בדיוק כמו שיצא הקיסר הירוהיטו ממלחמת העולם השניה: באופן רשמי הוא גמר להיות אלוהים, אולם נשאר קיסר. אלוף חר־אבן

השבוע — איך היה?

הידוק־החגורה

כבר מזמן לא עלו המחירים, כידוע, וביטול הסובסידיות בא איפוא בעתו... הקפצת המחירים גם תמחיש לנו את האינפלאציה ותסעיד את האווירה השליווה שלאחר הבחירות. ואם אנו אולי גם שוב לפני בחירות, תהיה לבוחר מהודק־החגורה סיבה נוספת להצבעת־ענישה. אך בינתיים שלם נשלם. אלא מה, שולחו ישלם!

צמצום שטחים

הידוק־החגורה מסוג אחר, צמצום השטחים באפריקה ובחלק מאסיה, עשוי להשפיע דווקא בכיוון הפוך — הרחבת הפעילות המשקית וקצת דילול של ההוצאות האסטרונומיות. אלה, כידוע, קשורות גם בהתחותם של גבל עתקה שהתפנה וארץ גושן המתפנית בימים אלה מחיילי צה"ל. עם הסרת המצור מן הארמיה ה־3 ומן העיר סואץ נצפה גם לראשית הסרתו של המצור הכלכלי על ישראל השלושית והשניה...

אוניה אחת

הימאים הוסערו — והשקיטו את הנמלים. שלושה ימים הושבת השבוע צי־הסוחר בשל שביתתם של הימאים הזדעקו כמחאה — וכלחץ — נגד ביטול צי־הנוסעים הישראלי. עתה הועלתה הצעה להפעיל לפחות אוניה אחת לשנה, מסובסדת, כדי למנוע כריתת ענף חיוני מנוף ימינו. לגבי מדינה, שגבולותיה הפתוחים משתרעים לפי שעה רק לאורך הים והאוויר, קשה לדבר על הפרזה בהפעלת אניית־נוסעים אחת ויחידה, צי סולו.

פגישה בהאוואנה

ברז'נייב הפליג למרחקים — ועד לקובה הגיע, לשמוע נאומות שאמבה ואולי כדי להתפייס — ולפייס בין פידל וריצ'ארד (זה פוטוגרייס). פסטיבאל גראנדה ערך לליאוניד עמיתו בהאוואנה ולא חשש מעינא־בישא של מאו, הרחוק־עוד־יותר. אך את קאסטרו קשה להתניק בכיס, אפילו באמצעות פיתויים מרחיקי־לכת. לא נתפלא, אם פקין עודין לא תאמר נואש, והיא תסרב להיפרד מעל „האיש שלנו מהאוואנה". וקאסטרו עצמו עוד ישוב לסין־תיוה.

ציצת אלוף

שמו של אלוף (מיל.) אלמוני — לא נתרום לפרסומו על־ידי הזכרת שמו המפורש — לא ירד השבוע מן הכותרות. התראיין ביד חזקה ובזרוע נטויה בבטן הבוזיל ושר לעצמו „אז יפשיר" על רכב מצרים, שהוא הוריד למטולה, וכיוצא באלה הצטנעויות למכביר. לא נסיף לו מוסר, אך השאת עצה אולי לא תהיה מיותרת. ילמד־נא כבוד האלוף מדרכו הפוליטית של גנראל אחר — גדוואס המנוח, שנפטר השבוע, אשר „השכיל" בערוב־ימיו להתנתק מהערצת המונים בשל הליכתו אחר קסמי־שווא של שימוחו־אסטיס הזיים־בתקין...

● קוראים כותבים ● קוראים כותבים ●

דבורה שכנר

שואה, עבר וגם הווה?

בחותם מס' 210 (18.1.74) התפרסם מאמרו של יהודה באואר „שואה — עבר והווה". והופתעתי למצוא שם תשובה לדברים שאמרתי בכנס חברים שהתקיים לפני שבועות מספר. נושא הכנס היה „מלחמת יום־הכיפורים — הרהורים שלאחריה ומסקנות חינוכיות", ויהודה פתח אותו בהרצאת השגותיו בנושא. קוראי „חותם" יכלו לקרוא את התיזה שלו בשני מאמרים שהתפרסמו, ואילו מדברי הקצרים באותו מפגש, יכלו להתרשם רק ממשפטים תלושים מן ההקשר שלהם. גדולים וחכמים ממני השיבו ליהודה בהרחבה באותה שיחה, ואיני יודעת מדוע בחר לענות דווקא לי; ייתכן שראה בי נציגת אותה שכבה של מחנכים המקיימים את הקשר החי עם הנוער שלנו, ודבריו פונים אל כולנו, חרכנו, אל הנערים.

בדי להזכיר לקוראינו מהי התיזה שלו, אצטט דבריו: „תנאי הרקע שאיפשרו את השואה, כלומר בדידותנו בעולם, היחס המיוחד של העולם אלינו, האיבה ליהודים, הם עדיין תנאי קיומנו גם כיום, כפי שהראתה שוב מלחמת יום־הכיפורים". — מצבנו הקיומי כיום הוא: המשך למצב העבר. השואה היא הווה, היא תהליך, ולמעשה לא חל מפנה בהיסטוריה היהודית, אלא חלה אינטנסיפיקציה של התהליך — הוסיף בכנס.

מתשובתי אליו, בחר יהודה להביא את הקביעה שאיני מסוגלת לחנך על תורה כזו ועל ראיה כזו של המציאות. מתקבל הרושם כאילו יש לו דין דברים עם מחנכת המסרבת לראות ולומר את האמת האכזרית, ובוחרת על כן להתעלם ממנה ולחנך לאידיאלים הומאניים נשגבים ותלושים מן המציאות המרה.

באותו מאמר מזכיר לי יהודה ש„יש לחנך לאמת — אפילו היא בלתי־נעימה ביותר".

אוסיף הסבר לדברי ואמלא את החסר. אפתח באותם סעיפים שהנני מסכימה לדברי יהודה בלב מלא וחם:

א) שיש לחנך על דברים שהם אמת ושהבעיה אינה דידאקטית אלא מהותית.

ב) הערכתו הלא־פסימית של כוחותינו כיום לעומת אלה שהיו לנו בעבר.

ג) לדברי הסיום שלו, בהם הוא ממליץ לחנך אל הרצוי, אפילו קיים פער בינו לבין המצוי, ולחתור למען החדרת הרצוי לתוך המציאות.

חילוקי הדעות בינינו (או שימת הדגשים השונה) מתחילים כאשר הכותרות האלה מתמלאות תוכן.

לחנך על דברים שהם אמת

אותה אמת שיהודה מציג — ושאיני מקבלת — גורסת קונצפציה כוללנית הרואה את שנאת־היהודים — אפשרות של שואה מתמדת — בדידות — אדישות העולם — כמרכיבים בלתי־משתנים של הווייתנו, והיא כרוכה בהדגשות חוזרות ונשנות על כך שקיום המדינה אינו מהווה נקודת מפנה במצב הקיומי של עמנו. „על כן לא הייתי במבוכה בפרוץ מלחמת יום־הכיפורים, וגם לא נכוה תגובת העולם" — העיר יהודה בדיון. לדעתי יש בהכללה זו אותה סכנה הידועה וטוב לכל איש־מדע: הסכנה של אונס העובדות לשם התאמתן לתיזה מוגדרת. אני מסכימה שיש

(המשך בעמ' 18)

צבי רענן

ההיסטוריוסופיה והמיתוס

אין ברצוני להידרש לאותו חלק במאמרו של יהודה באואר („נאום שלא נבאם בוועד הפועל של הקבה"א" ב־22.12.73) העוסק בבעיות האקטואליות שלפני הבחירות. יש להניח שיהיו חברים אשר יתבעו את עלבונה של מפ"ם, אשר נזרקה ע"י יהודה לסיר אחד יחד עם כל המנגנונים המפלגתיים הקשוחים של הדימוקראטיה הישראלית המאובנת, שרווח והצלה יבואו לה ממגע ישיר עם הציבור באמצעות בחירות מוקדמות נוסח ארה"ב. גם לי, כמו ליהודה, יש ביקורת חמורה על סדרי חיינו הציבוריים, ואפילו על מפ"ם, אולם נדמה לי שנושא זה טעון טיפול אחר, מעמיק יותר, כי אחרי הכל יש לדון פה בנושא בעל חשיבות כללית הקיים כבעיה מאז קמה הדימוקראטיה הראשונה בעולם ואשר טרם נמצא לה היישום ההולם לחברה התעשייתית המודרנית. חוששני, שלא תעזור הרבה החזרה על התרופות המעשיות, כביכול, המודגלות בפי עסקנים פוליטיים „צעירים" מסויימים, המתבטאים יותר לתיקון „העולם" הבילוגי מלתיקון הדימוקראטיה — מבלי שברצוני לשלול בזה את הטיעונים לגופם נגד עיוותי הדימוקראטיה שלנו. בשום, איני מאמין בפתרונות משושים ו„גאוניים" לבעיות מורכבות ומסובכות.

אולם בכוונתי להתייחס בעיקר למחדל הראשון אותו מונה יהודה באואר במחשבתו הוא שלפני יום־הכיפורים, כי בפרק זה הוא עוסק בבעיה יסודית מאד בעולם המחשבתי היהודי של דורנו — בעיה שאקטואליותה וחשיבותה אינן תלויות במועד בחירות זה או אחר. כוונתי לאותו פרק במאמרו, בו הוא מפתח את הרעיון של הרציפות ההיסטורית בין השואה, הקמת מדינת ישראל ומלחמת יום־הכיפורים. היו ודאי רבים כמותו שחשו באותם הימים הקשים של ראשית מלחמה זו את המשכיות דרך הייסורים והתחיה של עמנו בתקופה המודרנית. קשה אמנם להתעלם מהערכות צבאיות ופוליטיות הכופרות בזכות הריאלית לקיומנו הלאומי ותופעי המלחמה האחרונה זו — והתוצאות הצבאיות והפוליטיות מעידות על מתווה ומטרות האקטואליות של מלחמת יום־הכיפורים — אולם לשם הדיון עצמו מוכן אני לרגע לקבל את ההנחה, שאכן קיימת לא רק רציפות היסטורית (עליה אף אחד אינו יכול כמובן לחלוק) אלא גם אנאלוגיה מהותית ועניינית בין השואה ובין מלחמות ימינו.

מהו היסוד האנאלוגי המקשר בין מאורעות אלה לפי דעתו של יהודה, כפי שבאה לביטוי במאמרו? לפיו היתה השואה מאורע שהעולם יכול היה למנעו וכי היו קיימות ברירות של אמת לכך מבחינת יחסי הכוחות הפיזיים והמרכיבים הפסיכולוגיים בעולם של תקופת השואה. אינני בא לחלוק על קביעה זו, כי ביסוד כל השקפה היסטורית שאיננה פאטאליסטית קיימת האקסיומה של „הרשות הנתונה" לאדם. אולם קשה יותר לקבל את התפיסה ששנאת המיעוט ואדישות הרבים, שהיו רקע, והתנאים שאיפשרו את השואה, פועלים גם היום במאורעות־ימינו כגורמים מכריעים ובאותה איכות. אין ספק, גם היום קיימת שנאה רבה של מיעוט כלפינו וקיימת אף אדישות של הרבים המעצבים את האקלים הבינלאומי סביבנו. אולם האם יש באלה, כדי לקבוע את מהלך המאורעות הצבאיים הפוליטיים האקטואליים עצמם כמו בתקופת השואה? אפילו נניח, שאפשר להשוות את האנטישמיות הגזענית מבחינת עומקה, מהותה ושורשיה ההיסטוריים והפסיכולוגיים עם השנאה שהעמים הערביים רוחשים לנו — ואין הדבר נראה לי כלל דווקא בראיה היסטורית — ואפילו נניח, שהאנטישמיות הקומוניסטית, שעל קיומה קשה לחלוק, דומה באופיה ומקורותיה לזו הנאצית — וגם דבר זה אינו נראה לי מבחינות רבות — הרי צריך להיות ברור לכל מסתכל אובייקטיבי שהסיטואציה ההיסטורית, גם הגלובלית וגם היהודית־הספציפית, כיום שונה כמעט מכל הבחינות, שאין כל מקום לאנאלוגיה כלשהי. האם יש באמת צורך לפרוש בהקשר זה את כל המגורמת הצבאית, הכלכלית, הצבאית והיהודית של תקופתנו, כדי להוכיח את הטיעון? ...

(המשך בעמ' 18)

ההסכם שהושג בין ראשי מצרים לבין ממשלת ישראל נחתם ע"י הרמטכ"לים. להסכם משמעות צבאית. אך אין להתעלם מדרך השגת ההסכם, שהרי אילו הושג בדרג הצבאי בלבד, היתה משמעותו פחותה. נראה עתה כי ההסכם מרמז על שינוי במדיניותה של מצרים.

להסתכן בשלום

(הפרדת כוחות: כשלון או הישג?)

מאת רפי קוצר

מלחמת יום הכיפורים נפתחה בעת ובעונה אחת בשתי חזיתות. לאחר נצחון צה"ל במלחמה, התפצלה החזית הדרומית. אילו התחדשה המלחמה בדרום היה צה"ל עומד בפני משימות אחדות בעת ובעונה אחת. (במאמר מוסגר נגסה להוציא את האפשרויות והאופציות שהן פתוחות אך בלתי ריאליות: המהלך לעבר קאהיר היה אפשרי מבחינה צבאית, אבל זהו אבסורד מבחינה מדינית; איום על קאהיר היה נמנע מאיתנו ע"י שתי המעצמות או ע"י בריה"מ לבדה. יתרה מזו, איני מניח שמדינאי ישראלי שפוי היה מציב בפני צה"ל משימה מעין זו.)

בפני צה"ל היו 3 משימות בדרום בהן היה חייב לטפל בו־זמנית:

1. מניעת פריצה של כוח מצרי לתוך המערך במערב התעלה (ע"י פעילות התקפית או הגנתית).
2. השמדת כוחה הלוחם של הארמיה השלישית.
3. כיתור והשמדת הארמיה השניה.

לא ניכנס לפירוט גורמי הזמן הפוליטי שהיה יכול לעמוד לרשותנו והזמן הצבאי שהיה דרוש לביצוע המשימות. נתאר בשלב זה את המשימות הנוספות שהיו מוטלות על צה"ל במקרה של חידוש המלחמה. כפי הנראה, בו זמנית, היתה מתחילה ומתפתחת פעילות בחזית הסורית וצפויה היתה גם פעילות ירדנית, מוגבלת או רחבה. אם לגבי אפשרות המלחמה בחזית הסורית אין צורך להכביר מילים, הרי הסברה לגבי ירדן טעונה הבהרה. במלחמת יום הכיפורים הסתפקה ירדן בהחזקת כוחות בגבולותיה וריתוק כוחות ישראליים. בשלב מאוחר יותר היזה כוחותיה לדרום סוריה ונטלה חלק פעיל במלחמה. היה זה תרגיל מאוד מחוכם של המלך, ש„נהנה משני העולמות": שמר על עורו, הפגין נאמנות „לעניין הערבי" והיה מעורב בצורה מבוקרת עם שליטה מלאה על כוחותיו וכושר התמרון שלו.

המעורבות הסובייטית כגורם

לאחר המלחמה לא שפר חלקה של ירדן מבחינה מדינית. היעד האסטרטגי המרכזי של ירדן מאז ומתמיד היא מצרים. כושר המיקוח של ירדן הוא קטן, ולכן לא שמו אליה לב במיוחד, והמאמצים הופנו למצרים ולסוריה.

אירגוני החבלה וארצות־ערב אינם רואים במלך את נציג הפלשתינאים ועל כך הצהירו פעמים אחדות. סביר להניח כי בסיטואציה מלחמתית מתחדשת היתה ירדן מעוניינת להפגין נוכחות יותר איתנה. ייתכן אף לחשוב כי הצבא הירדני היה מנסה כוחו, כדי להגיע להישג קרקעי כלשהו. כל התיאור הזה הוא כמובן בחזקת אפשרות שלפני ההסכם ולא בחזקת ודאות. התיאור מבוסס על השערות, אבל משקיף בלתי משוחד יודה כי הן עלולות היו להתגשם אילו התחדשה הלחימה.

לפי תיאור זה, היה על צה"ל להילחם במספר חזיתות רב יותר, כולל חזית דרומית מפוצלת. במסגרת השיקולים הרלוונטיים יש לקחת בחשבון גם את גורם המעורבות הסובייטית. לפי הסימנים במצרים ובסוריה, יש עדות לכך שהתחדשות המלחמה היתה מעמיקה את ההתערבות הסובייטית. הניתוק הפשטני ביותר קשור להנחה שהרוסים היו מכניסים יחידות עצמאיות של נשק ואספקה צבאית ולא היו מרשים שזו תושמד או תילקח שלל ע"י צה"ל. אין לי ספק שמספר כלי נשק חדישים יותר, שלא הופיעו במלחמת יום הכיפורים, יופיעו בזירה. עוצמת הסיוע הרוסי וגודלו מצביעים על כוונה מדינית ברורה וחד־משמעית, או בשפה פשוטה נאמר לערבים: „לא ניתן לכם ליפול".

ייתכן שארה"ב היתה מנטרלת התערבות כזו, מפני שהיו אלה המצרים שפתחו שוב במלחמה. אולם אילו נוטרלה המעורבות הסובייטית הישירה, ספק אם התוצאה היתה רצויה לנו. היה נוצר מצב ביניים חדש.

אני משוכנע שצה"ל היה מנצח בשדה הקרב, אילו עמד לרשותו הזמן המספיק. הוא היה ממגר את הצבא המצרי ואף מכה את סוריה וירדן. אך אסור לשכוח את ה„אילו" ואת לקח המלחמה האחרונה. מהלך כזה עומד בסתירה לאינטרס האמריקני והרוסי כאחד, ואין זה סביר שהיו מניחים לנו לבצעו. מלחמה מחודשת היתה מביאה למצב פוליטי וצבאי הדומה למצב הנוכחי.

לא ניכנס לניתוח האופציות הצבאיות השונות כי הן בגדר השערה בלבד.

נשאל את השאלות המכריעות: מה המחיר? ולשם מה?

לשאלה הראשונה אפשר לענות במילים מועטות: כאשר מדובר בהגנה על קיומנו, אין אנו שואלים למחיר, למרות מאמצינו להקטינו ככל האפשר. כאן אפילו שוללי ההסכם אינם אומרים כי אנו צריכים להישאר בעמדות הקיימות, כדי להגן על קיומנו. הערכת השוללים היא שאפשר להשיג יותר תמורת הוויתור, ובמקרה זה שאלת המחיר היא מאוד משמעותית.

אילו התגשם הסצנריו שתואר לעיל באופן מלא או חלקי, המחיר שהיינו משלמים היה כבד ואכזרי מאוד. הפסקת האש בה היינו נתונים היתה רופפת, ישיבתנו במערב התעלה היתה קוץ בבשרה של מצרים, שהיה פתח לתהליך מגלתי. המצב היה מתפתח למלחמת התשה חדשה, והמעגל היה מתחיל לסוב לקראת מלחמה.

לשם מה? מה הם היעדים הלאומיים־האסטרטגיים שהיצבנו לעצמנו שמחירם מלחמת התשה, או מלחמה כוללת?

המטרה היחידה שלנו היא הסדר של שלום. נסיון ארבע המלחמות מלמד שלא נוכל תחילה לגרש את המצרים ואחר־כך להגיע איתם להסדר מדיני או לשלום. לקיסינג'ר מייחסים את האימרה השנונה ש„ישראל ניצחה נצחון טקטי והמצרים — נצחון אסטרטגי". אין זו תמונה מדוייקת, כיוון שהשלב הטקטי הסתיים לעת עתה ואילו המהלכים האסטרטגיים, נמצאים בשלבי פתיחה. במשחק השח הדיפלומאטי, הפתיחה היא אומנם חשובה, והיא שעשויה להקנות יתרונות, אבל כמובן היא אינה סוף המשחק.

מט - לדעת

המתנגדים להסדר הפרדת־הכוחות שיחקו שח נגד עצמם. זהו שעשוע נחמד, אבל עם כל הרצון לשחק משחק אובייקטיבי, אין אפשרות לראות מראש את המהלכים או השגיאות של היריב. זו בדיוק הסיבה ששח־מט־עצמי אינו נפוץ ואף אינו מקובל. בהסדר יש לישראל הישג אסטרטגי בשלוש נקודות עיקריות:

א. המשא־והמתן הצליח להפריד בין מצרים לבין שאר ארצות ערב. מריו זה נתקע כפרק צר, ויש סימנים שהוא הולך ומתרחב. ההרחבה נובעת מרצונם של המצרים להגיע לנורמאליזציה ביחסיהם עם האמריקנים ומן הלחץ של הערבים הקיצוניים, נוסח קדאפי ואירגוני החבלה למיניהם. פירוק עיסקת החבילה עם ארצות ערב עובד, בשלב זה, בכיוון הרצוי.

ב. ההישג השני הוא ניתוק בין ההסדר הצבאי לבין ההסדר הכולל. המצרים היו אלה שהיתנו כל הסדר בהתחייבות כוללת, מתוך טענה מוצדקת, כי צריך לבחון את הכוונות ולראות כיצד מיושם כל שלב בהסדר. אנו אמרנו: „השגת השלום אחרי איבה של שנות דור — זהו תהליך".

נאמר בכל הזהירות, שייתכן שהתהליך כבר החל ואנו נמצאים בשלב המבחן הראשון. בכל מקרה, אם נקבל את הכרזותו של משה דיין כפשוטה, הרי ש„אנו מוכנים לתת הרבה הרבה תמורת שלום".

ג. ההישג בתחום האסטרטגי קשור לעובדה שמקורות הנפט של סיני הופרדו מן ההסדר החלקי ונשארו בידינו.

בתחום הטקטי יש בשלב זה של הפרדת הכוחות סיכוי לרגיעה, ואם גם זמנית, כך נמנע שחיקת האבדות. ידוע לכל, כי השחיקה אינה סימטרית — גם כאשר האבדות הן 1 ל־10. הדבר שייך לתחום הלשוני שבתרבות, ליחס לחיים ולמבנה החברתי והריגשי.

אני מקבל במלואה את גישתו של עזר וייצמן במאמרו ב„מעריב", האומר כי תקופה זו חשובה גם לריאורגניזציה בצה"ל וללימוד רציני של לקחי המלחמה. לכן נחוץ לנו זמן ושקט. טוב אם הדבר ייעשה ללא לחץ או ריתוק בקווים.

טענתו של שרון לגבי השטח החיוני ממזרח לתעלה היא נכונה, השטח ההגנתי הן הגבעות שבמרחק של כ־10 ק"מ מזרחה מן התעלה. אלא שטיעון זה מעורר שאלה כפולה: האם ניתן היה להשיג את היתרון הטקטי הזה במשא־ומתן, או בקרב? והתשובה: בקרב כן; במשא־ומתן כנראה שלא. מאידך גיסא, אין לבטל את ישיבתנו על קו המוצבים וההרים. בולט לעין הוא שישיבתנו שם יוצרת עומק גדול יותר למצרים, אבל אם כתוצאה מריחוק זה יתחילו בשיקום התעלה והערים, אז יהיה הדבר לברכה. גם בקו־ההרים תישאר התעלה בהישג ידנו. שרון טוען כי יחסם של המצרים לישובים שונה מזה שלנו, ואף זה נכון. גם אם נניח שהיחס יהיה ציני יותר, אין ספק כי ככל שתגדל ההשקעה באיזור, והחיים יחזרו למסלולם התקין, יגבר משקלו של הגורם הזה בשיקולי כדאיות חידוש המלחמה.

פתיחת התעלה לאוניות הצי הסובייטי היא עובדה בעלת משמעות והשלכות רחבות. חרם הנפט חיזק בתודעת המעצמות ואירופה את חשיבותו האסטרטגית של האיזור. חדירה נוחה של הרוסים לים־סוף, האוקיינוס ההודי והמפרץ־הפרסי, תמשוך את צי המערב לאיזור, תפתח תחרות על אפריקה המזרחית שתביא עימה פיתוח מזורז. זוהי המשמעות האמיתית לערובה, הבלתי כתובה, שנתן קיסינג'ר לעובדה שאיזור באב־אל־מנדב יישאר מעבר מים בינלאומי פתוח. נדמה כי גם המצרים הבינו זאת, לכן הסירו את המצור, ובשלב מוקדם.

איני מתעלם מהרקע הפסיכולוגי של הדיון. אנו נסוגים מעמדות שהיו בידינו בזכות נצחון צבאי שלנו והישג מדיני של האוייב. אנו נסוגים מעמדות וממצב ברור אל מצב חדש, בלתי מגובש, שנתון עדיין בהתהוות. המעבר ממצב ברור למצב פחות־ברור תמיד מעורר חרדות — וכך גם הפעם. נאמר לעצמנו בגלוי: ידענו להסתכן במלחמות ועלינו לדעת להסתכן הפעם במשהו חדש, שאולי יפרוץ את מעגל הקסם של סיבובי המלחמה החוזרים ונשנים.

הכוחות הופרדו - ומה הלאה?

שאלה זו עשויה לקבוע את כיוון התהליך. אפשרות אחת היא לנסות ליצור מצב סטאטי חדש, לחכות לטלפון נוסף, ולהשאיר את הכל ליוזמת קיסינג'ר. לפי לקחי העבר לא הייתי מייעץ לעשות כך. עתה הזמן לנסות לפתוח יוזמה מדינית להשגת הסכם תוך ויתורים ולהציע הצעה לפתרון בעיית הפליטים. לשבת מאחורי קווים חדשים ולהמתין לבאות פירושו ניצול כל הסרגונות ההסדר החלקי. כדי להפיק את היתרונות נחוצה יוזמה. יש חוגים אצלנו שיהיו מעוניינים להאיט ולמנוע יוזמה. ייתכן שגם במצרים יהיו גורמים דומים. הממשלה החדשה תעמוד בפני משימה מדינית גדולה אם תצליח לפתח דינאמיות. הסיכוי להצלחה יגדל, הנחתנו היתה כי ירדן לא תוכל לזוז ללא תחילת תזוזה במצרים, אך עתה ירדן אינה משולבת באופן אמיץ במערך הפוליטי של סוריה ומצרים, וזו העת לפתח מהלך חיובי עם ירדן.

המצב בחזית הסורית הוא עדיין הרגיש ביותר. שבוינו עדיין בידם. אני שלם עם החלטת הממשלה, המתנה כל משא־ומתן בהעברת השמות והבטחת זכויות אמנת ז'נבה. אם תתפתח סיטואציה שהסורים יהיו מוכנים להגיש את רשימת השמות לישיבה הראשונה, אני בעד הליכה למשא־ומתן. יהיה זה פתח מדיני שיקצר את סבלם של השבויים.

לא עת היא לפרט, במאמר זה, מה טיב ההסדרים הנראים לי עם ירדן או סוריה. החשוב מכל הוא לפתח יוזמה ישראלית עצמה, מוגנת ומוסברת היטב במישור הבינלאומי, כדי שלא נהיה נגררים אחרי מצבים אלא יוצרים אותם.

פרופ' יובל נאמן - נשיא אוניברסיטת תל־אביב:

ריאיינו: יעקב רבי וישראל זמיר

חזינו מבשרנו את חידושי־הלחימה שפותחו בידי הסובייטים, וזה היה כמו ההלם של תגלית מדעית מרעישה. — הכול היו שותפים להערכה הבלתי־נכונה של המצב, לרבות אריק שרון, שהוא אמנם מפקד מצויין, אבל הוא לא ראה את הנולד וחשב בעת היותו אלוף־הפיקוד שדי ב־300 טנקים אפילו להצבת ראש־גשר בגדה המערבית של התעלה. — פונקנו בשש השנים האחרונות והתרגלנו לראות בכל תקלה – משבר גדול.

שאלה: פרופ' נאמן, האם אתה מאמין שההלם של ה־מלחמה יחולל תמורות מרחיקות־לכת בהווי החיים, בהרגלי העבודה, במוסר החברתי, במערכי־השלטון של ישראל — בכל ציפיותינו ובכל היערכותנו להתמודדות עם בעיות?

תשובה: לא, לצערי איני רואה סימנים לכך. אולי אספר לכם מעשה שהיה בי. ב־1952 סיימתי את בית־הספר הצרפתי לפיקוד ומטה וסודרה לי שהייה של שבועיים בדיביזיה השמינית של חיל־הרגלים. הייתי אורחו של המפקד, גנראל ז'אקו, סוציאליסט ותיק, מאנשי־הצבא המעטים ששיתפו פעולה עם ליאון בלום. מארחי טען בפניי כי תנועת־הרזיסטאנס הצרפתית החטיאה את מטרתה למחרת־המלחמה. היתה שעת־כושר לבנות צרפת אחרת — והיא הוחמצה. אימתי? כאשר הוחלט לא לפעול בכל חומר־הדין נגד אלה ששיתפו־פעולה עם הכובש הנאצי. הרוגז שנצטבר בלבבות על מעללי הפושעים האלה — „מותן", וצרפת חזרה להיות מה שהיתה, ללא תמורה יסודית.

ש.: ומה הנמשל?

ת.: הנמשל?... הייתי אומר כך: היתה, אולי, שעת־כושר שללחימה של יום־הכיפורים יתלוו שינויי־ערכין מרחיקי־לכת, במעשים וגם בכוונות, והשעה הזאת הוחמצה. גו, אפשר שאני מדבר מכוחה של „חכמה־שלאחר־מעשה", אבל נניח שב־10 באוקטובר, אחרי ההלם הראשון, אחרי הבלימה הראשונה, היתה ממשלת־ישראל קמה ומכריזה: האוייב בשער, הוא תוקף ברוב עוצמה, העם שרוי בסכנה, ומי יודע מה יילד יום — הילכך זקוקים אנו לליכוד לאומי. תבינו: אינני ממליץ כיום על ממשלת ליכוד לאומי. עכשיו — זה לא יעזור, זה לא יתן ולא יוסיף כלום — ונהפוך הוא. אבל אז, מקץ ימים אחדים לפרוץ־המלחמה, זה עשוי היה לשנות הרבה, ולטווח ארוך. זה היה נוטע בעם את ההרגשה, את תכונות ואת הכוננות של עמידה במערכה ממושכת. אילו היינו מלוכדים אז — כבר מאז — אפשר שהיינו זוכים בכוח של נשימה ארוכה; להוסיף ולהחזיק בכל מה שיש לנו (לאו דווקא „אלטרנאטיבת־הגבעות" של אריק שרון); אולי — לא לזוז מפאיד אפילו שלוש שנים; לא לזוז — עד שנשיג את כל יעדי השלום שלנו. האוייב, והעולם, היו חשים בהחלטתנו הנחרשה, בעוצם־כוחנו המלוכד, ואולי היה נפתח סיכוי שידברו עימנו אחרת.

אבל לא כך חשבו, לא כך ציפו, ולא כזאת היתה האווירה. הניחו ואמרו, ש„צריך לרדת חיש מהגג", למהר ולשוב אל השיגרה. אם כן, גם אני מסכים שמוטב משא־ומתן מהיר ולא־מסובך עם האוייב!

לא חשבו על אירגון העורף

איש לא חשב שמוכרחים לארגן את העורף — אירגון ממשי, למען עמידה במיבחנים כל יום, כמה שיידרש, ולמען נשיאה מוחשית בנטל. אילו חשבו על כל זה, ואילו כוננו ליכוד מלכתחילה — אפשר שהרבה דברים קשים המטרידים כיום את ישראל היו נחסכים מאיתנו: כל פרשת אריק שרון, כל התששות מפני פוליטיזציה של הצבא. — —

(מאמר מוסגר של המראיינים, שלא נתגה בשעת השיחה עם פרופ' נאמן: נניח, לצורך הוויכוח, כי היערכות־העם באמת חייבה כינון ממשלת־חירום לאומית באוקטובר. וכי השמיע מישהו דרישה כזאת? וכי דרשו זאת ה„בעל־נים" העיקריים ל„ליכוד לאומי" — אנשי ה„ליכוד" עצמם? לפי מיטב זכרוננו, מר בגין ורעיו לא עשו זאת. הם העדיפו להמתין, לשבת על הגדר, לראות איך יפול דבר, ולא ליטול על שכמם חלק מן האחריות כבר בימי־המסה הקשים ביותר. כבר אז חישבו הם את חשבון הבראות האלקטו־ראלית).

ממשיך פרופ' נאמן:

— כן, הריב הקשה של מצביאים, או תוצאותיו, היו נחסכים מאיתנו. אמנם גם במלחמת־השיחרור היו מתחים בין מפקדים, היתה התחרות ביניהם, אך מעולם לא אירע מה שאירע עכשיו, וזאת — משום שהעם היה מלוכד. הפעם (אולי בגלל הרווחה והנוחות והביטחה־העצמית שהיו מנת־חלקנו בשנים האחרונות) נשתררה הציפייה שאפילו מלחמה קשה, נוראה, אינה צריכה למנוע התפתחות־חיים נורמאלית. מכאן, בין היתר, ההבהילות לשוב אל שנת־לימודים אקדמית סדירה. ואמנם טוב שלפחות הבנות יכולות ללמוד; אלמלא כן, היו הן בטלות מכל עיסוק. אבל לוא שררה הרגשה וכוננות למערכה ממושכת, המלכדת ומקיפה ומחייבת את כל העם — אפשר שהיתה ניתנת, בין השאר, ההדרכות להכניס את האשה הישראלית לתפקי־דים חיוניים במשק ובחברה, כל התסיסה הבלתי־נאותה של מה שהתרגש־ובא עלינו — מוינת את השאיפה לשוב מהר, מהר מדי, לסדרי־חיים נורמאליים, כתמול־שלשום.

כן, פרשת אריק... חבל מאוד שהעניין מקבל גוון פו־ליטי — לא כמו התחרויות האישיות בין יוספ'לה טבנקין ונחום שריג במלחמת־השיחרור...

שורשה של הפוליטיזציה בצבא

ש.: אגב, — האם אתה צופה תהליך של פוליטיזציה בצבא? שמא במודע או בלא־מודע — אנו נותנים יד לפוליטיזציה זו?

ת.: הנושא הוא חמור, ללא ספק. אפשר ששוב אדבר מתוך „חכמה־שלאחר־מעשה"; מכל מקום נראה לי כי היה זה מישגה חמור לקחת אלופי־מיל., אנשים כמו אריק שרון וחיים ברלב ואחרים, שכבר פנו לפוליטיקה — ולהטיל עליהם משימות־פיקוד בכירות במלחמה. במלח־מת־קדש לא הוטל תפקיד כזה על שום אלוף־במילואים, אם־כי גם אז היו אלופי־מילואים „טריים". במלחמת ששת הימים, האוגדה היתה עדיין דרג חדש, והפיקוד על אחת האוגדות נמסר לאלוף (מיל.) אברהם יפה; אבל אברהם יפה עוד לא היה אז פוליטיקאי פעיל. כך נמנעה מאתנו באותן מלחמות בעיית הפוליטיזציה של הצבא. במלחמה האחרונה — התמונה היתה שונה. אמנם רשאי אתה לטעון: כלום מותר, בשעת־מסה, לוותר על היידע והנסיון של שכבת־הפיקוד הוותיקה? האפשר לוותר על שירותי־הם הטובים של ברלב או שרון? ואין בכך משום ביזבוז? אלא שגם ב־1956 אפשר היה לטעון טענה כיוצא־בה: למה לוותר על יגאל ידין, על יגאל אלון, על משה כרמל? אף־על־פי־כן, לא החזירו אותם לעמדות־פיקוד.

הפוליטיזציה של הצבא היא פונקציה של אותה חשיפה עצמית לקרעים, שלקינו בה משום היעדר ליכוד, ומשום הערכה לא־נכונה של טיב המאבק אשר נגזר עלינו לעמוד בו, ושל החובות המתחייבות ממנו.

הערכה מוטעית וסיבותיה

כמעט מאליה, וכלי שאלה מפורשת מצד המראיינים, נסבה עתה השיחה — על המחדל. אומר פרופ' נאמן:

— איני יודע מה תפסוק ועדת־החקירה. הערכתי־שלי היא, שהצעדים שנקטו הרמטכ"ל ושר־הבטחון בימים האחרונים שלפני המלחמה נבעו מראייה לא־נכונה של המצב. אמת: המודיעין אמר שהאוייב לא יתקוף. אבל עדיין אין בכך כדי להסביר את מה שנעשה או לא נעשה. שכן, אם ההבדל בין כן־תקיפה מצד האוייב לבין לא־תקיפה הוא הבדל שולי, שאינו מעלה ואינו מוריד הרבה — רשאי אתה ליטול עליך סיכון ולנהוג כך או אחרת; דדו ודיין בוודאי אינם אנשי־צבא הנוטלים עליהם סיכוני־שווא. אם־כן, כיצד קרה מה שקרה? כיצד העריכו — מן־הסתם — שההבדל בין כן־תקיפה ללא־תקיפה הוא הבדל שולי בלבד? כיצד חשבו, שגם אם האוייב יתקוף — אין צפויה לנו סכנה? והלא בעקבות ההנחה הזאת הסתפקו בהצבת 300 טנקים בדרום ו־200 טנקים בצפון. כל זה נבע מהערכה מסויימת של כוחנו ושל כוח־האוייב — הערכה שהכול היו שותפים לה. הכול, לרבות אריק שרון; גם הוא סבר, בתקופת כהונתו כאלוף פיקוד הדרום, שדי ב־300 טנקים אפילו לתפיסת ראש־גשר בגדה־התעלה המערבית. לכן אין הוא יכול לטעון שהיטיב לדעת מאחרים, ושהזהיר מפני העלול להתרחש. (רצוני להד־גיש, עם זאת, שאני מעריך את אריק כחייל מצויין וכמפקד מעולה!). כיוצא־בזה, נהגו זילזול בכוחם של המצרים, שמציאותם בידי הסורים היתה ידועה.

גם בעבר היו מישגים

או מי צדק? שמא צודק בגין, הטוען עכשיו כי צריך היה להפעיל מייד אלף טנקים? אילו כך עשו, מן־הסתם היו אבידות־השריון שלנו כבדות יותר...

ש.: ובכן, מה קרה? מה שורש המחדל?

ת.: קרה — שהופתענו לא־כל־כך מכלי־המלחמה של האוייב ומכמותם, אלא הופתענו משיטת־הלחימה שלו, מן היישום המאסיבי של הדוקטרינה הסובייטית המשוכללת. היתה זאת הפתעה ברמה בינלאומית — כמו ההלם של תגלית מדעית מרעישה ומהפכנית! נגזר עלינו „לספוג", לחזות מבשרנו, את החידוש הסובייטי הזה...

אין ספק, היו מישגים במהלך המלחמה — אך מתי לא נעשו מישגים? גם בן־גוריון שגה במלחמת־השיחרור בלטרון, למשל. אעפ"כ, מכיוון שהעם היה אז מלוכד, לא נתקל בן־גוריון בבעיות טוהרניות כעונש על שגיאותיו. ואילו כשמנהלים מלחמה ללא ליכוד, ובתקופה של ערב־בחירות — כל מישגה נמדד ונשקל ונרשם בחשבון הזכות־והחובה הפוליטי.

העושים והמדברים

ש.: אולי נעבור מן הפוליטיזציה — אל ה„אקדמי־זציה", ה„פרופסורים", „הקהילייה האקדמית" — האם קיים גוף כזה מבחינה חברתית, חוץ לגדר המיסגר המקצועי? האם זכאי הוא למעמד מיוחד במערכות החברה והנהגת המדינה?

ת.: אינני סבור שהפרופיסורים בתור מיגזר של הציבור זכאים למעמד ולתפקיד מכריע יותר מזה של כל קבוצת־אורחים אחרת. ברור שחוקר, מלומד, יכול לתרום ואף חייב לתרום תרומה מיוחדת בתחום הקומפטנציה שלו: מומחה לליירורים, למשל — או מומחה ליחסים בינ־לאומיים. אבל — עד כאן! אין טעם ואין צידוק לכך שציבור זה יתבע לו עמדה של „נבחרת". אולי יורשה לי לחדד את הדברים. יש חבר"ה שמסוגלים לעשות; והללו עושים — בדרך־כלל אינם מדברים. נשארת קבוצת־אקדמאים שאין לה אפשרות לעשות, שאין לה בקעה להתגדר בה, אבל אם יש לה כושר־ביטוי — היא מתבטאת, היא מדברת, היא כותבת הרבה. במידת־מה נודע אפקט גם למי שאינו עושה אך מרבה לדבר: אפקט של „קיביצר", תצוגה במישחק מן הצד ומשיא עצות...

אני בהחלט בעד זה שפרופיסורים יתרמו מחילם, איש איש בתחומו. ואם מתעלמים מהם, אם אין מבינים כיצד לנצל את היידע שלהם, אדרבה — יקומו הם ויקבעו עובדות! יש פרופיסורים בטכניון שלא נקראו לשירות במלחמה האחרונה. מה עשה אחד מהם? עלה לרמת־הגולן, „נדבק" למיפקדת אוגדה, ובין כה וכה נתברר לו כי אין יודעים שם איך לנצל ולהפעיל ציוד של טנקי־שלל סובייטיים. שקד הבחור שלנו על הבעייה — ומצא לה פתרון.

זו גישה אחת, חיובית. גישה אחרת היא — לשבת בבית ולכתוב מאמרים. אני העדפתי לא לכתוב מאמרים (פרופ' נאמן נקרא בתחילת המלחמה לשמש יועץ לראש אמ"ן. — המע').

אפשר להוסיף לכך עוד שני אספקטים. אספקט אחד הוא היסטורי — וטראגי מאוד. הייתי אומר כך: התהליך האבולוציוני של העם היהודי „השתלם" בדרך־כלל לנביאי־זעם, לחוזי־שחורות. מי נשאר אחרי חורבן בית ראשון? נשאר — ירמיהו. נביאי החורבן והשמד — הם ש„הצליחו". מי נשאר אחרי חורבן בית־שני? נשאר — רבן יוחנן בן זכאי, שהוצא בהסתר, במחתרת ובעורמה, מירושלים הנצורה. הוא אמנם פעל גדולות לביצור רוח העם ולהצלת תרבותו, בהקימו את מרכז התורה ביבנה. על־כל־פנים, לקחים אלה של דברי ימי עמנו אינם מעודדים. גם עכשיו יש לנו נביאי זעם: פרופ' יעקב טלמון, פרופ' ישעיהו לייבוביץ...

ש.: והאספקט השני?

ת.: אולי אמשיך במי שהפסקתי — בפרופ' טלמון. יש כאן תופעה מעניינת מאוד. היית מצפה מהיסטוריון דגול, לפני הכול, שידייק בעובדות. במאמרו הגדול, בן שני ההמשכים, על מלחמת יום־הכיפורים, שנתפרסם ב„הארץ", פותח פרופ' טלמון בתיאור מחדלו הגורלי של סטאלין, שלא שעה לאזהרות המודיעין מפני סכנת פלישה גרמנית. כזאת וכואת יקרה במישטרים טוטאליטאריים. קורא־המאמר עלול להתרשם מסמיכות־הפרשיות — כביכול יש כאן משל ונמשל. אך הלא ברור שאין הנידון דומה כלל־וכלל לראייה. איזו „גישה סטאליניסטית" מאפיינת אותנו?

משה דיין הגיב כפי שהגיב על דברי טלמון. בא ד"ר ירמיהו יובל, המרצה לפילוסופיה, ותקף את דיין על שתקף את טלמון, באומרו כי תקיפתו — „סטאליניסטית"... האמנם? ומאימתי זכאים פרופיסורים ל„חסינות אקדמית"? הנה טענתי אני במלחמת ששת הימים שיש להחליף את אבא אבן. אם יבוא אבא אבן ויטען כי ראוי להחליף את יובל נאמן — האמינו לי שלא אתרגש מזה. הרשות בידו להגיד זאת...

ש.: פרופ' נאמן, מה יהא על שנת־הלימודים האקדמית תשל"ד? האם מוצדקים החששות שלמרות כל סידורי־החירום שנקטו, למרות ההקלות שהוכרזו, תהיה זו שנה אבודה למאות או לאלפי סטודנטים?

ת.: לדעתי, העובדה ששנת־הלימודים מתחילה בשני מועדים ושנקיים גם סמסטר־קיץ — מאפשרת גמישות רבה. למעשה, אנו חוזרים על אותה שנת אקדמית מעמיים, עם פיגור מסויים בין שני המחזורים — פיגור שניתן יהיה להשיגו ולהדביקו בהמשך הזמן. עם זאת ייתכן שסטודנטים רבים יוסיפו לשרת וייבצר מהם לגשת ללימודים השנה, מסיבה זו או אחרת...

כדי מספר, שפרופ' נאמן אינו משווה למניעה זו מגורים של פורענות לאומית:

— אנחנו מורגלים לראות את עצמנו אומללים, אבל צאו וראו: בתקופת קיום המדינה ידענו מלחמות מדי שמונה שנים בממוצע, ומשך־זמנן הארוך של המלחמות היה קצר למדי. בין תקופות־החירום היו מירווחי־זמן ניכר ללימודים סדירים, ואין טעם להתלונן יותר מדי. אומות־לוחמות אחרות סבלו מנזקים גדולים הרבה יותר בתחום ההשכלה האקדמית, ואף־שהוא התגברו עליהם. במלחמת־העולם השנייה, סטודנטים או סטודנטים־בכוח ששירתו בצבאות של המערב, של בריטניה ושל גרמניה — הפסידו למעשה שש שנות־לימוד. אפשר להביא דוגמה גם מומגגו, וממקום קרוב יותר: בתולדותיהם המצרי מצויים אנשים המשרתים ברציפות זה שנות־השנים, ורק עכשיו הם יוצאים בפעם הראשונה לחופשה. אצלנו נוהגים להשקיף על המצב בפרספקטיבה אחרת משום שישראל היא מדינה קטנה; החזית אינה רחוקה מהבית, והאזור למהר ולשוב הביתה — עז ביותר. ואולם בקנה־מידה של ההיסטוריה העולמית, של „בנוהג שבעולם", הבעייה הזאת שאתם מדברים בה — הבעייה של שנת־לימודים מתקפחת — היא מוגזמת למדי. זיכרו: אפילו בווייטנאם, חיילים אמריקנים יכלו על־פי רוב לקבל חופשה רק בסייגון. נו, אצלנו לא תיתכן חופשה בפאיד... לפי מושגינו, חופשתו של חייל היא חופשה רק אם הוא חוזר לביתו, למקום־מושבו.

שכחנו שעלול להיות יותר גרוע

מהרהר פרופ' נאמן: — אפשר שפינקנו את עצמנו יותר מדי, לא רק בכך שמיעטנו וזילזלנו בסכנות האורבות לנו, אלא גם בזה ששכחנו כי עלול להיות הרבה יותר גרוע. יהודים בכל הדורות, שהתנסו בצרות ופגעים, ידעו כי עלול להיות רע יותר, והכרה זו סייעה להם לעמוד בעתות־מצוקה. נדמה לי שכאן נשתכחה מלבנו החכמה היהודית העתיקה והמוסמנת הזאת. כל תקלה קטנה נחשבת למשבר נורא.

אמנם איש־שיחנו מבין את הסיבות הפסיכולוגיות־היסטוריות לעומק תחושת־המשבר הפוקדת כיום את העם בישראל: — מלחמת ששת הימים סימנה, בין היתר, מעבר חריף ממיתון כלכלי, משממון חברתי, וגם מתרגשה של צרות־מקום וסגירות — של קלאוסטרופוביה. תודות לתוצ־אות המלחמה נשבר כמעט בן־לילה הקרח הכלכלי, זכינו לשיגשוג, לעליית התוצר הלאומי הגולמי ורמת־החיים, כללו של דבר — התקרבנו לרווחה. והנה ממצב זה של רוב־טובה — נקלענו למלחמת יום־הכיפורים, על כל השל־כותיה המשקיות, החברתיות והאישיות. מכאן — ההלם. הרגשת האסון...

על „ירידת הפרופסורים לקווים"

ש.: נראה שסטודנטים המשתחררים מן השירות והחוז־רים אל ספסל־הלימודים — לוקים במיוחד בתחושה של משבר והפסד. מצד שני — „האוניברסיטות רצוות אל הקווים"; פרופיסורים ומרצים־בכירים הולכים אל עמדות בחזית להרביץ תורה. התצמח מכך תועלת? ואם יצומצם ההפסד — או תחליש הרגשת ההפסד?

ת.: ההליכה הזאת של מורי האוניברסיטות אל הקווים היא יותר עניין רגשי וסמלי מאשר מעשי. זה תורם, או עשוי לתרום, להעלאת המוראל של סטודנטים־חיילים, אבל אם יורשה לי לדבר בכנות ובגילוי־לב — אינני סבור שזה יוסיף משהו ממשי. יכולתו של אדם ללמוד בתנאים קשים — תלויה בו־בעצמו, ברצונו ובכישרונו, ולא בסידו־רים המיוחדים הנעשים על־ידי המוסדות להשכלה גבוהה. אוכל להעיד על עצמי: ב־1942 הייתי בחי"ש המגויים באלונים, ובשעות מעטות של פנאי, בערבים ובשבתות, למדתי חשבון וקטוריאלי. איש מהטכניון לא בא להורות לי תורה זו: למדתי בכוחות־עצמי ומתוך הכרעה עצמית. מי שיכול ללמוד כך, די בזה שיש עימו ספרים; סופו קונה־תורה ומתקדם — אפילו במוצב שבחזית.

לכן אינני מאמין שירידת פרופסורים אל הקווים תיתן הרבה, אם הכוונה היא להוראה ולהקניית־ידע ממש. לעומת זאת נודעת חשיבות להדרכה, לייעוץ שנותנים מורי־האוניברסיטות לסטודנטים־המגויסים. זה יכול לע־זור להם בלימוד־עצמי — בתנאי שיש להם הרחה, הנטייה והכשרון ללימוד־עצמי.

ש.: יש שאנו שומעים כיום תלונות מפי בוגרי פאקולטות מדעיות וטכנולוגיות: במהנדס־כתחיל או כביכשר־מתחיל אני נתקל בבעיות שבאוניברסיטה או בטכניון לא הורו לי כיצד לפותרן. משום, לא לימדו שם את המקצוע הנהוג־בוכבר, אף־על־פי שהוא מקצוע חיוני. כיצד תסביר את ה„מחדל" הזה?

ת.: כן, מוסדות ההשכלה הגבוהה מתלבטים בבעיית של ריבוי הומר בקצב מהיר, של ידע מדעי הצומח ומתרבה באגורה אקספוננציאלי. פתרון הבעייה תלוי קודם־כול בפאקולטה או כחוג — באיזו מידה הם עצמם ערים לאספקטים המתחדשים או לנקודות־הכובד המתחלפות. זה קשור גם במידת מעורבותם של מורים במחקר...

ושוב מספר פרופ' נאמן מעשה־שהיה — איך „בירדו הונה שהיה" בשנת 1945, בעת לימודיו בטכניון:

— היה לנו בטכניון פרופ'.ס.ר לפיסיקה, מרצה מצויין, קנה־לבבות בכושר־הרצאתו. דא עקא: הוא היה מקובל מאוד כמרצה דווקא משום שירד אל המכנת־המשותף הנמוך ביותר של קהל־תלמידיו. הוא לימד אותנו „פיסיקה של וי־עת", שלמעשה כבר היתה מיושנת מאוד. באותה שנה, 1945, הטילו בהירושימה ובנאגאסאקי את הפצצות הגרעי־ניות הראשונות — אך מורנו החביב עדיין לא ידע ולא שמע על איזוטופים... תופעה מוזרה כזאת עוד עלולה לקרות פה־ושם, בפינות נידחות, קרתניות, של הקהילייה האקדמית.

מה עושים? אין מנוס ממיזוג ומאלימינאציה מסויימת של מקצועות. נהוג בארץ, כמו בארה"ב, שאי־אלה תחומים קלאסיים — הידרו־דינאמיקה, למשל, או אלקטרו־מאגנטי־קה, בשר מחקר היסודי בהם כבר הושלם במאה הקודמת — אינם מעסיקים כלל את הפיסיקאים; הוראתם הועברה לפאקולטות להנדסה. הוא הדין בחקר הליזרים; אילו הפיסיקאים עוסקים או במיקרוקוסמוס, בחלקיקים, אלמנ־טריים, או במאקרוקוסמוס, בקוסמולוגיה. בה־בשעה מעיינים אלה — עלינו מבריה מעמיות מהברזילים? — אני — פיסי־קאי! מה מתברר? — שהוא עוסק באותו [illegible] סיים הנוכרים של הפיסיקה. לכל היותר אפשר לשלבו, מבחינה מעשית, במקצוע הכימיה הפיסיקאלית. „פיסיקאים" אלה מקרב העלייה הרוסית — הם בפועל כימאים או מהנדסים. חסר להם יידע בכמה וכמה תחומים מתקדמים שאצלנו שוקדים עליהם. אין עוד טעם שפיסיקאי בשנות ה־70 למאה ה־20 יקדיש מזמנו ומחילו לתורת־מאקסוול. לפי תפיסתנו, זה עניין למהנדסים, העוסקים בשיכלולה של תורת־מאקסוול...

פיגור אווילי ומצער

ש.: נוכח הצורך הדחוף להתמודד עם הבעיות אשר צפו־ועלו בעטיו של משבר־האנרגיה, איך אתה מעריך את הפוטנציאל המדעי והטכנולוגי של ישראל — את תרומתו האפשרית לתחום חיוני זה?

ת.: אין זה בדיוק שטח הסייף למסגרת־עיסוקי כמד־ען. עסק בכך המרכז לחיזוי טכנולוגי של אוניברסיטת תל־אביב, והוא גם פירסם דו"ח הסוקר את כל התחום הזה. יש בדו"ח, בין היתר, סקירה על אפשרויות הפקת הדלק מאבן ביטומנית, למשל; ואבן ביטומנית אכן מצויה בארץ. אולם לדעתי, פתרון כזה בא בחשבון רק בעולם שבו כל מדינה עושה שבת לעצמה ומאמינה כי תוכל לקיים אוטרקיה משקית. ואילו המצב לאמיתו מלכדנו, כי מגמות־ההתפתחות בשדה האנרגיה הן בינלאומיות, ואי־אפשר להסתגר — לא במחקר ולא בחיפוש פתרונים מע־שיים. בעיות־האנרגיה המעשיות של ישראל — בתלקן ייפתרו עם הקמתה של תחנת־כוח גרעינית. אני אומר: בחלקן — מיסום שתחנה כזו תספק אנרגיה חשמלית רק לתעשייה; ברור שהיא לא תוכל להציע תחליף לדלק המניע את כלי־התחבורה...

ש.: פרופ' אדוארד טלר, אבי פצצת־המימן, חיווה דעתו בהרצאותיו בארץ כי ספק אם הקמתה של תחנת־כוח גרעינית באה־נושבון במדינה קטנה כישראל. הוא הסביר את אי־הבראיות המעשית שבדבר, ובה עמד על כגה: קשיי תיפעול...

ת.: כן, אני שמעתי את הטיעון הזה בפיו של טלר; ואמנם כוחו של הטיעון היה יפה בשעתו. הגזנו שלישראל יהיה כדאי ורצוי לשלוח־ידה בתחום האנרגיה הגרעינית רק כאשר הקיתן ותיפעולן של תחנות־כוח גרעיניות יוכלו לעמוד בהתחרות עם מהירי־הפוק של חשמל המופק מדלק־מאובנים. מה־גם שהאמונה היתה כי הנפט יוזל ויוזל... עכשיו נהפכה הקערה על פיה. דווקא ישראל חייבת להזדרז ולפנות אל מקור הכוח הגרעיני — וזאת נוחמת תלותנו המוגזרה בגורמי וזוץ. כמה זמן נוכל לסמוך על אספקת נפט סדירה? אולי היתה זאת רק הצי־צרה, אילו החלטנו — ניתי־מה — לא לוותר על אבו־רודס. ואולם ברור לנו שהממשלה הקיימת או זו שתקום אינה מתכוונת לספח את אבו־רודס לעולמים. יתר על כן: גם מאגר־הנפט של אבו־רודס יאזל אי־פעם... עד עכשיו חיינו — ועודנו חיים — בזכות הנס הכפול: יבוא ואבו־רודס גם־יחד. אין סומכים על ניסים; מכאן, שממש אווילי הוא כי עדיין אין לנו תחנה גרעינית אחת, או שתי תחנות קטנות. אמנם עתה הוחלט להקים תחנה כזו — משימה שתארך שבע־שמונה שנים. בינתיים נהיה פגיעים מאוד במה־שנוגע לאספקת אנרגיה. התריעתי על כך בשעתו, בהצעה שהעליתי ב־1963 לפני אשכול המנוח. אולם אשכול לא שעה להצעתי; הוא הסתמך על חוות־דעתו של מומחה אמריקני, פיליפ ספורן, אשר פסק: אין טעם ואין צורך בתחנת־כוח גרעי־ניות, שכן מחיר הנפט בעולם הולך ומוזל... אותו פיליפ ספורן היה מנהלה של חברת־חשמל באיזור ניו־יורק, אשר ניסתה כבר ב־1946/47 להקים מיתקן גרעיני — ונכשלה. או — זה באמת היה מוקדם מדי, וספורן, שנכווה ברותחין, יעץ לאשכול מה שיעץ... אולם כבר ב־1964 נתברר בארצות־הברית כי הקמתן של תחנות גרעיניות זולה מהקמת תחנות קונוונציונאליות — ואכן הוחל אז בבניית מיתקני־כוח אטומיים. אחר־כך נעצר הגל, בשל זעקת האקולוגים — אם־כי דווקא לתחנות הגרעיניות יש יתרונות אקולוגיים; עכשיו, כמובן, כל הוחויות נתבדו וגם הזעקה האקולוגית שככה — בגלל אמבארגו־הנפט הערבי.

מבחינתנו, יש עוד מקור־כוח אחד שכדאי להת עליו את הדעת: אנרגיית־השמש. יחסית, נעשה אצלנו לא־מעט בשטח זה: עדות לכך הם דודי־השמש הרבים על גגות בתינו. ברם, לא ניתנה לכך תנופה מספקת. ד"ר תבור עסק הרבה בחקר אפשרויות הניצול של האנרגיה הסולארית, אך מעבדתו פעלה בתקציב מוגבל.

*

(אמר המלביה"ר: בשיחה עם פרופ' נאמן שאלנו, הקשבנו, רשמנו — גם „הקשינו" פה־ושם, אבל לא התווכחנו. הבאנו כאן את השאלות־והתשובות כשלימותן, אף־כי לא כסדרן (פתחנו „מסבב־הדברים", בשאלה תשובה ל„פיתו" של פרופ' נאמן כנשוא אוניברסיטת ת"א; גרולה של השנה האקדמית תשל"ד). אשר שרבויו של איש־שיחנו, על ביקורת הפרופיסורים ועל הפולמוס עימה, טעונים תגובה ודיוק כלשהו. גם רעיונות אחרים שהעלה איש־שיחנו ראויים בהם כדי לעורר מחשבה ואף כדי לשנות הרגלי־מחשבה — ובכך ערכם. — ראוי היה לעיין שנו, לפיתוח ולאלאבוראציה, ננסה לעשות זאת בהזדמנות קרובה — י. ר.).

„אילו היו מי הים דיו, והשמיים
יירדים ועצי־היער קולמוסים — לא
ספיקו לכתוב מה שאמרתי אליהם". —
שלמה אבן־וירגא.

(סופר בן המאה ה־15).

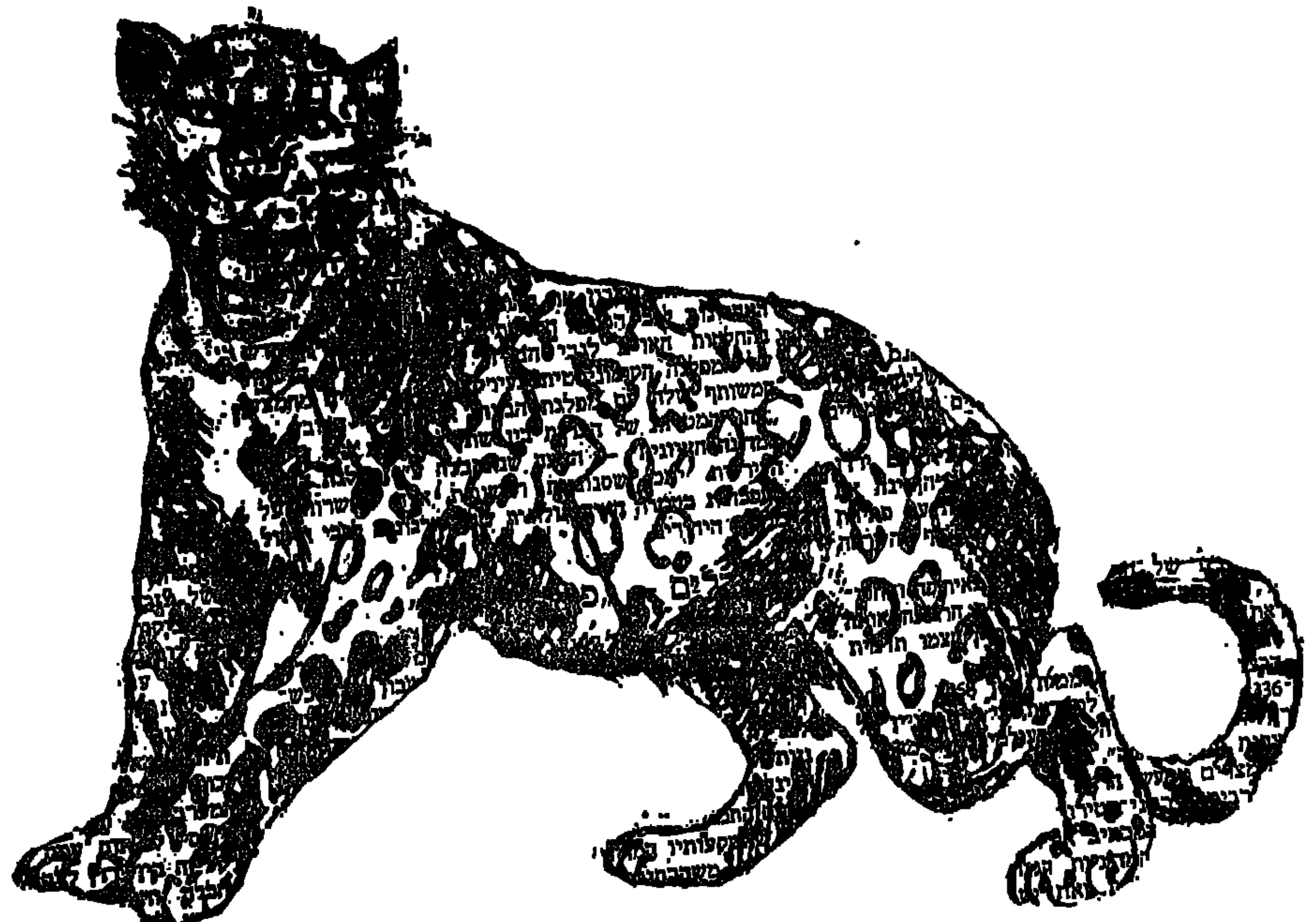

נמר בלי נייר

מאת אלבם

משבר חמור פוקד את תעשיית הנייר בעולם ◎ הצמאון למידע „ניפח" את העתונות ◎ תעשיית הנייר אינה עומדת בדרישות השוק ◎ „איגוד העתונים היומיים בישראל" מחפש בקדחתנות פתרון למצוקת עתוני ישראל.

שעת ערב של מוצאי־שבת בניו־יורק.
ל מדרכות העיר, בסמוך לקיוסקים, הרים של
תונים מקופלים, שנפרקו זה עתה מן המש־
יות. לעיתים קרובות ערימה כזו שלושה מ־
רכה, מטר רוחבה וגובהה כמעט כקומת אדם.
ל זה הינו רק חלקו הפנימי של גליון־יום־
של ה„ניו־יורק טיימס", העומד להיות
ישלם למחרת היום בחלק החיצוני, נושא
חדשות.

כאשר טבע עורכו המפורסם של עיתון זה,
דולף אוקס, את הסיסמה האומרת שעתונו
ורסם את „כל החדשות הראויות לדפוס" —
א תיאר לעצמו (כך אני מקווה, על כל
ימו) לאיזה ממדים יגיע מבול התשדורות
ה מקץ כמה עשרות שנים.

חוששני שעתה יצטרכו עורכי ה„טיימס"
שנות את סיסמתם ולקבוע שהם מדפיסים
ת „כל החדשות שהנייר יספיק להן". זאת,
שום שבין יתר המחסורים (בדלק, במצרכי־
ון ושאר ירקות) השוררים בעולם, אחד
בולטים הוא המחסור בנייר־עתון.

עוד לפני שנה־שנתיים היה שוק הנייר
עולמי „שוק של קונים". צרכני נייר העתון
גליתו ללחוץ על הספקים ולהוריד את
זירו בהתמדה. עתה המצב הפוך, יש עליה
דולת במחיר, ויותר מכך, אין כלל אפשרות
השיג את הכמויות הנדרשות, אפילו תמורת
ב, כסף או אהבה.

כ ל מי שיבדוק יראה מיד שגם בעתונות
גברית נתנה דיאטת־רזון זו את אותותיה.
אפילו גליון „הותם" הקודם הכיל רק 16
, לעומת ה־24 של הימים הטובים מלפני
מלחמה, אך בינתיים נמצא פתרון זמני).

אולי אין הדיספרופורציה בין הנייר הד־
ש לבין כל הדברים שיש ברצונם של בני־
ם להעלות עליו חדשה כל כך, כפי שמעידה
ציטטה שלעיל, (אותה מצאתי בערך „נייר"
גליונו של אבן־שושן), אלא שבימים אלה
י־היער הם החומר ממנו מיוצר הנייר, ולא
קולמוסים בלבד.

התאית (צלולוזה), שהיא חומר הגלם
עיקרי לייצור הנייר, מופקת מרסק־העצה,
ל כן טבעי ומובן הדבר, שיצרני הנייר
גדולים שבעולם הן הארצות המיוערות —
ה צפון אירופה, ויותר מזאת קאנאדה,
מייצרת 38.5 אחוזים מתוצרת נייר־העתון
עולמית — שהגיעו בשנת 1973 ל־9,450,000
ן מתוך 24,599,700.

צריכת נייר־העתון בעולם עלתה ב־50
שנים האחרונות בצורה מרשימה:

הצריכה העולמית בנייר־עתון
(באלפי טונות)

1927	6,000	
1939	7,500	
1946	6,652	(מלחמת העולם ה־2)
1955	12,255	
1960	14,901	
1969	22,336	
1971	22,376	

אולם יכולת הייצור עלתה אף על גובה הדרישה, וכאמור, עד לפני שנה־שנתיים ירד בהדרגה מחיר נייר העתון, כפי שמראה הטבלה הבאה, המציינת את מחירי נייר־העתון ב־גרמניה (כפי שהתפרסמו בשבועון „שפיגל" בגליונו מה־21 בינואר ש.ז.).

שנה	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974 (ינואר)
מחיר במארקים	929	625	624	578	585	565	590	540	570	657

אמנם נאמר „מלה בסלע, שתיקה בשניים" — אך לא בעתונאות — כל מלה מודפסת נוספת והדולארים מתגלגלים להם.

בשל עודף ההיצע על הביקוש, בשל ירי־דת כדאיות ייצורו לעומת סוגי נייר אחרים, וכן בשל שביתות שפגעו קשה בייצור הנייר בקאנאדה ותנאי־מזג־אוויר קשים שם, שעוד הוסיפו להקטנת היקף הייצור, נוצר מחסור עולמי, והאמרת מחירי הדלק אף היא גרמה להאמרת הוצאות הייצור.

היכן מקומה של ישראל במערכת הספקת נייר־העתון העולמית?

העליה בצריכת נייר־עתון בארץ היתה תלולה ביותר מאז קום המדינה. בשנת 1952 צרכה ישראל 1,800 טון בשנה, ואילו השנה נהיה זקוקים (לפי אומדן) ל־45,000 טון.

בשל המלחמה צומצם, אמנם, זמנית, ב־צורה ניכרת השטח אותו תופסות מודעות־הפרסומת, אולם בשל הצמאון לחדשות גדלה, לעומת זאת, התפוצה הכללית של העתונים היומיים, וזה מאזן את צריכת הנייר, שכמותו הכללית לא תרד.

אין באפשרותי לפרסם מספרים מוסמכים על תפוצת העתונים היומיים בישראל. זאת משום שאנחנו אחת הארצות הדמוקראטיות הבודדות בהן אין פרסום סדיר ומוסמך של תפוצת העתונים, ומספרים אלה הם מסודות המערכת השמורים ביותר. אמנם לפני שנים אחדות נעשה נסיון להקים גוף אובייקטיבי שיעקוב אחר תפוצת העתונים, כפי שהדבר נעשה בארצות אחרות. בגוף זה היו שותפים המו"לים של העתונות היומית, הפרסומאים ורואה־חשבון מוסמך שהיה מופקד על איסוף וסיכום החומר הסטאטיסטי. אבל העניין גווע משום שמצד אחד לא היו העתונים הקטנים מעוניינים בפרסום תפוצתם, ומאידך ניסו ה„גדולים" ללחוץ על מחירי־הפרסומת בעז־רת ממצאיו של המוסד. כרגיל אצלנו, העדיפו הכל לחיות באשליות, לפי האמונה התמימה שמה שאינו מתפרסם אינו קיים, והמוסד לבדיקת התפוצה שבק חיים לכל מערכת.

מכל מקום, ישראל היא לכל הדעות „ארץ ברוכת עתונים". בסולם העולמי של מספר עותקי העתונים היומיים הנמכרים אנחנו תופ־סים את המקום ה־12, כשבראש צועדת אנגליה, בה נמכר עותק אחד לכל 2 תושבים בכל יום.

במפעלי־נייר חדרה

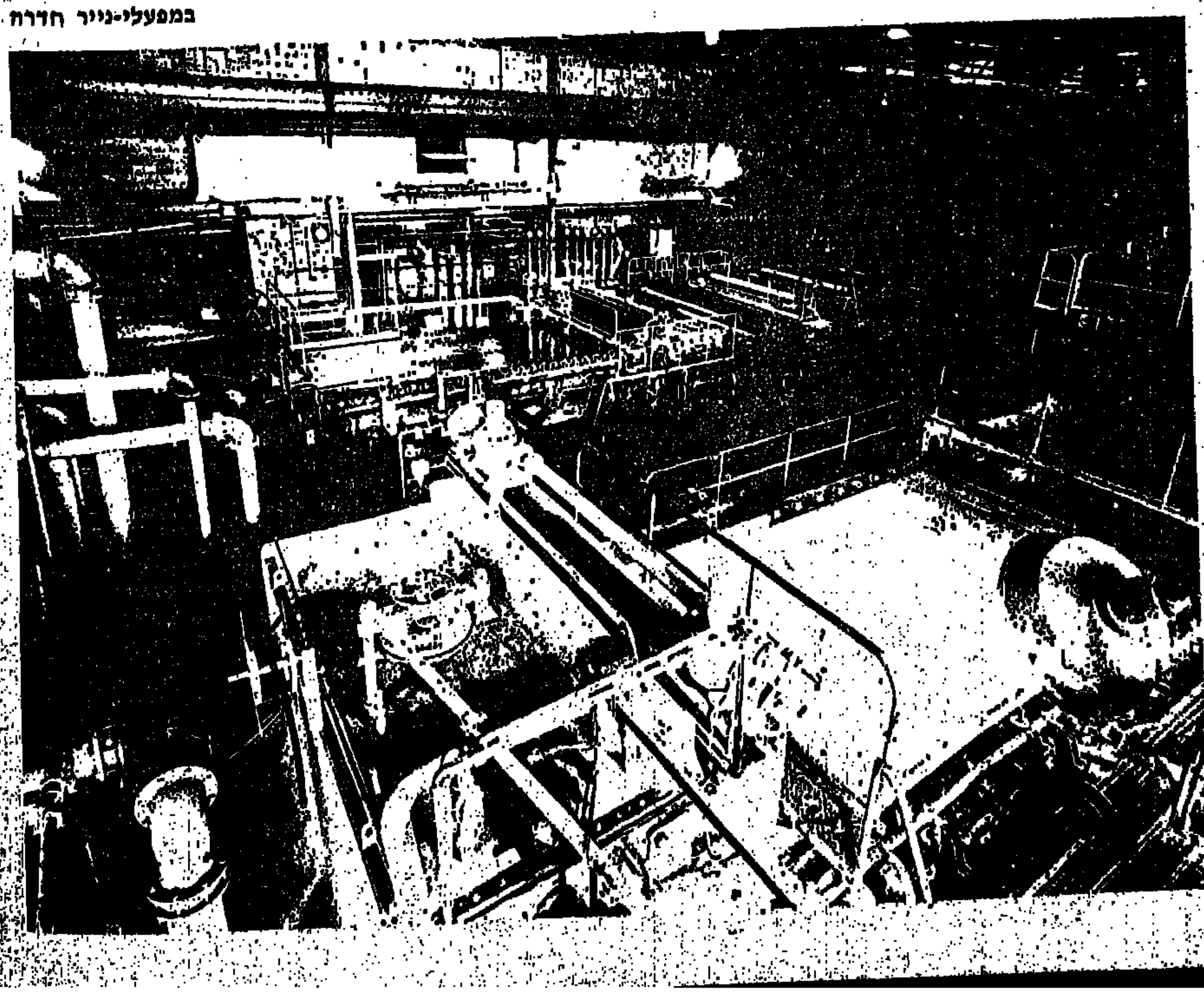

באשר למקומנו על מפת המזרח התיכון הנה קצת מספרים על צריכת נייר־עתון באזורנו, מהם מסתבר שכל ארצות האיזור ביחד, פרט למצרים, צורכות פחות נייר־עתון מאשר ישראל הקטנה. במצרים, בה עלתה הצריכה רק במעט בשנים אלה, כפי שמוכיחה הטבלה, קוראים כ־40 מיליון תושבים כמות של עתונים שאינה מהווה אלא כ־63 אחוזים מ־הכמות המתגלגלת בכל לילה ממכונות הדפוס הרוטאציוניות שלנו.

הנייר מתבשל

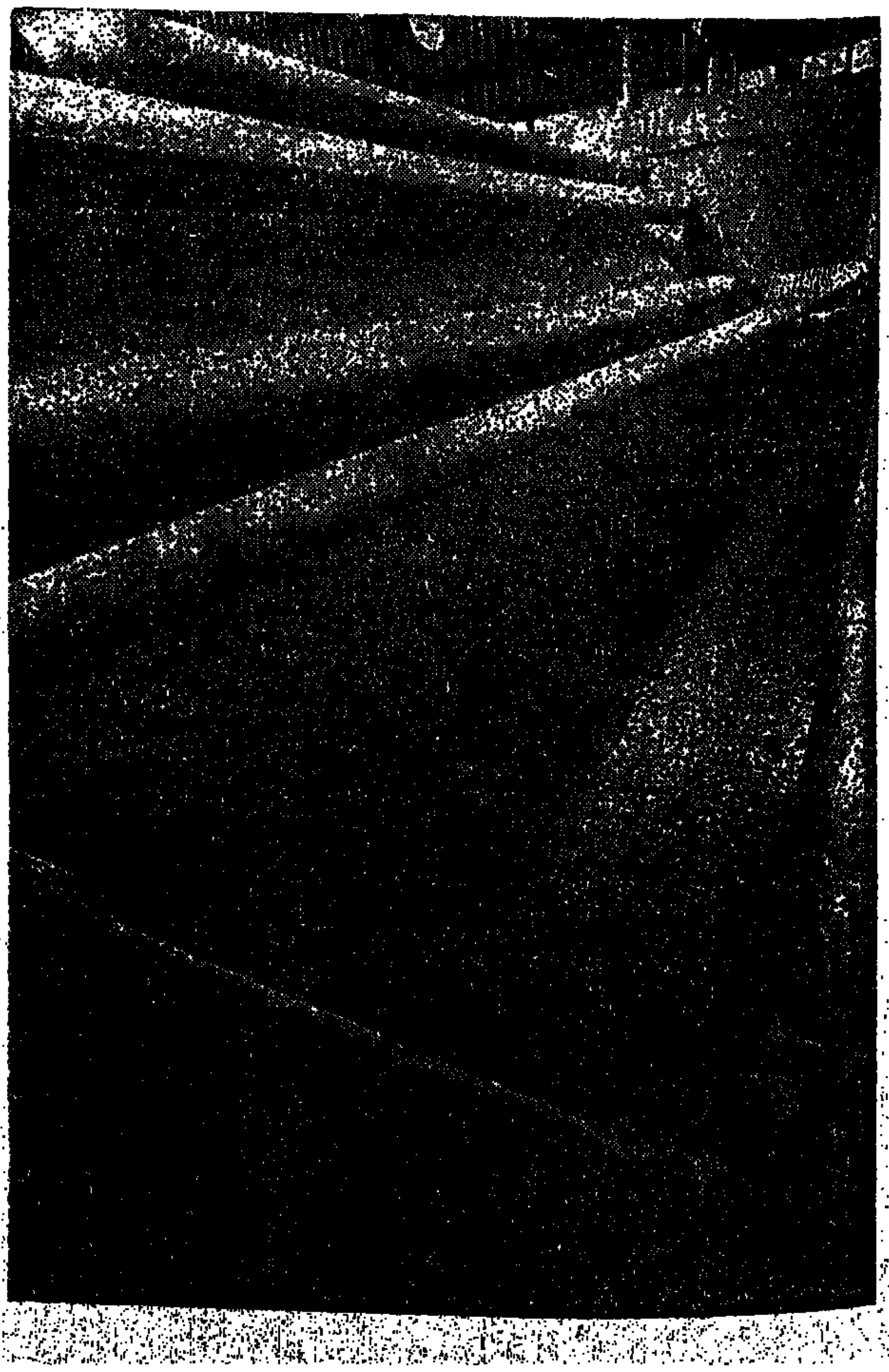

צריכת נייר־עתון בארצות המזרח התיכון
(בטונות)

		ב־1960	ב־1973
קפריסין	—	1,000	2,000
איראן	—	7,300	14,000
עיראק	—	2,200	2,500
ירדן	—	300	330
לבנון	—	2,500	8,000
סוריה	—	800	700
סודאן	—	700	2,000
אלג'יריה	—	11,700	7,000
מרוקו	—	3,000	3,700
תוניסיה	—	1,400	1,500
מצרים	—	25,000	27,000
ישראל	—	7,000	43,000

כיצד מספקים את התיאבון העצום הזה למלה המודפסת?

אומר לנו מנחם ליבוביץ, מנכ"ל „איגוד העתונים היומיים בישראל":

„האיגוד הוא הגוף המזמין את כל נייר־העתון הנמכר בארץ ומספק אותו לעתונים. האיגוד אינו מפיק מכך רווחים, והעתונים משלמים עבור הטיפול כולו, כולל סדרי ה־הובלה, שחרור ממכס וכו', את ההוצאות בלבד.

עיקר הנייר שאנו משתמשים בו בא מבתי־חרושת הנמצאים בארצות הסקנדינאביות, שוודיה ופינלנד (כ־45% מן ההספקה), ומ־אוסטריה ואיטליה (גם כן כ־45%). היתר (כ־10%) הוא תוצרת עצמית, ממפעלי נייר חדרה.

עד לשנה שעברה לא היו למעשה בעיות בהספקה. השוק היה „שוק של קונים", והיינו קשורים בחוזים עם אותן הארצות שהוזכרו. בשל המצב העולמי והמחסור שהשתרר הו־דיעו הספקים באיטליה ובאוסטריה שלמרות רצונם הטוב לא יוכלו לעמוד בהתחייבויותיהם. רק משוודיה מגיעה כסדרה הכמות המוזמנת".

בנוגע למקורות אלטרנאטיביים — נעשו גישושים בכיוונים שונים. לפני שנתיים הת־נהל משא־ומתן עם קאנאדה, שהיא ספק נייר־העתון הגדול בעולם, אבל בשל הריחוק, המ־ייקר מאוד את ההובלה, ובגלל בעיות טכניות של ההובלה, לא הסתיים העניין בהסכם, וכעת, במצב של מחסור, אין להניח שהקאנאדים יעדיפו לספק תוצרת ללקוח חדש שעה שאין הם מסוגלים לעמוד בהזמנות הישנות והק־בועות שלהם.

מדוע אין מפעלי הנייר הישראליים יכו־לים לספק יותר מאשר האחוז הזעום שהם משווקים?

זו, ראשית כל, בעיה של רווחיות. כשם שבעולם נוצר מחסור בשל אי־כדאיות הייצור, גם אצלנו סוגי נייר אחרים, שאינם משמשים לעתונות, רווחיים יותר.

מפעלי הנייר בחדרה, שהם בית־החרושת היחיד לייצור נייר בארץ, מייצרים, כפי שמסר לנו אלי בר־נון, איש יחסי הציבור של החברה, 75,000 טון נייר בשנה. אולם מכמות זו מהווה נייר־עתון רק כעשרה אחו־זים, וגם זה אינו מופנה כולו לעיתונים היו־מיים, והוא משמש לצרכים רבים אחרים. בית החרושת חייב לספק צרכים מגוונים של האוכלוסיה, והוא משווק 37 סוגי נייר שונים, מנייר דקיק לממחטות ועד נייר אריזות עבה. שלוש מכונות הייצור של המפעל פועלות במלוא תפוקתן.

חומר הגלם, התאית, שמקורה בעיקר ב־רסק־עצה המובא מארצות עתירות יערות, אף בו מורגש מחסור, כבחומרי גלם אחרים בעולם. בחלקו מיוצר נייר־העתון מנייר משו־מש, הנקנה על־ידי בית החרושת, עובר תה־ליך חימי מיוחד כדי לסלק ממנו את צבע הדפוס. שרידי צבע־הדפוס הם הגורמים ל־אפרוריותו של נייר־העתון. גם בשטח זה קשה למפעל הישראלי, שאינו מתמחה בייצור נייר־עתון בלבד, להתחרות במפעלים אחרים ב־עולם, להם מתקנים משוכללים מאוד לניקוי נייר משומש.

אחת הדרכים בהן מנסים ללכת בתי־החרושת בעולם כדי לצמצם את המחסור הוא השימוש בנייר דק יותר לעתון. על־ידי הו־רדת משקלו של כל גליון ניתן לספק „שטח הדפסה" רב יותר מבלי להגדיל את כמות הייצור האבסולוטית. אבל ברור שטיב ההד־פסה תלוי במידה רבה בעובי הנייר, ונייר דק אף גורם לבעיות בתפעול מכונות ההדפסה.

במידה שתפוצת העתון גדולה יותר, מת־ווה מחיר הנייר אחוז גדול יותר מהוצאות ייצורו, וזה עשוי להגיע בארץ עד ל־30% מכלל ההוצאות. יש עתונים גדולים בעולם שהמחיר אותו משלם עבורם הקונה אינו מכ־סה אפילו את מחיר הנייר עצמו, וכל הכנסו־תיו של העתון באות מן הפרסומת.

צמצום הספקת הנייר פוגע על כן בראש ובראשונה דווקא בעתונים רבי־התפוצה, ש־אינם יכולים לצמצם את שטח המודעות והח־ומר הפרסומי, מהם עיקר הכנסתם. מאידך גיסא, לא ייתכן להעלות את מחיר הגליון לקורא, כדי כך שיאפשר לרכוש נייר ב„שוק האפור", ז.א. זה הנמצא מחוץ להסכמי המ־חירים וההספקה העולמיים העיקריים. אמנם נעשים מאמצים להשיג את הנייר הדרוש מכל מקור אפשרי, גם במחירים גבוהים מאוד, והקורא חש בנסיונות אלה בשינוי צבע הנייר וטיבו, כדוגמת הנייר הצהבהב שהופיע לאח־רונה בארץ, שהוא מתוצרת תורכיה.

וכדי לתרום את חלקי הצנוע לנסיונות ל־התגבר על המחסור בנייר־עתון, הריני מסיים רשימה זו בתקווה שאולי תהיה גם תוצאה חיובית לצרה זו, ושהתמציתיות והקיצור ישימו קץ לפטפטת העתונאות, לסגנון [illegible] ניסוח ב־10 מלים ארוכות על הגדרות לאפידאריות, קולעות, מעט המכיל את המרובה.

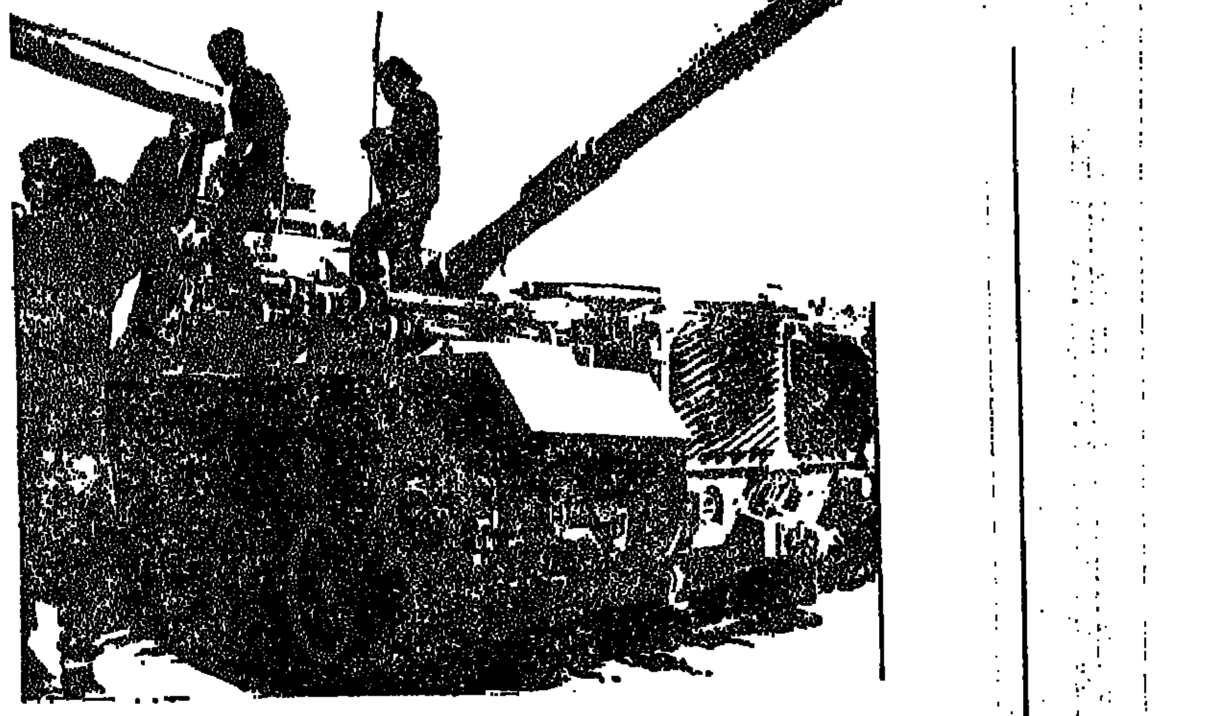

„משקעים פסיכולוגיים עצומים מצטברים בתוכך, ופתאום הטנק שלך נפגע ואתה קופץ לטנק אחר וממשיך להילחם..." — סיפורו של קצין שריון צעיר על המלחמה, על המראות והחוויות הנפשיות של אחד מבני

העיתון שלכם

המלחמה חוזרת אלי בלילות

...באתי אל המלחמה הזאת עם ראש מלא רעיונות על חופש, שלום וטיולים ונפלתי תוך שעות אחדות אל מלחמה אכזרית ביותר. לא הייתי מוכן למלחמה, בעיקר לא נפשית, וזה נמשך ונמשך. סיוט ארוך. ארוך נורא. לא ראינו את הסוף והתקשינו להשיג הכרעה. השליטה בקרב היתה קשה ביותר והיו המוני נפגעים... כל המחשבות שהיו בי תמיד על החיים כערך עליון התמוטטו מול עיני. התחלתי לפקפק בערך של חיי אדם.

כשטנק נפגע בזמן קרב ואתה כמפקד יודע שמוכרחים להמשיך מייד, אז אתה ממשיך, ומשאיר את נפגעיך בשטח כשהטנק דולק כמו אבוקה והשטח מטווח. אתה אומנם מדווח ומבקש פינוי מהיר, אך אישית אינך עושה דבר.

זאת היתה אחת החוויות הקשות, במיוחד כשהיו הרבה נפגעים ונושא הפינוי לא היה מאורגן כראוי.

* *

...והקרב נמשך. ולא קרב אחד ולא יום אחד אלא עוד יום ועוד יום ומסביבך נפגעים עוד ועוד. ללא הפסק. משקעים פסיכולוגיים עצומים מצטברים בתוכך. ופתאום הטנק שלך נפגע ואתה קופץ לטנק אחר וממשיך להילחם, אך כעת זה קשה הרבה יותר. הסכנה מוחשית יותר לגביך.

פחד?

הפחד הוא לגבי נושא מוזר שאני מתקשה להסבירו. אני כמעט לא זוכר מקרה של פחד תוך כדי קרב.

כשאני משחזר את הדברים אני נזכר שלפני הקרב ולאחריו חשתי שזה מאוד מסוכן. היתה לי הרגשה שזה הסוף, חיכיתי לטיל שלי.

לא, לא, זה לא היה פחד. היתה בי איזו מודעות עמוקה... אולי הבנת הסכנה. אתה מבין שאתה נלחם על חייך ותופס שאם לא תהרוג אותו יהרוג הוא אותך.

* *

אך אם אצטרך לשוב היום ולהילחם את אותה המלחמה אני חושב שאפחד מאוד. בתוך הקרב פועל בך מין מנגנון הדחקה המצפין עמוק עמוק את הפחדים, המראות והמשקעים הפסיכולוגיים. ההדחקה הזאת היא כפולה — נפשית ופיזית — וכאן אי-אפשר להפריד בין הצרכים הגופניים-הפיזיים והחוויות הנפשיות.

מבחינה פיזית אתה לא אוכל, לא עושה צרכים ובקושי ישן, ועד כמה שזה מפתיע — זה לא מפריע לך ולא חסר לך. הגוף שלך מפתח איזה חיוניות עצומה. הרצון העז לחיות גורם לך להתרכז בצורה לא רגילה, למשך זמן ארוך.

נכון שכל מפקד יודע שעליו להיות שקול ומפוכח. לא להגיב באופן רגשי, „תמצה את הדברים בצורה שכלתנית".

השתדלתי לנצל את מה שלמדתי כולל היוזמות והאילתורים.

ידעתי שרק אם אצפה טוב יותר ואדע כיצד לפעול — יש סיכוי להציל את חיי.

ובכל אלה אתה פתאום מרגיש שאתה מבצע בעצם כל-כך הרבה פעולות בעת ובעונה אחת. אני זוכר שיריתי במקלע, טיווחתי את התותחן, כיוונתי את הנהג, צפיתי על השטח, נתתי פקודות למפקדי המחלקות בפלוגה שלי, קיבלתי דיווחים והעברתי דיווחים למג"ד. והכל, הכל בעת ובעונה אחת. איך הצלחתי בכך?

אינני יודע. באימונים שקיימנו אחרי המלחמה ניסיתי לחזור על כל הפעולות שביצעתי באופן סימולטאני תוך כדי קרב ולא הצלחתי בשום אופן. במלחמה הגוף מרכז את כל היכולת והעוצמה על מנת להצליח. נראה שהאינסטינקטים שלך גורמים לרמת ריכוז שלא היתה לך מעולם.

אתה מבין מה זה?

במשך שבועיים של קרבות מתישים לא חשתי עייפות ולא חירבנתי. פשוט לא הייתי צריך.

* *

החוויות המצטברות מוצאות את פורקנן לאחר הקרב.

הרבה אנשים בכו אחרי הקרב. בכי רם. אחרים צעקו, צחקו בלי-סוף או שתקו. דיברו המון. ללא הפסק.

ברגעים כאלה של מנוחה יחסית מתחילים להיווצר המשקעים הנפשיים והמלחמה חוזרת אליך בלילות. בכמה מן הלילות התקשיתי להירדם למרות המאמץ העצום שעברתי בשעות היום.

מראה הטילים המעופפים, הגופות החרוכות, הטנקים הבוערים... המוני טנקים בוערים חזרו אלי בחלום.

* *

חונכתי בשריון, כי למקצועיות יש תפקיד מכריע. ישנה המקצועיות שלך כאיש צוות בטנק ואח"כ כמפקד הטנק. וכך זה עובר כחוט השני בכל הדרגות והרמות.

השליטה שלי בפלוגה היא קודם כל עניין מקצועי הבא אחרי שליטה במחלקה. המקצועיות משרה בטחון. במהלך השירות הסדיר שלי נוצר אצלי איזה בטחון כי המקצועיות תנצח במלחמה.

הייתי משוכנע כי מי שמכיר את הטנק, את תנאי השטח, קורא נכון את המצב ומפקד נכון על אנשיו — הוא שייצא חי מהעסק.

שמעתי ופגשתי במלחמה מוות כתוצאה מחוסר מקצועיות. החל מהעדר שליטה בטנק וכלה בתפיסת עמדות וקריאה בלתי נכונה של השטח. קניתי לי את התודעה, שלמי שעובד נכון לא יקרה דבר.

ואז נודע על נפילתו של עמוס.

עמוס היה סופר-דופר. המקצועי שבמקצועיים. אני חושב כי אין ויכוח שעמוס היה הטוב במפקדי הפלוגות בסיני בתקופה שלפני המלחמה. כשהוא נהרג תקף אותי איזה תסכול נורא, מין משבר אמון.

אם עמוס יכול ליפול, אין יותר במה לבטוח...

אינני יודע כיצד אתנהג אם תפרוץ שוב מלחמה. אבל אני יודע שאזהר הרבה יותר ואפחד. אפחד מאוד.

* *

מה התמוטט אצלי?

אני חושב שקודם כל הבטחון. הבטחון כי ננצח בכל קרב ותמיד נצא מזה כשידנו על העליונה ותוך הכרעה מהירה.

אל המחשבות שהיו לי על קרב ומלחמה, על כוח, עוצמה ויכולת בקרב, לכל אלה מתווסף עכשיו הרבה מן החשש ממה שיכול לקרות. אתה מבין שמלחמה זה לא שחור ולבן וגם אצלנו יש כשלונות ומחדלים וגם לצה"ל יכול לקרות כל דבר.

שיקחו לנו שבויים, שנחוש את חרפת הכניעה והיאוש של הכדור האחרון. שיהיו לנו בעיות חמורות בפינוי נפגעים ונשאיר הרוגים בשטח. הכל.

יש בתוכי הרבה מאוד זעם וטענות שכנגד. קשה לי להגיד נגד מי בדיוק מופנות טענותי אבל אני יודע שרבים, רבים מאוד מבין החברים שלי נהרגו במלחמה הזאת, ואוכלת בי ההרגשה שאפשר היה לחסוך את מותם של רבים מהם אם היתה לנו שליטה בקרב, אם היו לנו תנאי פתיחה אחרים ומידע על הערכות האויב. אפשר היה להגיע למסקנות אחרות ולפעול באופן שונה מכפי שפעלו.

אינני חושב כי יהיה הוגן מצידי לקבוע בצורה שרירותית מי אשם ולהפנות כלפיו את כעסי, אבל עניין חברי שנהרגו מכאיב לי. נשארנו בודדים מקורס שלם של קציני שריון.

* *

אני שב לראות את המלחמה בחלומות. בצורת תמונות של טילים באוויר. המוני טילים מעופפים. חוזרות אלי תמונות הפצועים, ההרוגים והטנקים הבוערים.

קשה יהיה לי לומר מה עשתה בי המלחמה כאדם, כבן אנוש, אך אני משוכנע שכעת אני פחות אנושי, פחות רגיש.

היו בי תמיד רגשות כלפי אנשים שסובלים. השתדלתי, במגעי עם בני-אדם, שלא לפגוע בהם, לא לצער אותם. אולי אפילו לא לשעמם אותם. אתה יודע, הטקט הרגיל שמפתח כל-אחד ביחסיו עם אחרים. כעת זה נעלם במידה מסויימת, אולי פשוט קטן מאוד. הרגישות שלי קהתה ופתאום פחות איכפת לי אם פגעתי במישהו. אפילו במישהו קרוב, איבדתי באיזה מקום את הסבלנות והעניין שהיה לי בכל הדברים הפרוזאיים האלה. הרבה מאוד דברים שהיו גורליים ומשמעותיים עבורי נעשו קטנים ולא חשובים.

אני חושב הרבה על הדברים ומעריך שהזמן יעשה את שלו. הזמן הוא רופא טוב.

הזמן משכיח ומקהה הרבה מחריפותם של הדברים הקשים שעברתי.

שוחח: משה ש...

האריה הרנגול והקשר הרוסי

מאת יוסי נתזו

מבט ממעוף-הציפור. בטופוגראפיה כבחיים הפוליטיים, איננו דווקא האמוציונאלי ביותר, המחמם ביותר את הלב. אף-על-פי-כן, חרף מועקות שקשה להגזים בלחצן האמוציונאלי, בהן הותירה אותנו מלחמת יום-הכיפורים — דומה, שההיבט הכוללני, הגלובאלי, איננו בבחינת שלא-במקום ושלא-בזמן.

קונספציה מעין זו, המנסה לשבץ את המיקרו-קוסמוס המזרח-תיכוני של אוקטובר 73 ואילך במאקרו-קוסמוס הבינלאומי של ה„איזון העדין", הבין-מעצמתי — מחווה ומשרטט לפנינו פרופ' יורם דינשטיין, מרצה-למשפטים וליחסים-בינלאומיים באוניברסיטת תל-אביב, העושה עתה באמריקה, לפני קהל סטודנטים ואקדמאים, בני-הארץ, בני-ברית, ובני הארץ המארחת, ארצות-הברית.

פרופ' דינשטיין אינו תלוש, חלילה, מן ההוויה הלוקאלית, הפנים-ישראלית, של מאורעות השבועות האחרונים. הטווח הגיאוגראפי, המפריד בין האולם הקטן, האינטימי, שבו הוא מגולל באוזנינו את התיזות ההיסטוריו-פוליטיות שלו, ובין הזירה שבה מתרחשים נשואי-השקפותיו, הוא אמנם — עצום: מעבר-מזה לכדור-הארץ: ישראל ושכנותיה; ומעבר-מזה — האוניברסיטה של קולומבוס, אוהיו, ארה"ב; אולם „הטווח האקטואלי", אם ניתן להתבטא כך, הוא קצר ביותר: מרצה ישראלי צעיר, מבריק בניסוחיו ומתמצא בנושא-שיחו בבקיאות מופלגת, שספק אם סובלים אנו מעודף פרסונאלי בו ובשכמותו, בישימון העסקני של אח"מינו ו„הכמינו" (ההופך לאחרונה, לדאבון-הלב, לגיא-חזיון של „מלחמת יו"ד ביו"ד", במקום מלחמת ריאליזם בדמאגוגיה).

ההיבט הבסיסי, עליו משתית פרופ' דינשטיין את תפיסתו, הוא ההיבט ההיסטורי, הגיאו-פוליטי. מטעם זה, ולא רק בקריצה שובבנית שבהומור קולנועי, אקטואלי — מכתיר הוא, כאמור, את הקונצפציה שלו כולה בשם הרב-משמעי „הקשר הרוסי". מאז ימי הצארית ייקאטרינה הגדולה לטשה המעצמה הרוסית, בגילגוליה המישטריים השונים, עיניים חומדניות אל אגן-הים-התיכון; אליו ואל המזרח הקרוב גם יחד. „לא במקרה היווה איזור זה, דווקא, סלע-מחלוקת היסטורי, למן הממלכות הגדולות של העולם העתיק — מצרים, בבל, יוון, פרס — ועד לימי האימפריות של מה שקורין „העת החדשה", זו של נפוליאון, זו העותמאנית, וזו הבריטית, שטעמה המאנדאטורי טעמנו" — קובע פרופ' דינשטיין, ומוסיף, בחיוך: „אלא שהאריה הבריטי איבד, כידוע, את מרבית שיניו, ואילו מן התרנגול הגאלי (או הדה-גולי) הפומפוזי, נותרו, למען האמת, נוצות אחרונות בלבד"...

ייקאטרינה איננה ברז'נייב

במציאות זו מתבלט ערכן הממשי, הרלבאנטי — של שלוש מעצמות-הענק; שתיים — בפועל, ואחת בפוטנציה, אף כי פוטנציה גוברת-והולכת. ארצות-הברית וברית-המועצות הריהן בחזקת „דגש חזק", ובשעות קריטיות, בפירוש — „סימני-קריאה". מאידך-גיסא, הענק הסיני — הריהו, עד כה, בבחינת סימן-שאלה גדול. כשההדגשה היא על ה„גדול", לא פחות מאשר על ה„שאלה"...

ההתקרבות ההיסטורית בין פקין לוואשינגטון, שאותה ציין — כזכור — ביקורו הממלכתי הידוע של ניכסון בבירתה של המיליטאנטית והענקית שבמדינות הקומוניסטיות — מדאיגה, זה-כבר, את הסובייטים, מדאיגה מאוד. אין לה, לארה"ב, ומעולם לא היו לה, אינטרסים טריטוריאליים בתחומיה הריבוניים של ברית-המועצות. לא כן הדבר באשר לסין. אפילו מן האספקט הקומוניסטי-אידיאולוגי הצרוף, ספק אם בלתי-רלבאנטית כל-כך עשויה להישמע טענה היפותטית סינית, הקובעת כי מה שנשלל משטחיה של סין בימי השושלת הצארית האחרונה, מן-הדין-ומן-הצדק שיוחזר לסין. כל זאת, כמובן — מעצם היותה של השכנה הרוסית האדירה מדינה סוציאליסטית, שוחרת-צדק, שהתנערה, כידוע, מרבים מסממני האימפריאליזם הצאריסטי. שהרי ייקאטרינה איננה ברז'נייב...

עדיין אין לה, לארצו של היו"ר מאו, משאבים גרעיניים שבכוחם, ובכוחם בלבד, תוכל היא להיכלל במועדון האטומי „אדירי-ההשפעה". ועם זאת, נוח וחיוני להם, לסינים, שיהיו שכניהם הסובייטים עסוקים וטרודים, למעלה-ראש, במה שמהם ומערבה, מהם והלאה, הרחק מגבולם עם סין.

אשר לרוסים, אין אוריינטאציה ואין צידוק אידיאולוגי שלא יכשר בעיניהם להכשרת הקרקע, קשה כאשר תהיה, לחדירתם העיקשת, הבלתי-נלאית, לאגן הים התיכון (מה שסוכל והופרך בפרס ובתורכיה של אחר מלחמת-העולם השניה, ובתורכיה ביתר-שאת — עם הצטרפותה של מדינה ים-תיכונית מובהקת זו, לא פחות ולא יותר מאשר ל... ברית הצפון-אטלאנטית...) סילוקם של המומחים הסובייטים ממצרים, שלם או חלקי ככל שהיה, לא היה בו — כידוע — אלא מהלך אחד במישחק ה„שח-מט" של החדירה הסובייטית לאיזור. מלחמת אוקטובר אינה, לדידה של מוסקבה, אלא צעד נוסף, מהלך נוסף, על לוח-המישחק רב-הגיחות והנסיגות של חדירה רוסית לאיזור שבו נקבעים חיינו.

הפעם, לשביעות-רצונם, היו הסובייטים הצד היחיד שהרוויח מן המישחק. תלותה של מצרים בהם גברה, לאחר שנחלשה זמנית, קודם-לכן, עם „גירושם" המפורסם, שסטר על פניהם. חדירתם למזרח התיכון, מאחזיהם בו, אינם — איפוא — עניין של אהדה דיפלומאטית (ולא היו כאלה אף ב-67). מומחים שלהם שרצו, ושורצים, בצבאותיהן של סוריה ומצרים; נשקם ותחמושתם, מטוסיהם וטיליהם, קובעים להם מעמד מפורש של „בעל-בית"; ארבעה ימים לפני פרוץ המלחמה האחרונה, ב-2 באוקטובר, יצאו אוניות רוסיות, עמוסות חלפים וציוד מגוון, מנמלי אודיסה ונובורוסיסק — ללאטאקיה ודמייטה. כללו של דבר: זולת ציוד ונשק שלהם, שנשמד בחלקו בקרבות אוקטובר (ושאותו תחליפו, מאז, ביעילות בחדש, במישלוחיהם הבלתי-פוסקים לסוריה ולמצרים) — רשאים שליטי הקרמל לטפוח לעצמם על כתפם או כרסם — הבחירה בידיהם — בנחת. הם היחידים שהרוויחו — והרבה — מן המערכה.

את הנפט אי-אפשר - לשתות...

מופרכותו ויחסיותו של המימד האידיאולוגי בכל אלה, הנאמנות ההיסטורית לאינטרס-האקספנסיבי — כל אלה מקבלים מישנה-חיזוק ומישנה-תרכות, אם נזכור כי בלייק-סאכסס, 47, תאפילו טיעוניו האידיאיים-הומאניטאריים של אנדריי גרומיקו (בזכות הקמתה של מדינת ישראל) — אף על הנוגעים-ללב שבטיעוני הצהרת... באלפור. אלא שאז היה כינונה של ישראל ריבונית בחינת טילטול נוסף, חיוני למוסקבה, של האריה הבריטי ממירבצו המזרח תיכוני. מה שאינו מפריע כיום, לאותו גרומיקו עצמו וחבריו למדיניות „סוציאליסטית" — למצוא שפה משותפת להדהים עם המתקדם והשיוויוני שבמישטרים, מישטרו של פייסל...

באורח-פלא נפגשים, איפוא, שני וקטורים שונים, ומתלכדים, אהדדית: זה של הרוסים וזה של הסעודים. לכוויית, לסעודיה ולשאר מדינות-הנפט, אוצר בלום בבטני אדמותיהם שערכו עולה, בהתמדה, ככל שיורד ומידרדר ערכו של... הדולאר. זה, האחרון, עבר לאחרונה, ב„ויא דולארוזה" האומללה שלו, שתי דיבאלואציות ונידלדל בכ-10% לפחות — בעוד ערכו של „הזהב השחור" שבידי הערבים מאמיר וגדל ככל שרב הביקוש לו. את הדולארים שהיא מקבלת תמורת הנפט הנשאב מבארותיה, אין סעודיה יכולה לנצל ניצול-שאין-לו-גבול. את אוצרותיה הטבעיים — בחשבון היסטורי — אסור לה, גם כן, לרושש, במהירות מופרזת. בשנה האחרונה הסתכמו הכנסותיה של סעודיה, ממכירת הנפט ומוצרי-הלוואי שלו, בלא-פחות מ-3 בליון דולארים. מאידך-גיסא — הוצאותיה, והיינו בזבזניות ככל שאך תהיינה — לא עלו, עם כל ה„מאמץ", על 1,8 בליון. לא זו בלבד שאת הנפט שלהם אין הסעודים מסוגלים ל„שתות", — אף לתוצאותיהם הכספיות יש סייגים שבאפשרות ריאלית, פיסית. הם הבינו זאת היטב, ומן האספקט המסחרי הצרוף ראוי היה להם, באמת, שיצמצמו את מכירת אוצרותיהם-בדלק. בדרך זו נשמרות היו עתודותיהם של נוזל גלמי במעבי אדמותיהם, הולכות ומתייקרות שם, משנה לשנה. ולמסקנה זאת, אמנם, הגיעו מדינות-ערב החולשות על משאבי-הדלק, לא פחות מ-8 חודשים לפני המערכה האחרונה של אוקטובר 73. מכאן, שמה שקורין „משבר האנרגיה" החל קודם למלחמת יום-הכיפורים, ושיבוצו בהקשריה המדיניים-צבאיים של זאת, יש בו יותר ניצול מחוכם של הקוניונקטורה מאשר רלבאנטיות כלכלית אובייקטיבית — המצטיירת במערב, בטעות גסה, כבלתי-נמנעת.

להציף את אמריקה - לא בדלק, במכתבים...

בנקודה זו, וזו דווקא, מצטלבים להפליא מעייניהם של הערבים ומעייניהם של הסובייטים, שתצרוכת-הדלק העצמית שלהם מובטחת בינתיים. בבאקו ובבאטום אצורות כמויות כאלה של נפט גלמי, שאי-תלותם של הסובייטים עצמם במקורות הדלק הערביים היא עובדה ניצחת בהווה ובעתיד הקרוב. אולם בעתיד הרחוק עשויה בריה"מ עצמה להיזדקק לנפט הערבי (לאחר שיתחילו מכוניות להתגלגל בכבישי המדינה ויושלם תהליך ה„אוטומוביליזציה"). מוטב, איפוא, לסובייטים שהנפט הערבי יישאר צפון בבטן האדמה עד לעת מצוא... כדאי ביותר, איפוא, למוסקבה, לעשות הכל לשידולם של שליטי-הנפט המזרח-תיכוניים, בכיוון הרצוי, כלכלית, אף לערבים — של סגירת הברז... לפייסל עצמו, שבמשך שנים (עיין: מלחמת-תימן) ניסתה מצרים להטרידו, חיוני ומשתלם ביותר, שתהא קאהיר עסוקה עם ישראל — לא פחות משחיוני לסינים שיוטרדו במזרח-התיכון שכניהם הסובייטים... אם ניתן לו להגיע, באמצעות מניעת דלק מאירופה, לזכיה מסחררת בקלפי-מיקוח פוליטיים — מדוע לא? מכאן, שלא רק בסגירת הברזים מעוניינים הרוסים ושליטי-הנפט-הערבי, כאחד; אף בליבוי ההתנצחות הצבאית שבין מצרים וישראל, בהתמדה וללא-הרף. לפייסל, כידוע, אין כל חילוקי-דיעות טריטוריאליים עם ישראל, וכאמור — המדינה המזרח-תיכונית היחידה שלטשה, לא-מכבר, עיניה אל גבולותיו — היתה דווקא זו של סאדאת, לא זו של גולדה...

„אבל משבר מלאכותי-בתכלית זה, אינו חוק-משמיים", קובע פרופ' יורם דינשטיין, „אילו מכרו האמריקנים חיטה מרובה פחות לסובייטים, כפי שמיהרו ועשו — למרבה הצער — במחצית-השנה שקדמה למלחמת-יום-הכיפורים — היה מופעל על הרוסים לחץ ברור; היתה ניצבת, במלוא-חריפותה, השאלה היחידה הקובעת-באמת:

מי ייגמר ראשון?

למי תיפסק הנשימה, באמצע?...

הסובייטים בלי דגנים, בלי חיטה, בלי מזון — או האמריקנים (שאחוזי יבוא-הדלק הערבי שלהם נמוכים ביותר, בלאו-הכי) בלי הנפט הסעודי, או הכוויתי? ישראל, כמובן, אינה צריכה לחשוש, מבחינת תצרוכתה-בדלק, מאיומי סגירת-ה„שיבר" הערביים — במישור הכלכלי-מסחרי הצרוף. אבל, אין מי שיפריז בהערכתו, לגבי סכנתו העקיפה של משבר-הדלק, סכנתו המדינית, לבטחונה של ישראל, לחייה. ומכאן משתמעת המסקנה המעשית-מכל:

„על ארה"ב לנקוט דרך של הנהגת המערב ופקיחת-עיניו. הערבים אינם בלתי-תלויים בסובייטים. הסובייטים אינם בלתי-תלויים בארה"ב. מדיניות ה„דיטאנט", שעלית גאותו של מימשל-ניכסון — הריהי, במידה רבה, חול בעיני הציבור האמריקני. הסובייטים, בחששותיהם הגוברים והולכים מסין, מעוניינים לא רק בדגן האמריקני, אלא אף בהפשרה, בדו-קיום, ב„דיטאנט" עצמו. נקיטת מדיניות לא אגרסיבית ומתגרת, אך תקיפה יותר ואולטימאטיבית מצד האמריקנים — יש בה כדי להעמיד את הרוסים — והערבים — במקומם, אלא שהאמריקנים, מטבעם, איטיים בהסקת לקחים גלובאליים. וכאן, אמנם, מקור הפניה לציבור האמריקני, ליהדות המקומית ולציבור הבלתי-יהודי, המצפוני, הנאור:

הטרידו את נבחריכם, חברי-קונגרס, שליחי-ציבור, סנאטורים — בעצומות, בפניות-בכתב, למען קידומה של הדעת, בעוד-מועד. בעוד שהערבים מאיימים להציף את העולם באיומי סחטנות-הדלק (ולא בדלק, בחלחל לא...) — שומה עליכם להציף את מערכות-העיתונים, במכתבים, במיפגשים, בקולות-קוראים להקשחתה של העמדה האמריקנית. כל הסבור כי בכך יושמט הבסיס מתחת לרגליו של ה„דיטאנט" המהולל, אינו אלא טועה ומטעה-בכוונה. בגילגולו ובמימושו העכשווי, אין ה„דיטאנט" אלא אמצעי ומכשיר יעיל בידי הסחטנות הערבית-סובייטית. משבר-הנפט (מלאכותי ככל שהינו) איננו מיבחן חמור ועקרוני למדיניות ארה"ב — פחות מן המשבר המפורסם של „מיפרץ-החזירים" וקובה. אסור שגורלה של ישראל, ולוא גם מן ההיבט המערבי, האמריקני (כטריז בולם כנגד מגמותיה האקספנסיביות של בריה"מ, במזרח-התיכון) יהיה שעיר-לעזאזל, על מיזבח יוקרתו (שנפגעה כל-כך, ב„ווטרגייט") של ניכסון, הנאחז בנוסחת-הפלא מאווה-העיניים של ה„דיטאנט", כבקש האחרון — בעוד ותרנגלתו חורשת על גבנו"...

היום ארוך יוצאים

מאת: ישראל זמיר

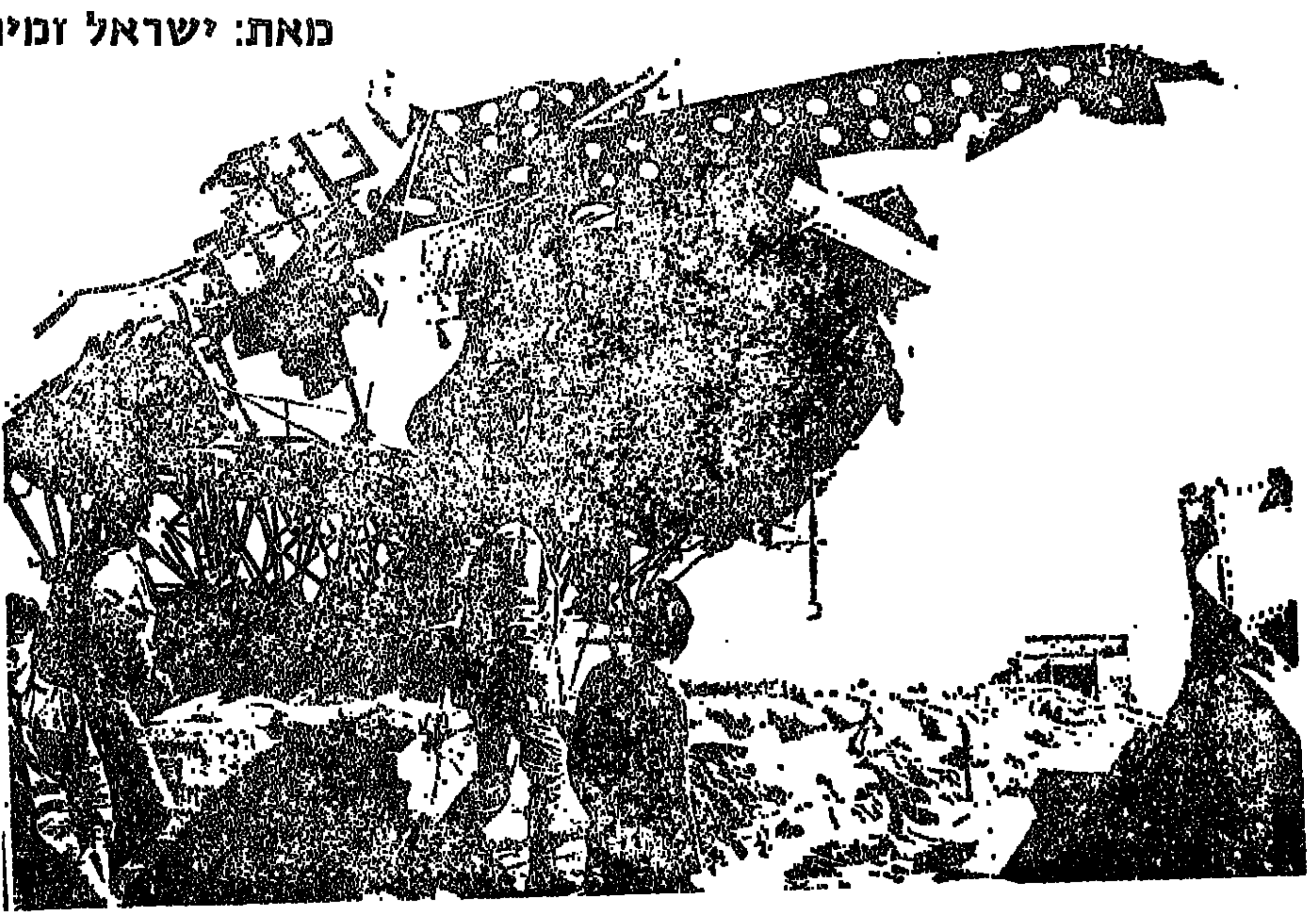

כן-טילים ש„גולח"

אתה חוצה את הגשרים ולפניך פיסת קרקע זרועת חרס. המלחמה עקרה עצים, נוטטה בתים, גדעה עמודי טלפון שחוטיהם תלויים משתרגים ברפיון. לצידי הכבישים „שתולים", כנטעים זרים, כלי-רכב שרופים, שילדות מחוררות, מפוחמות, זחלים פרושי שרשרת, תותחים מרוסקי לוע. כל אלה על רקע החול הצהבהב בולטים ומכבידים שבעתיים.

כפר מצרי. חושות-חימר פרימיטיביות מהסוג שכבר אין רואים כמוהו בארץ. שיג-ושיח בין פלאחים מצריים הלבושים בלויי סחבות לבין „חיל-הכיבוש" הישראלי. אלה מציעים שטרות-כסף-מצריים כמזכרות תמורת ופיסות של סיגריות ישראליות. מחר מפנים את כל האיזור. הזדמנות אחרונה לחילופין.

* * *

חוזרים הביתה?
חלוואי. מפנים את הנמל ויוצאים לאימונים ממושכים — אומר מודי, אחד מקציני היחידה.
דפוקים?
לא נורא. העיקר שרואים כבר את הסוף...

נמל עדביה. מחר מחזירים אותו למצרים. המלחמה עשתה בו שמות. המנופים כפופים, מזכירים תמונה של נערות-כפר מאלמות אלומות בשדה. אוניית-משא „אלהאמרה 1" עוגנת ברציף; האחרות טבעו, רק התרנים בולטים מהמים. עולים לאוניה. חיילנו „שילבזו" (שללו ובזזו) אותה עד תום. כל תאיה פרוצים; אביזריה פזורים ודרוסים.

חייל-ליצן משחרר את כבלי-העגינה ולהפתעת-הכל, ה„גרוטאה" חוזרת מתחילה לשוט, כשהיא מתרחקת מהרציף. החיילים שעל סיפונה אינם יודעים אם לצחוק או לבכות, באופק נראות דמויותיהן של האוניות התקועות באגם המר. חבל שנזרק ממש ברגע האחרון ונתפס על ידי חיילי החוף גורם לה, לאותה יחידה, לשעה ארוכה של אימון-גופני ב„משיכות-חבל", כדי להתגבר על הרוח ולהחזיר את „אלהאמרה" אל החוף.

„נשבר לי מאפריקה, נשבר לי מהמילואים ותאמין או לא — נשבר לי גם מאריק שרון. הוא היה מפקד האוגדה שלי. חייל אמיץ. הערצנו אותו. היה מאה אחוז. גם לכנסת. עכשיו אני קורא את הראיונות וההנטאריש הזה ונהיה לי רע בנשמה. הוא מתנגד לי פתאום להפרדת-כוחות, הוא מספר על מחדלים פה, מחדלים שם. עשרים ושש שנים היה בצה"ל וכל המחדלים הם רק של אחרים. הוא תמיד היה מאה אחוז... וככה להשמיץ את צה"ל — בושה. נכון, שהצבענו בעדו. אבל לא מגיע לו הכבוד הזה" — אומר קצין ששירת תחת פיקודו.

* * *

הכביש פונה לעבר העיר סואץ. סטופ. אין כניסה. זקיף פיני, מחיילי האו"ם, ניצב זקוף ומקלע פיני בידו. משאית עם חיילים ישראליים „נשפכת". הם עומדים בתור כדי להתחבק עימו, לדבר עימו, ללחוץ את ידו וכל זאת אל מול עדשת מצלמתם, למען ידעו הדורות הבאים היכן היו ועם מי נפגשו. הפיני מבין ללבם. הוא מחייך בטוב-לב, מנענע ראשו בסבלנות, מתחבק ללא היסוס עם אבוטבול המזוקן מהמצנחנים ועם גולדשטיין האפסנאי מהשריון. רב-סרן אחד עשה עימו עיסקה: דרגת „פלאפלי" תמורת שרוול עם סמל האו"ם.

בקילומטר ה-101 צהלה-רבתי. האלוף הרצל שפיר הגיע במסוק לפגישה עם עמיתו המצרי. לחיצות-ידיים. הצדעות. או"מניקים בקסדות-תכלת מסתובבים בין האוהלים בתחושה של חשיבות. קבוצה מעורבת של חיילי או"ם וחיילים ישראלים משווים את מחירי המצלמות ואיכותן. לכל או"מניק מצלמה אחת לפחות. משאית צבועה לבן פורקת ריהוט לבן אל תוך אוהל לבן. על המשאית ניצב חייל בעל שפם דשן, המזכיר רס"ר-מחנה, או פלמ"חניק מהזמנים הטובים.

האוהלים הללו עשו היסטוריה. כשילמדו הבנים והנכדים שלנו את קורות ישראל, עוד יכריחו אותם המורים לשנן בעל-פה היכן נחתם הסכם הפרדת-הכוחות בין ישראל למצרים...

* * *

או״ם: [illegible] גיש 1

הרצון להספיק ולראות את „אפריקה המוחזרת" הפך לבולמוס כללי. הכבישים בואכה אל הגשרים החוצים את התעלה, הומים בימים אלה מרכב מגוייס רב. התיירים במקרה זה הינם חיילים סדירים ויחידות-מילואים שבאו מכל כנפי הארץ. ידם האחת אוחזת „עוזי" והשניה — מצלמה זעירה.

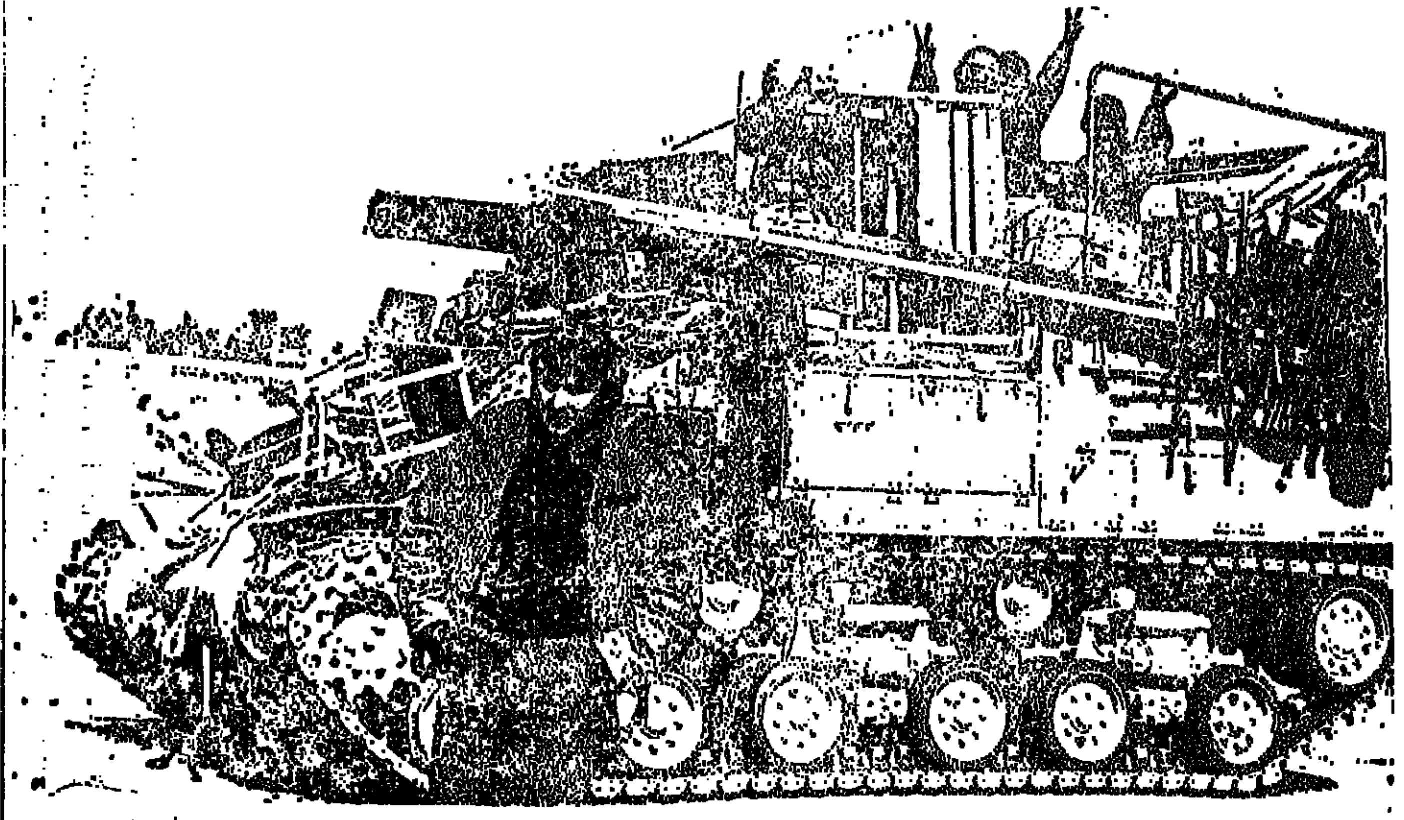

טנק עם „אלטע-זאכען"

שמחים לפנות את השטח?
ועוד איך. אין לי שום סנטימנטים למקומות האלה.
ספקות?
יש. מזכיר את 1956. גם אז הבטיחו שלום. אמרו שזה בטוח. אייזנהאואר התחייב במלת-כבוד. מה יהיה אם מחר יכניסו טילים לאיזור המפורז? האם נפתח במלחמה?
בן-אדם, תן צ'אנס לשלום — מתערב צנחן צעיר. אתה יודע כמה חבר'ה הלכו לנו בסואץ המחורבנת הזאת? כמה שעות לפני חתימת הסכם על הפרדת הכוחות, שני חבר'ה הלכו לטייל ולא השגיחו בצלף שתפס עמדה. ואיך שהם הולכים, פאף! אחד החבר'ה חטף כדור בראש. השני תפס „קריזות", ירה כמו משוגע וחיסל את הצלף. זהו, חצי יום לפני ההפרדה. שני אלה כבר לא יגיעו הביתה. אז מה אתה מציע, שלא לתת צ'אנס לשלום?

* * *

סואץ. מטפסים על מגדלו של מסגד מפואר ומשקיפים על העיר המודרנית הזאת. במקום בו מתאבך העשן עוברות שיירות האספקה לעיר סואץ. ובמרכז — בית חולים בו שכבו פצועינו. הגגות מכוסים בשקים. העמדות קרובות כל כך אלו לאלו. נזכרים בירושלים העתיקה והחדשה של לפני ששת-הימים. הרבה חבר'ה דמם הוקז בסואץ. החיילים היושבים בה אין להם יחס לעיר. הם מספרים בקצרה, ביובש ובדוק של מרירות את קורות הכיבוש המר. מרחוק נראים שני מוחים הבנויים משני צידיו של האגם. את הקרוב יותר בנה יומי — קצין צעיר המשרת בקו. ואילו האחר איננו אלא מעוז-המזח שחייליו בלמו באומץ-רוח את ההסתערות המצרית.
מצטערים שעוזבים מחר?
מצטערים? מה פתאום?

* * *

מול הארמיה השלישית. חיילים ניצבים משני צידי התעלה ו„מדברים" בשאגות.
מחמוד, מה שלומך?
עכשיו כבר טוב. אני מזמין אותך לכוס תה בקאהיר.
בסדר, אני בא. אחר-כך תבוא אתה לתל-אביב.
אהלן וסהלן.
„זה מוזר כל-כך. שנה וחצי שירתתי בתעלה בימי ההתשה ולאחרית ולפתע הם שם ואנחנו פה".
„כאשר שמעו אצלם ב„חדשות" על הפרדת-הכוחות" — הם יצאו מכליהם מרוב שמחה. כל הלילה ירו, שרו, צעקו כמו משוגעים. מסכנים, שלושה וחצי חודשים לא ראו את הנשים שלהם".

מהר גניפה נפרש איזור האגם המר כולו. קוביות שחורות של רכב שרוף מעטרות את החול הצהבהב. במרכז הג'אבל — מיתחם טילים מבוצר, שחיל-האוויר הישראלי „גילח" אותו בפגיעה ישירה. הבונקרים עבי הקורות, דלתות הפלדה הנעות על פסים — כל אלה הינם חלק זעיר שבזעיר ממחיר המלחמה. כן-שילוח הטילים נותר כגרוטאה, כפסל מודרני, במשהו שקשה להגדירו. היה מי שחשב כי לפנינו קומפלקס של כן-שילוח ופאנטום ישראלי שנחת עליו ממש.

* * *

מעמיסים הכל על הרכב. לא משאירים דבר. טור יחיד מאורך מדי, טנקים שועטים ולדפנותיהם קשורות כורסאות-קש, פוטלים, שולחנות, מיטות, מזרונים. טנק עם „אלטע-זאכען", בולמוס של פינוי, בולמוס של יציאה, יציאת מצרים 1974. אין מסתכלים אחורה. אין מתגעגעים לסיר-הבשר. שיירות ארוכות זוחלות צפונה. משאית עמוסה לעייפה ועליה שלט: „פונדק המחדל-הקטן — איסמעיליה".
יוצאים ממצרים בתרועה, בשמחה. קומנדקאר מלא חיילים עטורי זקנים, מוחאים-כפיים ושרים: „ממצרים גאלתנו..."

„הגרוטאה" שיצאה לדרך

מצטלמים לפני החוף

אל $ תאמרו לנו תודה

מאת בוב שרייבר

בוב שרייבר, פעיל ב„מגבית המאוחדת", מתאר במכתבו־יומנו כיצד התארגנה הקהילה־היהודית בעירו, סטמפורד, למפעלי התרמה למען ישראל, מייד עם היוודע על פרוץ מלחמת יום־הכיפורים.

איך לספר כיצד אספנו כסף למען המגבית היהודית המאוחדת בימים הראשונים לקרבות? אם אספר מה קשה עבדנו לא יהיה זה ממידת הענווה, ואם אומר שהיה קל, לא תדעו על חרדתנו ומאמצינו.

כאשר התחלתי לעבור על הרשימות שרשמתי מדי יום ביומו אחר יום הכיפורים, שמתי לב מה פשוטה לכאורה נראתה מלאכתנו. תחילה עשינו זאת ואחר־כך זאת... הרשימות אינן מספרות על השתיקה שנשתררה בחדר מלא אנשים, כאשר האזנו ל„חדשות", אותן „חדשות" שכבר שמענו 60 דקות קודם־לכן; הן אינן כוללות את מאות השעות שבהן ישבנו עם יהודים שונים וניסינו לשכנעם שאין זו סתם תקרית נוספת במזרח־התיכון, או ש־100 הדולארים שהם תרמו בחודש אפריל האחרון אין להם כל קשר עם 1,000 הדולארים שאנו תובעים מהם עכשיו. רשימותי אינן כוללות את הזמן שבו הרגענו אשה בוכיה, שזה־עתה אמר לה אחד היהודים, כי לא איכפת לו מה קורה לישראל, או כאשר השתקנו קבוצה של 20 מתרימים שיצאו מגדרם מרוב שמחה, משום שאדם שמעודו לא נתן פרוטה שחוקה, הבטיח להם 800 דולאר. אין הרשימות מציינות כי יצאתי „סחוט" לאחר שישבתי עד 2 לפנות בוקר עם יהודי במאמץ־שווא לשכנעו כי יגדיל את תרומתו מ־10,000 ל־20,000 דולאר, ובשעה 7 בבוקר למחרת היה עלי לשאת נאום נרגש ומלהיב בארוחת־בוקר חגיגית; או אותן השעתיים שעשינו עם פיניקאי, כדי להודות לו על תרומה בסך 2,000 דולאר — משום שבשנה הבאה עומדים אנו לתבוע ממנו 4,000. אך הם מזכירים לי את המבוכה ואת רחשי התודה ל־20 ילדי כיתה ד' שבאו אלינו עם רצון לעזור ולא היה מה להציע להם. הרשימות אינן מגלות את התרגשותי שלי בראותי אלמנה באה בימים, ענייה מאוד וחולת ארטריטיס, שעבדה 12 שעות ביום, כדי שיהיה לה כסף לתת לנו.

הרשימות מספרות את סיפורם של מיליון וחצי דולארים שאספנו בין 3,500 המשפחות היהודיות המתגוררות בעירנו. 300 אנשים מסורים עשו את כל המלאכה. אין הם גיבורים, סתם יהודים פשוטים. אחדים מהם דתיים, אחרים — לא; חלקם שמאליים בדעותיהם, חלקם אנשי ימין. יש ביניהם חנוונים, בעלי מקצועות חופשיים, בעלי תארים אקדמיים. ויש שלא סיימו אפילו את בית־הספר התיכון.

יום שבת, ה־6 באוקטובר — יום פרוץ המלחמה

התפללתי בבית־הכנסת כאשר נודע לי שפרצה מלחמה. בשקט התקבצנו מחוץ לכתלי בית־הכנסת 15 פעילי ה„מגבית". אחד נשלח לכל יתר בתי־הכנסת, כדי להזעיק את שאר ראשי המגבית (זה היה „הגיוס" שלנו). לבסוף עם נצנוץ הכוכבים ותקיעת השופר פתחנו כמה שבועות של פעילות קדחתנית.

התאספנו חמישה כדי לתכנן מה לעשות. לבסוף, בשעה 11 בלילה, החלטנו על תוכנית בקווים כלליים והתחלנו לצלצל למגבית־ניקים האחרים ולקרוא להם לפגישה למחרת בבוקר.

> צעירה בהריון מתקדם ישבה בחדר הטלפונים בעשר שעות ביום. לאחר שראיתי זאת במשך שלושה ימים דרשתי ממנה לנוח.
> „אפילו יהודים צריכים לנוח", אמרתי לה. היא הצטחקה אלי. „אני יהודיה רק שנה וחצי. התגיירתי. כעת, בפעם הראשונה, אני מ ר ג י ש ה כיהודיה, ואני אוהבת את ההרגשה הזאת".

יום א', 7 באוקטובר

בשעה 8 בבוקר הצטופפו 23 מאיתנו במשרד המגבית (5 X 4 מ'), מי בישיבה על השולחנות ומי — על הריצפה. התוכנית הוגשה, לא בלי חששות: איזה יהודי אינו יודע כי בהיפגש שני יהודים ישנן לפחות שלוש דעות? אך הפעם ידעו כנראה הכול, כי התחכמויות כאלו הן עתה בבחינת מותרות שאיננו יכולים להרשות לעצמנו. „מי יארגן את האסיפה ההמונית?" — „מי יארגן את חוליות הטלפון?" — הפעם לא היה כל קושי להשיג מתנדבים לכל התפקידים ולא התעוררה בעיה איזה תואר יינתן למי. למעשה לא היו לא תארים, לא יושבי ראש ולא ויכוחים.

התפזרנו בשקט כדי להתחיל איש איש במלאכה שהוטלה עליו. יומי היה אופייני: היה עלי להכין פירסומת לאסיפה ההמונית שעמדה להיערך כעבור יומיים — הוטל עלינו להגיע לכל משפחה ולשכנעה לבוא. צעד ראשון: לטלפן לנשיאות של 10 אירגוני נשים גדולים ולבקש מהם להודיע לכל חברותיהם (היה צורך ב־40 קריאות טלפון כדי למוצאן). שלב ב): לנסח מודעה ולהכניסה למערכת העיתון המקומי ולתחנת הרדיו המקומית. מצאתי מומחה יהודי לפירסומת שניסח את המודעה. אחר־כך לכדתי את איש העתון בצאתו מן הכנסיה; ניהלתי משא־ומתן עם מנהל תחנת השידור שעה שעבד בגינתו. הטלתי על בתי להכין רישומים של פלאקאטים וכרוזים ושיכנעתי בעל בית־דפוס לפתוח את בית הדפוס שלו אותו ערב ולבצע את ההדפסה.

ימי האחרים עברו בצורה דומה; אחד דאג למקום האסיפה; שני הרכיב את התוכנית; שלישי הסדיר את ענייני התחבורה; רביעי אירגן מתנדבים שיפנו אישית אל הנוכחים, וירשמו את הסכומים שהובטחו.

והנה התאספנו כולנו בשעה 10 בערב. עימנו היו כ־30 ממנהיגי הקהילה היהודית המקומית. שמענו דו"חות על התקדמות המיבצע ואחר־כך קם כל אחד מאיתנו כדי לתרום מכיסו־שלו. לא נישאו נאומים. הצרכים היו ברורים. אדם צעיר קם ואמר: „גבירותי ורבותי, אינני עשיר. יש לי משפחה, יש לי קצת כסף שחסכתי בימי חיי ויש לי ישראל". הוא שתק רגע ואחר הוסיף: „בלי ישראל חלק נכבד מחיי יירד לטמיון. הנה אני נותן את חסכונותי למען ישראל".

איש אחר, עשיר, הציע 5,000 דולאר. והנה פנה אליו חברו ואמר: „אם תעלה את תרומתך ל־10,000, אעלה את שלי מ־15,000 ל־20,000 דולאר". ללא אומר ודברים הנידו שניהם ראש לאות הסכמה.

> גבר חיוור פנים כבן 65 עצרני: „אנא, אדון, אולי תיקח את כספי?" — כמובן. „אמור לי את שמך ואת מענך שאוכל לשלוח לך קבלה".
> „קח, בבקשה, רק את הכסף". בידו המושטת — כמה שטרות מקומטים. על זרועו — מקועקעות ספרות.

מי הם כל האנשים הללו? לא כולם אמידים; תרומותיהם נעו בין 100 ל־500,000 דולאר. יש ביניהם עובדי בתי־חרושת, מהנדסים, אנשי עסקים, רופאים, רופאי שיניים, מורים, פנקסנים וכו'. באופן כללי הכפילו את התרומות שהיו נותנים אי־פעם.

יום ג', 9 באוקטובר

אסיפת הענק שלנו היתה הצלחה כספית וכשלון אירגוני. היהודים שלנו באו כדי לתת כסף ולא כדי לשמוע נאומים; הם אצו לדוכן הנואם ודחפו לידינו צ'קים, מזומנים והתחייבויות. לא יכולנו אפילו לקרוא ולהודיע את השמות. העידיות נערמו במהירות כה רבה עד שהתחילו לגלוש לריצפה; הוצאתי שקית ניילון מתרמיל המצלמה שלי ודחפתי לתוכה בחפזון את הכסף (רק לאחר־מכן הבחנתי כי על השקית היה כתוב: „נעלי קומפורט; רח' בן־יהודה 1, ירושלים").

בשעה שתיים לפנות בוקר גמרנו למנות את הכסף; הסכום הגיע ל־560,000 דולאר. זה היה טוב אך לא די. לפנינו עוד דרך ארוכה.

יתר הימים

הגענו עד־כה רק לחלק הרביעי מאנשי הקהילה. עתה היה עלינו לבוא במגע עם השאר, עם כל אחד לחוד. חילקנו את רשימת המשפחות היהודיות לשלושה סוגים:

א) האמידים שיידרשו לתת 5,000 דולאר ומעלה; לאנשים האלה צריכים לפנות אנשים אמידים אחרים, שכבר הרימו תרומות בגובה דומה.

ב) קבוצה גדולה של משפחות שיידרשו לתרום בין 500 ל־5,000 דולאר. הואיל ולא היו לנו די מתרימים מתנדבים החלטנו להתקשר עם אנשי הקבוצה הזאת בטלפון.

זה נשמע קל, לא כן? 15 מאיתנו הוצרכו להסב אל שולחן ולהחליט לאיזה סוג לשייך את כל אחת מ־3,500 המשפחות היהודיות של עירנו. מישגה קל עלול היה לגזול מאיתנו אלפי דולארים. אחר כך היה עלינו למצוא כ־200 מתנדבים שיעשו את מרבית המלאכה (לפרקים אני חושב שרוב היהודים מעדיפים לתת כסף מאשר לבקש ממישהו אחר שיתן). היו כאלה שמייד אמרו כן, עם אחרים צריך היה להתווכח, היו גם כאלה שאמרו לא. איבדנו שעות יקרות.

אשר לקריאות הטלפוניות: בעזרת הרבה „פרוטקציה" התקנו 20 מכשירי טלפון בחדר אחד. הטלפונים אויישו במשך 14 שעות בכל יום, לרבות יום השבת (זהו סיפור ארוך כשלעצמו!). ברגע שאחד „המתרימים הטלפוניים" קיבל התחייבות ממקום כלשהו, חשת לשם מייד מכונית, כדי לגבות את המזומנים.

> אחד היהודים העשירים בעירנו עשה הכול כדי להימנע מלחיות יהודי. חשובים לו רק כספו, כלבו ואשתו — וקרוב לוודאי בסדר זה.
> ביום השני למלחמה נפצע כלבו והוא נאלץ לחוש לרופא וטרינר יהודי לשם ניתוח מיידי. האיש היה כה אסיר תודה על שניצלו חיי הכלב עד שהציע בתמורה „כל מה שיידרש". „כל דבר שיידרש?" — שאל הרופא; „בסדר, תן צ'ק של 1,000 דולאר למגבית היהודית המאוחדת". וכך הווה.

מדי יום שלחנו את הכסף שנאסף למרכז המגבית־היהודית־המאוחדת בניו־יורק. בשבועיים הראשונים שלחנו כמעט מיליון דולאר. היו לנו בעיות עם הבנק, שסירב לפרוע את הצ'קים עד שישיג את הכסף מבנקים אחרים. אחד מאיתנו צריך היה לנהל משא־ומתן מייגע עם הבנק למען יכבד את הצ'קים בו־במקום.

בעת ובעונה אחת עם איסוף התרומות עסקנו בפעולות אחרות, שלא היו קשורות במגבית היהודית המאוחדת. חלק מאיתנו עסק בגיוס תמיכה להענקת סיוע צבאי; אחד הפעילים עבד יומם ולילה כדי לשכנע מנהיגים לא־יהודיים בעירנו לתבוע תמיכה פוליטית בישראל. אחרים מכרו „בונדס" ישראליים, ערכו מגבית למען „מגן דוד אדום" וכו'.

לאחר־מכן

כיצד התארגנו? 300 איש עבדו ועבדו; עשרים מאיתנו נטשו לשבועיים־שלושה שבועות את המשפחות, העסקים ומקומות העבודה. אחד לקה בהתקף לב, ואחד — בדלקת ריאות.

והנה, הפסקת האש. שוב נפגשנו כדי לסקור הישגים ולהחליט מה הלאה. לא היינו מרוצים. הנה יושבים אנו בארה"ב, הקהילה היהודית העשירה ביותר בעולם; לא בנינו הם שהקריבו את חייהם; לא אחינו הפכו לנכים; לא אבותינו נותרו בשדה הקרב. איננו גאים. הוצרכנו לאסוף שניים וחצי ולא אחד וחצי מיליון דולאר; ובשנה הבאה, לכשאנחנו נגיע לשניים וחצי מיליון, גם אז עדיין לא נהיה גאים.

אנא, ידידי, אל תאמרו לנו תודה רבה. עלינו לאמר זאת לכם. ומדוע אני כותב לכם כל זה? אנו רק רוצים כי תדעו שאיכפת לנו.

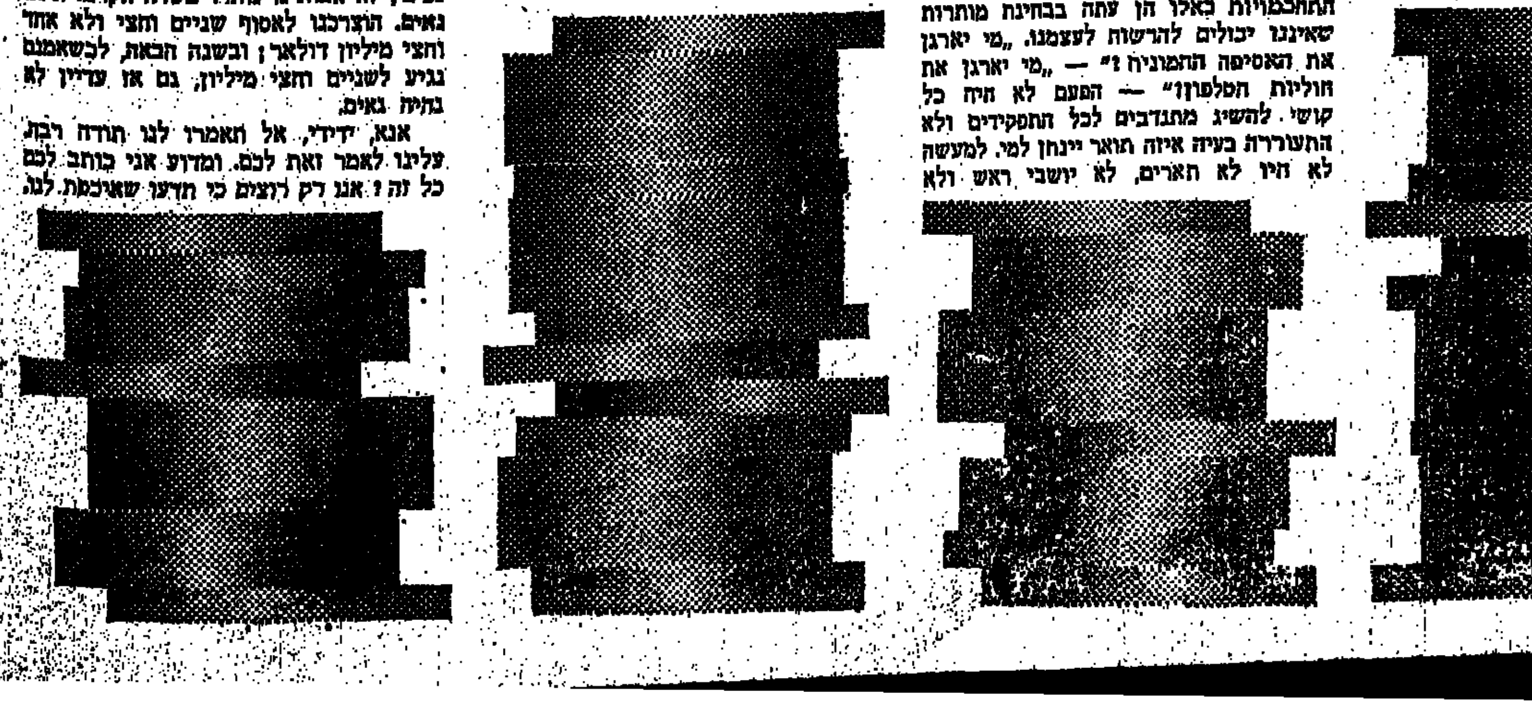

הדינוזאורים מהתיאטרון הישראלי

(ראיון עם הבמאי יוסף מונדי)

מאת ארנון יפה, פאריס

המחזאי הישראלי יוסף מונדי מציג בימים אלה שלושה מערכונים בקפה־תיאטרון קטן בפאריס. מונדי, המוכר בישראל ממחזהו „זה מסתובב" ומעיבוד המחזה „מעבר לגבולין" של י. ח. ברנר, שהועלה ב„הבימה", יושב כאן כבר שנה וחצי מתוך „גלות של אי רצון". בישראל, הסובלת ממחסור במחזאים מקוריים, לא מוצא מונדי מקום ראוי בתיאטרון, וזאת מחוסר תקציב ומסגרת מתאימה. כמחזאי החי בתקופה שבה הדגש בביטוי התיאטרוני ניתן לצורה יותר מאשר לתוכן, הוא סובל כמו רבים מעמיתיו. לדבריו, הפחד הופך את הבורגנות לצרת־עין, היא פוחדת מהטקסט, מהמלה. המחזאי מוצא עצמו מנודה מהתיאטרון. מחזותיו עוסקים בעיקר בבעיה המוסרית היהודית ובביטויה במסגרת מדינת ישראל כמדינה יהודית. שלושת המערכונים עוסקים, בצורות שונות, במאבק של היחיד לקיומו הרוחני בתוך חברה, שבה הכוח הפיסי־החמרי מביא לכליון האדם כבן־אנוש.

כמחזאי הכותב בעברית, מה מעשיך בפאריס?

לא באתי הנה מתוך תענוג. חזרתי לצרפת באוגוסט 1972, לאחר שבישראל כל הדלתות נסגרו בפני. פשוט לא היתה לי כל אפשרות להמשיך את עבודתי כמחזאי וכבמאי. לו הייתי סופר בלבד, המדפיס את ספריו ואינו זקוק למימוש מעשי של יצירתו בצורה תיאטרלית, הבעיה לא היתה קיימת. כאיש תיאטרון היתה לי הרגשה ברורה שרוצים להצוח אותי כאמן, ומזה משתמע כבן־אדם. לא רציתי לתת לדילטאנטים אלו לקבוע את דרך חיי. זה היה קשה לחזור לפאריס, כי צרפת בעיני זה לא המקום הטוב שבעולמות האפשריים. כאיש־תיאטרון ישראלי חייב הייתי להישאר בישראל, אבל תיאטרון זו אמנות קבוצתית, לבד אי אפשר לעשות כלום. זה אמנם פאראדוקס, אבל מבנה התיאטרון הישראלי דומה לזה של בריה"מ. התיאטרון מבוקר עד הסוף ע"י גורמים ממשלתיים. כמובן, אפשר להעלות מחזה במסגרת קטנה של שניים־שלושה משתתפים, אבל קשה להמשיך ולחזור ולהעלות מחזות מצומצמים.

מי הם הדילטאנטים אליהם אתה מתכוון?

הם דילטאנטים מוגי־לב, אין לי שום ענין להשמיץ אף אחד. תיאטרון ישראלי זה דבר שלא קיים עוד. אין עוד מסורת וחסרה תרבות. אני משוכנע שהתיאטרון היהודי של וילנה היה בעל ערך רב לעומת התיאטרון הישראלי בן זמננו. האמת היא, שתיאטרון עברי בעל ערך אמיתי היה „הבימה" בין 1920 ו־1926 במוסקבה. היתה בו תרבות ומסורת. התפרצות של תחיה לאומית אמיתית. כל זה נעלם בהדרגתיות עם עלייתם לישראל.

מרבית התיאטראות הישראליים מנוהלים בידי פקידים הממונים על־ידי גורמים ממשלתיים בהסכמה אילמת של עובדי התיאטראות. פקידים אלה הם אויבי האמנות האמיתית, ואמן המחפש את ההתפתחות בתנועות של הדברים, מסכן את הסטאטוס־קוו החברתי. האמנות המוצגת בחסותם של פקידים למיניהם, הופכת להעמדת פנים.

בדרך כלל אתה עבדת בישראל מחוץ למסגרת התיאטרון הנתמך.

ב־1967 חזרתי מפאריס ועבדתי מחוץ לתיאטרון הנתמך מתוך הכרח. הם לא קיבלו אותי. הבנתי את הדברים מנוגדת לחלוטין להבנת הדברים של אנשי התיאטרון בישראל. היחס לעבודתי השתנה עם העלאת „זה מסתובב". למרות שהוצגתי מחזה זה במרתף עלוב. למעשה את ההצלחה של המחזה עשה הקהל והביקורת באה בעקבות הקהל. עד אז כולם התעלמו מעבודתי. לכאורה נפתחו כמה דלתות, הוזמנתי ע"י „הבימה" לביים מחזה לפי בחירתי, שהיתה „מעבר לגבולין" של ברנר, שהוא אחד המחזות המשמעותיים ביותר שנכתבו בשפה העברית. לאחר מלחמה ששת הימים שאלתי עצמי מדוע אנחנו חיים בישראל, ממה נובע הישוב הזה, מהו הכוח הרעיוני מאחורי חיים אלו. בזמן מלחמת ההתשה אחד הדברים שהיו למעלה מבינתי, היה שחיילים נפלו כל יום בתעלה ובת"א נמשכו החיים בשלווה אולימפית. קבלנים התעשרו, סטייקיות חדשות נפתחו — זה היה בלתי אנושי, הריח של הסטייקים היה ריח סדום ועמורה. במחזה של ברנר מצאתי תשובה מסויימת. העלאת המחזה היתה כרוכה במאבק עם הנהלת התיאטרון. המחזה אמנם הוצג, אך בעקבות זה לא היה לי יותר סיכוי לעבוד בתיאטראות המסובסדים.

בכל מחזותיך קיימת התנגשות בין שתי תפיסות מנוגדות של קיום־הכוח הפיסי והכוח הרוחני, במיוחד ב„זה מסתובב".

אני לא עוסק בפוליטיקה, במקרה זה עשיתי אנאליזה של מצב נתון כפי שראיתיו. ייתכן שאני לא צודק.

הרצל מייצג את הכוח הפיסי, קאפקא — את הכוח הרוחני. הכוחות מוצגים בצורה הקיצונית ביותר.

זהו מצב דמיוני, זוהי לא המציאות עצמה, אלא המציאות, אותה הבאתי לקיצוניות מקסימאלית. באותם הימים הרגשתי שאדם שעיסוקו הוא רוחני, פשוט מיותר במדינת ישראל. הבנתי לפתע את הסיפור „מטאמורפוזה" של קאפקא. כאילו אני הוא האיש ההופך למקק ומעמה בחוסר אונים שיטאטאו אותו לפח האשפה. הצלחת המחזה הפתיעה אותי ונתנה לי תחושה שאני לא לבד.

מה זה מחזה מצליח, מהי הצלחה?

הרמה הביצועית של ההצגה והקהל שבא לראות את המחזה.

כאיש תיאטרון, האם המצב של התיאטרון היום בעולם לא מטריד אותך, ואולמות ריקים, התיאטראות נסגרים?

לא! האשמה היא בתיאטרון, אני מתייחס לאלה שמקבלים סובסידיות ונתמכים בידי מוסדות השלטון. הם מטילים את האשמה על המחזאים, כלומר חוסר מחזאים — זה שקר גס. מחזאי טוב הוא אדם המעמיד את הקהל לפני מראה. הן במזרח והן במערב האנושות עומדת בפני תמורה. המעמד השליט מתוך עמדת חולשה לא יכול להרשות לעצמו לתת למחזאים צעירים במה לביטוי. והתיאטרון, שהוא במהותו תיאטרון של מחזאים, הופך לתיאטרון של במאים.

מה כוונתך ב„תיאטרון של במאים"?

במאי, אפילו יהיה גאון, ברגע שיותר על המחזאות הנכתבת היום יגיע להישגים פלאסטיים בלבד. מובן שהישגים אלה לא מטרידים אפילו זבוב, אין להם שום מובן ותוכן והם יישכחו במהרה. כוחו של סטאניסלאבסקי היה בהצגת מחזותיהם של צ'כוב וגורקי וזה של מייארהולד בהעלאת יצירת מאיקובסקי. בבת אחת נאמרו דברים חדשים בצורה חדשה. לו רציתי לעבוד בישראל כבמאי, כלומר במאי העוסק בחיפושים פלאסטיים טהורים, הייתי מקבל כל תקציב. זה הוצע לי. סירבתי, מכיוון שאין לי רצון לעסוק בחיפושים חסרי משמעות. אני לא חושב שהתיאטרון מת. המעמד השליט מנסה להמית אותו.

אחרי המאורעות האחרונים בארץ, אנשי תיאטרון בה מחפשים דרך חדשה לביטוי תיאטרוני של מאורעות אלו, מה דעתך?

ביטוי תיאטרוני זה לא „אברה קדברה". בזמן המהפכה הצרפתית לא נכתב שום מחזה הדן במהפכה עצמה. לאחר 30 שנה בא מחזאי גרמני בשם ביכנר, שנולד אחרי המהפכה וכתב את „מות דנטון". אנשים המחפשים ביטוי מיידי בכל מחיר פשוט מנסים לתפוס את האוויר באגרופיהם. בישראל המציאות היא הרבה יותר מרה. השינויים המשמעותיים הם בתהליך של התהוות. זה עניין של זמן. קראתי בעיתון על כנס של אנשי תיאטרון שנערך ב„צוותא". זו בדיחה. השינויים, ואני מאמין שיהיו שינויים, יבואו רק עם תמורה חברתית. כל עוד נחיה במצב־ביניים של לא־שלום ולא־מלחמה, לא יהיה לנו כל סיכוי לייצר אמנות רצינית. אולי האמנות לא הכרחית? יש לי דוגמא: ב־1971 נסעתי לברלין עם קבוצת תיאטרון מישראל. הצגנו פאראפראזה של „הגולם" בעברית. היתה לנו הצלחה עצומה והתצגה זכתה במקום הראשון מתוך 14 ארצות. נסעתי עם בחורים ובחורות בני 18, לפני שירותם הצבאי. ההצלחה לא היתה מקרית, אומנם צעירים אלה לא חונכו על ברכי ראסין, אבל הוריהם באו מארצות שונות והם עצמם מהווים חברה חדשה. האנרגיה שהם משחררים היא עצומה. הם לא שייכים לתרבות מתנוונת, יש בהם חיוניות. הטרגדיה מתחילה אחרי הצבא, הם פשוט זקנים, רוצים להתחתן, לקבל תעודות, להסתדר, במילים אחרות — להשתעבד. והופכים בעל כורחם לנשמות מתות של גוגול.

נראה שאתה יושב כאן בפאריס מתוך אי־רצון?

היתה מלחמה ועדיין לא נגמרה. כאדם הכותב עברית, מובן הוא שמקומי בישראל ולא בפאריס. ברגע שיתאפשר לי לשוב לארץ, אשוב, אך הדילמה האישית שלי היא נוראית. מצד אחד ברור לי שרק עם קבוצה ישראלית אני יכול להגיע להישגים אמנותיים חשובים. גרוטובסקי בא לפאריס עם הקבוצה שלו מוורצלו, פיטר ברוק עם ה„רויאל שקספיר", ה„ליוינג־תיאטר" עם שחקניו האמריקנים, וברור לי לאן אני יכול להגיע עם מחזה עברי וקבוצת שחקנים הדוברת עברית. מצד שני, מפחידים אותי עד מוות הוויכוחים האין־סופיים עם הדינוזאורים בתיאטרון הישראלי.

האם בפאריס זה אחרת?

הגעתי לכאן תשוש לחלוטין מהמאבק שניהלתי בישראל. מצד שני, אנשי־התיאטרון הצרפתיים תשושים ממאבקם כאן, למרות האפשרויות הרבות בהתאם למסורת התיאטרלית בפאריס. בכל זאת המחזה „זה מסתובב" הוצג ברדיו וכעת אני מעלה ערב של שלושה מערכונים בתיאטרון קטן במונפארנאס.

נדמה לי שבמחזה „המטרו האדום" אתה מבטא את הפגישה שלך עם פאריס, החרדה של היהודי, הנלייזר רוחשת ברכבת התחתית, שהיא סמל הניכור, הקשות של האדישות העצמית, גם במחזה זה נראה שלא יכולת לצאת מהבעיה הישראלית־הערבית והקצנת נערה ישראלית המחברת על יחסים מיניים בינה לבין ערבים.

אני מכיר הרבה ערים באירופה, והעיר בה קיימת הבדידות הגדולה ביותר היא פאריס. כשהגעתי לראשונה לפאריס

(המשך בעמוד 19)

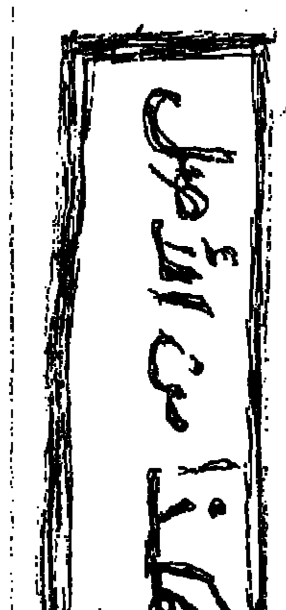

ריכוז*

מאת צביה בן־שלום

— אצל מי בני־ברק ! אני צריך את בני־ברק ! אתה השתגעת או מה ! מכרת את בני־ברק לאיצ'ה ! לא מסכים ! זה לא בסדר !

— מי שואל אותך ! כשהבנק היה אצלך מה עשית עם בת־ים ! מכרת אותה לאיציק, מהחבר'ה של מנחם, נכון ! וגם את אשקלון נתת לחם וגם את רמלה גנבת מ־מני !

— לא גנבתי. נתנו לי אז לקחתי.

— בטח ! ספר לסבתא. נתנו ! יחד עם כל בתי־הספר ושלושה קווי אוטובוס ותחנת חשמל.

— ומה אתה רצית לתת לי ! את בית הסוהר !

— ושתי ישיבות.

— אצלם קיבלתי שלוש.

— אבל הבנק אצלי, אל תשכח. אתם יכולים לעשות לי שמיניות באוויר והוא יישאר אצלי. מה דע־תך על פתח־תקווה ! רוצה שיתף !

— עזוב את פתח־תקווה ! אני רוצה בני־ברק ! אתה לא בסדר !

— צדיק תמים. ואתה בבת־ים היית בסדר, מה !

— ומה שאתה עשית לי בירוש־לים זה היה כן בסדר ! הוצאת לי את הנשמה עד שקיבלתי ממך חתי־כת מגרש.

— אתה יכול לבנות עליו 4 בתים ובית מלון.

— אני לא בונה בתי־מלון, אני בונה ישיבות.

— מצידי תבנה אפילו מועדון לי־לה.

— טפו עליך ! אתה יודע שאני לא...

— אני יודע שסידרת אותי בבת־ים ובאשקלון וברמלה ואני כבר לא מדבר על תל־אביב.

— מה אתה רוצה מתל־אביב ! ממילא פיספסת אותה.

— טוב, אז אתה פיספסת את בני־ברק.

— רק בגללך, בוגד ! כל־כך הרבה זמן אנחנו משחקים ביחד ועכשיו אתה עושה לי דברים כאלה. אתה יודע מה זה בשבילי בני־ברק ! זה... זה כאילו חטפו לך את החופה.

— אל תחטוף, חטפת מספיק.

— פיניה, אם אתה לא מחזיר לי את בני־ברק אני לא משחק איתך בחצר, שמעת ! ברצינות ! אני אש־חק רק אם תזמין גם את מנחם.

— שתיחנק ! הטובות שאתה עו־שה לי בחצר עולות לי כבר על ה־עצבים. תגיד עוד מלה ואני הולך לשחק עם שולה והחבר'ה שלה.

— רגע, לא אמרתי שאני לא מש־חק !

— לא ! כך שמעתי. עוד נדבר על זה...

— טוב, נדבר. עכשיו אני לא מד־בר על החצר רק על בני־ברק. אתה מחזיר לי אותה או לא !

— מחזיר או לא.

— גיחי־גיחי, גו־רא מצחיק.

— רגע, חושבים !

— נו ! תן לסוסים לחשוב.

— חשבתי. נניח שאני מחזיר לך את בני־ברק, מה תיתן לי !

— או את חדרה או את בת־ים.

— את שתיהן.

— מה איתך !

— טוב, אז גם את אשקלון.

— בחייך ! סחטן !

— למדתי ממך. ותעשה איתי שיתף בפתח־תקווה ובקריית־גת.

— זה הכל ! את יבנה אתה לא רוצה !

— שמור לעצמך. בינתיים זהו זה. אולי אחר כך אמצא עוד משהו, אודיע לך.

— מה אני יכול לעשות איתך ! אבל אתה מוסיף לי מגרש בשביל שלוש ישיבות ואת בית־הספר ותח־נת דלק ובנק.

— חצי בנק.

— טוב, חצי. ואתה בונה לי בית־מלון.

— שיהיה. משחקים !

— רגע, מה אני אעשה בתל־אביב !

— אתה שם כבר בפנים, לא !

— כמעט. אבל אם אני מרגיז את מנחם אז שלומה מהחבר'ה שלו ינפנף אותי כמו כלום.

— אויש, מה אתה עושה בעיות ! תגיד לשלומה שלא יקפוץ לך. הוא צריך אותך בתל־אביב יותר מש־אתה צריך אותו. ותגיד לו שתל־אביב זאת תל־אביב ושלא יסבך אותה עם חדרה או גדרה או חולי־רע...

— בלי מילות, טוב ! אני אגיד אותך.

— מלשין !

— אתה בעצמך !

— קוף אחרי בן־אדם !

— היית מת בכיתה ב' ! חי... מה אתה צוחק !

— כי אתה מקלל כמו גוי. אם הייתי מת, תגיד, תגיד, מי היה מש־חק איתך בחצר !

* „ריכוז" — משחק ילדים המבוסס על מכירת „קושאנים" של ערים, מוסדות ציבור ואתרי תעשיה במטרה לגבות מיתר המשתתפים דמי שימוש. ידוע גם בשם „מונופול", „ערים בישראל" או „הרכבת קואליציה מוניציפאלית".

מסייה חטואל

מאת יוסי קאנץ

„היום קונים, מחר עולה, קונים היום, מחר עולה.
„אצלנו הכל הולך על שמן. ני המאה ני מרגרינה.
„הכל על שמן.
„היום אני קונה שמן, מחר עולה המחיר".
כך אומר מר חטואל — גבר מצומק בסביבות שנות ה־60 שלו. היום, שומר במוסד ציבורי. אתמול, סוחר אמיד שהמלחים היו מזמינים אותו אצל שולחנם.
„כן, אדוני" — אמר לי מסייה חטואל, — „זה לא טוב ככה לעשות — זה לא טוב ממשלה, תעלה את המחירים כל־כך מהר, והמשכורת נשאר אותו דבר. תראה, הבגדים שלי, הכל עוד נשאר עוד ממצרים, החליפה הזאת — מ„גרנד־מגאזין" Le Roi Farouk עצמו שפך עליה יין משובח, כן, אלה היו זמנים.
אבל עכשיו אני שומר משגיח, ברוך השם לא רע לי אבל גם לא הכי טוב. כי היום קונים, מחר זה עולה".
הוא דורך במקום בנעליו הזעירות־המבריקות, גם־כן עוד ממצרים. כאן לא כדאי לקנות שום־דבר. שם במצרים הוא היה סוחר גדול.

„מכרתי קוויאר מיובש, המלך פארוק בעצמו היה יורד אלי לחנות לטעום מן המטעמים, היה לי בית גדול עם עמודים עם גן ענק, אבל אני לא בוכה עכשיו, רציתי ארץ ישראל, ציונות, קיבלתי שיכון, עבודה ומשכורת שלא מספיקה אפילו לקנות קוויאר. זה לא טוב ככה, המדינה צריך לחשוב גם עלינו, הבריאות שלי גם כן כבר לא בסדר ובימים האלה, קר כמו אצל השטן, צריך לחמם הבית אבל הנפט היום עולה כלכך, שלא כדאי להדליק אפילו פתיליה, אז אני נשאר פה בעבודה כמעט כל הלילה".
הוא עטוף כולו בצעיף מהודר, הנשרך מאחוריו ולא כל־כך מתאים לזהירותו. כי מסייה חטואל הוא אדם קטן ואפור, מצומק, מחודד, אבל מהודר. לעולם לא נפרד מעניבות חמשי והחולצות הלבנות.
מגבעת הלבד, אשר זוכרת ימים טובים יותר, מוסיפה לו קצת גובה וחשיבות, הוא עצמו מעריך מאד את טעמו האישי.
„אצלי זה טבעי, הבגדים כאילו מתלבשים עלי לבד, מה יש, בן אדם צריך קצת אלגנציה".

הצצתי ב„קאנט" שבמכנסיו, החותך את האוויר שלפניו ומשפר באופן ניכר את נוכחותו הדוהה. היבטתי בעיניו המבריקות הנגועות בגריפה קלה בקור הדרומי, הוא חייך אלי חיוך מבין ואבהי, כאילו הערכה עצמית סולידית, ופלט בקולו החורק: „אפילו אם זה לא טוב מדינה שכל יום הכל עולה יותר, אבל זה מדינה שלנו, ואם תרצה או לא — אז אין אמונה בגוי, אפילו שיחיה 40 שנה בקבר".

לא הבנתי בדיוק למה בדיוק התכוון מסייה חטואל, הוא הבטיח לי להסביר את עצמו בשבוע הבא, בלילה אחר בו הוא מתחמם בשמירה. היום אין לו כבר חשק לדבר, חוץ מזה כבר בוקר וצריך ללכת לצרכניה לקנות שמן. וללכת לישון.

חושך ולילה...

יגאל וילפנד

חושך ולילה וקר, אין כוכב ב־שמים, גם לא אחד שמעז, ואנחנו שוכבים במארב מצפים לאויב.
כאן שכבו גם בארי ועמית
כאן אנחנו שוכבים.
לפתע הגשם, בתחילה טיפות טי־פות ואח"כ בעוז.
ועולות בי שורותיו של עמיתי ש־בכל שיעורי הספרות לא הצלחתי להסבירן ועתה הן כה ברורות.

גשם בשדה הקרב

לוכן דיקי

גשם יורד על פני רעי ;
על פני רעי החיים, אשר
מכסים ראשיהם בשמיכה —
ועל פני רעי המתים, אשר
אינם מכסים עוד.

עם בארי היינו מתווכחים כל הלילה על פירושים לשיר ועמית מן הסתם היה פוטר אותנו בחיוך מלא בטחון : מה הבעיה, גשו לאפסנאות והביאו שמיכות.
חושך וקר והגשם יורד ללא הפסק, גם דמעותי זורמות עמו.
עכשיו אני יודע שלא השמיכות יגנו עלינו. אולי צילם של השוכבים עומנו במארב — ואנחנו.

אנו נתגבר

מאת יהושע סובול

הסיסמה בה בחרו פרסומאינו להרמת המורל הלאו־מי מצטיינת בעבר מכובד : אם איני טועה, היו אלה אינטלקטואלים, אמנים וסטודנטים ליבראליים בארה"ב שאימצו להם את הסיסמה "we shall overcome" במאבקם נגד המקארתיזם, שאיים לחנוק את חירויות הרוח והיצירה באמריקה של שנות החמישים. אינני יודע אם דווקא דוגמא זו של אנשי־רוח ראדיקאליים הנלחמים נגד מגמות שוביניות־דיקטאטוריות עמדה לנגד עיני פירסומאינו שעה שבחרו בסיסמה „אנו נתגבר", אבל גם אם לא היו מודעים להיסטוריה של הסיסמה, דומה שיד נעלמה כיוונה אותם הפעם : בזמן הזה ובמקום הזה אנו זקוקים בדיוק לאותו סוג של אומץ לב ציבורי, ולאותו סוג של יושר אינטלקטואלי שבהם התברכו האמנים ואנשי־הרוח האמריקנים שלחמו במקארתיזם בשנות החמישים.

אנחנו זקוקים ליושר אינטלקטואלי על מנת לגשת לניתוח מדוקדק של התנהגותנו האישית והלאומית במשך שש השנים שחלפו בין מלחמה למלחמה, ואנחנו זקוקים לאומץ לב לא מבוטל על מנת להכיר במידת אחריותנו למלחמת יום הכיפורים. מי שמסתפק בחיפוש האשמים למחדל הצבאי, כמוהו כאדם המטפל במחלה ממארת בעזרת תרופות ארגעה. אנחנו צריכים. ליושר אינטלקטואלי על מנת להכיר בכך שבמשך שנים חיינו עם תדמית מסולפת של עצמנו, ועם תדמית עוד יותר מסולפת של הערבים. בראיון רדיופוני של גדעון לב־ארי אמר רב־סרן פצוע את המשפט הבא : „ואז, מערבה לתעלה, פגשנו סוף סוף במצרים כמו שרציתי לראות אותם : רק התחלנו לירות, והם סובבו את הגב וברחו..." „המצרים כמו שרצינו לראות אותם", „הערבים כמו שאהבנו לחשוב עליהם"...

ואולם, להבראת עצמנו אין די בכך שנעסוק בניתוח־עצמנו־לדעת איש־איש בתוככי מבצר־פנימיותו : פעולת ניקוי והיטהרות זו חייבת לקבל ממדים של פעולות חברתית־ציבורית, כשם שפעולת החדרת המו־שאים של שטיפת־המוח היתה פעולה חברתית־ציבורית שבאה לביטוי באלף ואחד אירועים. המבנה הנפשי, הרוחני והחברתי שלנו צריך שירותק אל שולחן הניתוח, ובהשוואה לגודל המפולת אין לך ניתוח שיהיה עמוק מדי, קשה מדי או אכזרי מדי.

לעשות את הניתוח הזה כאקט חברתי, פירושו בראש וראשונה לקדש דווקא בימים אלה את חופש הביטוי והיצירה והתגובה. פירושו להישמר בכל מחיר מאותו גילוי מקארתיסטי שידעה החברה הישראלית כשהורידה את „מלכת האמבטיה" מהבמה בתיאטרון, על מנת שתוכל להישאר על כסאה מחוצה לו. משום מה אומר לי איזה חוש שביעי או שמיני, והלוואי ואתבדה, כי המסע הציבורי להעלאת המורל תחת הסיסמה „אנו נתגבר" איננו מכוון דווקא לעודד את גבורת הביקורת העצמית, החשיפה והביטוי שישימו אצבע על שורש המחלה שנתגלתה כיוהרה לאומית מסוכנת והסרת כיסוי. משום מה נדמה לי, והישראליק של דוש מגביר בי תחושה זו, שיש באוויר התחלת של גינוי כל מיני גילויי רוח ויצירה וביטוי, שבעיני איזה קונצנזוס חברתי מסוים לא יתרמו ישירות להע־לאת המורל. שיר מר אך קולע ונוקב של דוד אבידן, שהופיע בידיעות־אחרונות על בוגר־תיכון זכה לגל תגובות נזעמות של קוראים, והדיון בטלוויזיה על „מה אני חושבת על המלחמה" של גולה ציילטון בשמעה נימה בנוסח : לשם מה לחטט עכשיו בפצעים כה טריים ?

דומה שלפני שעה, עקב קירבת החלם, טרם התארגנת בציבור (ונקוות שלא תתארגן) תנועה של השתקה, הד־חקה ושלילת־חירות הביטוי, וכך קורה שביקורת מהותית זוקבת המופיעה, זעיר־פה־זעיר־שם עדיין „לוקחת מעמד" על הגל הפופולארי של חיפוש־האשם־במחדל, עיסוק שאינו אלא מיסטיפיקציה עצמית באמצעות מנ־גנון השעיר־לעזאזל הנצחי. לאמיתו של דבר תעמוד לחברתנו ולעתידנו הרוחנית למיבחן רק ברגע שיהלו המגמות של הניתוח והביקורת של מה שהיה המסד הנפשי והחברתי שלנו בשש השנים השמנות שחלפו. עתה, של ראדיקאליזם וליבראליזם ישראלי מגיעה רק תגיע שעתה האמיתית של הסיסמה היפה „אנו נתגבר". אם אז יקומו עליו כל מיני סרסורי־מוראל לכלותה, אם או נאחל לעצמנו משהו יותר צנוע : שמשום נתגבר, שנתגבר מחלומות המעצמתיות של שרון, שנתגבר מאויבותינו על הערבים כמו שאנחנו אוהבים לחשוב עליהם, שנתגבר מהמצב המגוחך בו אין ממשלה בישראל כיוון שאין לך ברגע זה שאלה חשובה יותר מהשאלה מיהו־יהודי... במילה אחת : שנתגבר ממחלות ילדות שלנו, ונתחיל — או נחזור — לחיות במציאות, כמו שחיינו במציאות לפני מלחמת ששת־הימים, מסבה שצעיר בגרות מבר יש לנו, והם אויבים.

יהיה בסדר

מאת מיכל סנונית

עוד לא הספקנו להתאושש מסיסמת ה„אנו נתגבר" שכבשה לאחרונה את השוק כמצרך החודש, וכבר אחרת־חדשה נוחתת עלינו בתולית ורעננה : „היה אתה בסדר, נהיה אנחנו בסדר, ואז הכל יהיה בסדר".

כתובת זו יכול אתה לראות שחור על גבי לבן תלויה באוטובוסי דן. לא די בדוחק ! לא די בדחיסות האיומה ! לא די במאבק שכפו עלינו כדי לכבוש מדרגה או שתיים ולזכות בקורט של מקום באוטובוס, אז עוד באים להטיף מוסר.

אבל מוסר,רבותי, הוא מושג בעל ערך כאשר הוא דו־צדדי, רב צדדי, וודאי שלא חד־צדדי. לך תעשה מוסר (טוב או רע) ביחידות. בלי אף אחד. מוסר אין לו שום תוקף כאשר הוא מתייחס לקטע בלבד מתוך גוף שלם. דומה הדבר לאדם השומר על ידו מכל משמר שעה שהרקב פשה כבר בבטנו.

בסיסמה „אנו נתגבר", אותה אימץ לפרסום, ויזם את הפצתה בציבור, אירגון התברות ליחסי ציבור בארץ, דווקא מצאתי טעם וחן. למרות שיש כאן על מה להתבדח, לא תמיד חייבים לעשות ואת. הנה לפנינו כוונה טובה של אזרחים (ואפשר לראות זאת בהחלט כך) אשר משלח ידם הוא הפרסום. נועצו ביניהם מה לעשות כדי לתרום כמידת יכולתם, חשבו ומצאו את זו הסיסמה. הלוואי על כל ישראל טוהר זה של כוונה ורצון עשיה. שהרי לא באו אל פלוני אלמוני ברחוב עם אקדח, בלחץ האיום הנורא : „התגבר !" הם פשוט הציעו להרים את המורל בדרך זו. לא יזיק... גם אם לא יועיל. לפחות אצלי גרם פועלם לעידוד וסעד נפשיים : יש מי שמנסה לעשות משהו מעבר לחובתו (אני מתכוונת לסקטור האזרחי) הפורמאלית־אזרחית.

●

אבל „היה אתה בסדר, נהיה אנחנו בסדר, ואז הכל יהיה בסדר" — אומר דרשני. משום שכל אדם העובד מחוץ לביתו, חייב כידוע להגיע מדי בוקר למקום עבודתו. וגם לחזור ממנו. האם חטא במשהו על שתוטל עליו לעמוד שעה ארוכה בתור לאוטובוס, ואף להזות כיצד זה הולף על פניו עמוס לעייפה, פוסח על התחנה !. הפעם, בנושא זה של התחבורה ציבורית, אשמת הרשויות האחראיות להפעלתה. כנראה האמראים לדבר לא תיארו לעצמם שעלו־לים לבוא על ארץ זאת ימי חירום... או במקרה רע יותר אף ימי מלחמה. הם פשוט לא שמעו על גוש כללי של אמצעי החובלה והתחבורה. עולמם, כנראה עולם אחר הוא. עולם שכולו טוב. בו אין מלחמות.

גם לחם באה המלחמה כהפתעה גמורה. ויתרה מכך : אפילו על הנייר לא חושב, לא נולקח בחשבון כיצד יופעלו האוטובוסים (או כלי רכב אחרים שיחליפום) ועל ידי מי. האחראים לתחבורה הציבורית עשו מלאכתם קלה : הם מחקו קווים מסויימים, דילגו אחרים, הוציאו שמות, ולא טרחו למלא את מקומם. אשר לצה"ל — לצה"ל. האם העבירו למי את תהייתם מה עשוי לקרות, במקרה של גוש, לאותו אורח, שיוותר לבדו, עם קו 11 (רגל ליד רגל, כמאמר הבדיחה הידועה) שלו !

והאורח ! הוא דווקא היה בסדר. אולי יותר מדי, כאילו מובן הדבר מאליו. לא יכולת לשמוע תלונות וטרוניות, רק ציפיה בתורים ארוכים. שעות ארוכות, עתים לשווא. סוף סוף, כמה אנשים יכולים להרשות לעצמם מוניות הלוך ושוב למקום העבודה במשך תקופה ארוכה בקצרה !

●

כל הכבוד לאורח שבלע את הצפרדע הזאת, והוכיח סבלנות, אבל — בצדה כושר לחימה. נכון שלא יולחם על מזלו לכיבוש אותו קורט של מקום באוטובוס ! וכך, כשהוא מצליח לעלות על כבש־הרכב, ולהידחס אל תוכו, רטוב מזיעה או מגשם או משניהם יחדיו, פוגשת אותו הייכנות ומרוצה מעצמה אותה סיסמה מטיפת מוסר : „היה אתה בסדר, נהיה אנחנו בסדר, ואז הכל יהיה בסדר".

אם והו, סדר, או בסדר. אבל מה רוצים מפי שמוכרח להגיע לעבודה, ומוכרח (עמים לדאבונו) לחזור לביתו ! הגם כאן הוא חייב להתייחס בסלחנות וסובלנות כפי שהוא מתייחס לפרצות אחרות שלבעה וקוצר יד שהוכחו אצל המוסדות השלטוניים בהם הוא שם מבטחו ! מידת המוסר הנדרשת ממנו על ידי אותה סיסמה היא חד צדדית. ומוסר חד צדדי אינו מוסר כלל ועיקר, הוא היפוך מכך.

איך מאמין ! צא וראה את פרצופי האוטובוסים בהם נוצבות על ארבע בריות חפה חריקות. (ואין מי שיפעיל אותן — נאמר בתשובה לשאלה). אחר־כך עבור בתחנות בהן עומדות ברנות על שתיים עם ייאוש בעיניהם, ולקינות, פום לעצמך מנגינת עליזה לתמלול ! „היה בסדר, נהיה אנחנו בסדר, ואז הכל יהיה בסדר" וצחק לכל הרוחות. צחק על המראה העצוב הזה.

שמירה אינטימית

מאת יגאל גלאי

בשעת השמירה מתכרבלים במעילים החמים, דוחפים את הידיים לכיסים וחולמים. מתכנני את החופשה לפרטי־פרטים וחושבים על הבית. אלי המ"מ (אחד שתיכנן לגדל שיער ולמכור בקבוקים, אבל המלחמה שיבשה לו את התכניות) חולם איך ישתה כוס־קפה ליד התנור וקאט־סטיבנס יסתובב ליד אוזנו במהירות של שלושים ושלוש ושליש.
רוני חולם לחזור למשק. ללכת בשדות, ש„הציפורים יעקפו אותי". להתקלח אחרי החליבה, לשים את הנעליים הכבדות מבוץ לפני הפתח, לשבת עם האשה ולשכוח מגולדה־קיסינג'ר־דיין.
זיו ואיקה מתכננים ללכת לכל הסרטים שבעיר, לשבת בבית־קפה בדיזנגוף ולהזמין תתיכות, ואם יהיה קצת יותר חם יקפצו לשפת־הים. מישהו נשבע שלא איכפת לו מכל העולם, מצידו שיחזירו את הכל. רק שישאירו לו את הקיבוץ, איצטדיון בלומפילד ואת יד־אליהו.
יואב עומד להשתגע. נגמרו לו החלומות. אחרי כל־כך הרבה שעות שמירה ומארבים התרוקן המוח. „הספקתי לשחזר את כל העבר שלי ולתכנן את העתיד עם כל האלטרנטיבות האפשריות, מה נשאר ?" מקונן יואב. למי שנשארו חלומות פנויים על מרפסות פתוחות בקיץ, סרטי חצות, כוסות קפה, חתיכות, מאטקות בחוף הים, או משחק כדורגל על הדשא — שישלח אותם לפלוגה. לא מתחייבים לקבל את החלום הכי זול.

●

בועז לא בסדר, בחיי, תמיד אמר שאסור לדאוג שיש לחיות את החיים במלוא פשטותם ואין צורך ל„שבור את הראש", ופתאום נהרג לנו. כדור אחד קטן בעורק הצוואר גמר את כל התיאוריות הנפלאות שפיתח לפנינו. ואנחנו כל הזמן אמרנו לו, שכל דבריו הם בחזקת תיאוריות והחיים, מעצם טבעם, רצופי דאגות. הוא צחק. תמיד היה צוחק צחוק משנע. הבנות היו מטורפות אחרי הצחוק הזה והוא נצל זאת היטב.
בצבא היה מ"מ בפלוגה שלי בקורס מכי"ם. כשהגיע בערב הראשון אמר למחלקה : „אני המ"מ החדש שלכם. ימינה קפוץ אחרי קדימה רוץ !". מאז כולנו אהבנו אותו. בועז בזה, פשוט, בלי מליצות, שהסתובב כל היום עם מעיל „פליינג" מרופט, בלי גומיות במכנסיים ודיים בכיסים. „פרוע לאללה", כמו שאמרו החבר'ה, ועכשיו צלף מצרי מזופת גמר לנו אותו, זה כבר לא מלחמה, זה רצח ! איך אהבנו את בועז. אין מילים. הסופר הכי טוב בעולם לא יוכל לתאר את בועז שלנו. בועז יש רק אחד. אין לי כבר כוח לבכות. המלחמה הזאת גמרה לי את הדמעות. אבל אם אתה שומע אותי בועז, רציתי להגיד לך בפנים, אפילו שכולם שומעים, שחכובת אותי, אני מתיום לא סומך על אף אחד !

●

המלחמה הביאה אותי לידיעה הברורה, שאכן אני משוגע. הסתבר שכל משמיצי צדקו. אני מטורף חשוך מרפא. מגיאק מסוכן לציבור, מופרע אמיתי.
כן רבותי. אני משוגע על הארץ במידה חולנית. עד כדי כך שלא איכפת לי מהשמאל והימין, כהנא והדתיים, לא איכפת לי מיוקר המחיה, מהמחסור בנפט, מהפער החברתי ומהשחיתות. כשאני נמצא במטוס העומד לנחות בלוד, אני קם בטירוף עצבני מעל מושבי המרופד, מכניס הרוצה ומשתולל משמחה. משבצות של שדות ירוקים, כבישים מלאי מכוניות ואז אני נושם את ריחה של ארץ־ישראל היפהפיה, הטובה האהובה והנשכחת, ארץ של משאיות, ילדים יפים, כוס קפה ב„רוול", בחורות יפות, קיבוצים.
השגעון הזה אוכל אותי יום יום ושעה שעה כשאני שוכב שם בחולות העמוקים. שלום. והיה מאישפוז הטוב ביותר בשבילי. תנו לי לשלום !

פטר ברוק מחפש את פרח הפסגות התכול

מאת רות חזן

פטר ברוק עם „המרכז הבינלאומי לניסויי תיאטרון", — במסע הופעות נסיוני בכפרי הילידים באפריקה.

...גבוה גבוה, מעל לבמאים, תפאורנים, שחקנים, ניצבים בני האלמוות של המקצוע. אלה הנסיכים, שהתיאטרון הוא קיסרותם. ליוזמותיהם אין מעצור. לא גבולות גיאוגראפיים, לא מגבלות של תקציב או שפה. שופרות התקשורת הופכים עצמם כלי שרת, להפיץ תהילתם ברבים. ממשלות עושות עצמן מרבד לרגליהם. כל מעשה שלהם, כל מבצע, ולו בפינה הנידחת ביותר, זוכה מייד לדיווחים נרחבים ולתגובות נלהבות.

אחד מבני התפנוקים הללו של המוזות והמזל הוא הבמאי האנגלי פיטר ברוק. מזה שנים אין איש זה חדל להפתיענו. חשבת: הנה הוא יושב בטח, כבמאי הבית של ה„רויאל קורט תיאטר" — והנה הוא כבר אוסף קבוצת שחקנים עלומי שם, מאמן אותם משך שלושה חודשים; מעלה עימם את „מארא־סאד" — „ההצגה של העש...". אחר הוא נודד עם ההצגה ברחבי העולם ובכל מקום: הידחקות, הפגנות רחוב, ויכוחים פומביים, מצעדי שלום... לא עוברת שנה — והנה מופצת בעולם ההצגה — מוסרטת. לא, לא הצגה, סרט לכל דבר; עשיר בחידושי צבע, קול, צורה. יצירה קולנועית מהמעולות. אתנחתא קצרה — והנה הוא בסטראטפורד. מעלה את „חלום ליל קיץ" בקרקס סיני. „תרכיז של עליצות", „המילה האחרונה בתיאטרון", „אמנות משחק חסרת תקדים", — כך העתונות...

חשבת: ימשיך בזאת, והנה — חסל סדר תיאטרון סדיר. ברוק נעלם לרגע בים עסקי הבידור, ומופיע, ככוכב שביט זה — באיראן. שם הוא מעלה, במימון השאה הפרסי, עם ערב רב של שחקנים (כוכבי הווסט־אנד ליד לוליינים יפאניים, מתאגרף כושי, פועלי דחק פרסיים), חזיון חד־פעמי בשפה שאינה קיימת, שהומצאה במיוחד למענו. במת החזיון: עמק קברות המלכים ופסגותיו. משך ההצגה: משקיעה עד זריחה. הקהל: 200 נבחרים מחברת הג'ט־סט (הדוכסית מווינדזור ליד אונאסיס, הקיסרית ליד דני קיי, וכמובן צוות העתונאים ההכרחי) „ניסוי מהמם!", „ההיסטוריה האנושית בתוך קליפת אגוז!", „אדם ונופים בין לידה למוות"...

עברו חודשיים, וברוק — בפאריס. מקים בעזרתו הפעילה של ז'אן לואי בארו ו־30 שחקנים מכל קצווי תבל את „המרכז הבינלאומי לניסויי תיאטרון". שנת עבודה בסטודיו סגור. שתיקה...

מבצעו הנוכחי של ברוק (שנסתיים בקיץ זה וכבר צולם, הוסרט, יצא לאור כספר, קובץ ראיונות), הוא מסע תיאטרוני לאפריקה הלא נודעת, השחורה. מסע אל כפרי הילידים בתוככי הג'ונגל או במדבר. עם 30 שחקניו מהמרכז הנסיוני, צלם, מסריט, סופר בית, שני פרוז'קטורים ושטיח, נודד הבמאי מכפר לכפר. חוצה את היבשת למן הסהרה, דרך ניג'ר, ניגריה, דאהומי, וולטה העילית, מאלי ואלג'יריה. בכל כפר נידח־באמת שהוא פוגש בדרכו, ייעצר. שם, בכיכר הראשית, תפרוש הלהקה את השטיח. תשב לחלל בחלילים (אך גם בגיטארות חשמליות), תאסוף כחלילן זה שבאגדה את בני הכפר אליה לשיר עימם, להופיע בפניהם, לרקוד.

„...בפעם הראשונה הופענו בעיירה אל־סאלה, בלב הסהרה. אחר מסע של ימים, פתאום, עם בוקר, העיירה הזאת, על הכיכר הזעירה. אמרתי: בואו נעשה את הופעתנו הראשונה — כאן. כולם הסכימו משום שהמקום מצא־חן בעינינו. פרשנו את השטיח, ובן־רגע הקיפנו קהל. כך פרצנו לתוך הלא־נודע. לא ידענו מה נוכל להעביר לקהלנו זה, איזה מין קשר ייווצר, מפני שמעולם עוד לא היה דבר כזה בעיירה. אפילו לא שחקן נודד. שום אימפרוביזאציה תיאטראלית. והיתה התחושה קשה מהולמת. היענות מלאה. משהו ששינה בן רגע את מודעותו של כל אחד מאיתנו על מהות הקשר בין שחקן וקהל... מה הצגנו? אז, דברים פשוטים. קטעים של כלום. או זה החל בזוג נעליים. מישהו חלץ זוג נעליים כבד ומאובק, והציב אותו במרכז ה־

הצוות של ברוק מבצע „טכס של ציפורים"

אימפרוביזציה עם זוג נעליים

ברוק עם קבוצתו באפריקה

שטיח. זה היה רגע אינטנסיבי לעצמו, מפני שקודם לא היה דבר, חלל. והנה עצם, וכבר מרכז לאירועים. שחקנים קמו ועשו אימפרוביזציות. אנשים שונים הנועלים זוג נעליים, משתנים, ומשנים אותו... אחר המופע הזמין אותנו המורה המקומי לביתו. ישבנו על הארץ, שתינו תה בספלונים, שוחחנו. זה אינו אומר הרבה כשלעצמו (אני מתכוון: זה היה נעים וחם, אך) במובן מסויים לא יכלו לנהוג בנו אחרת. האירוע היה יוצא דופן מדי. כלומר: משהו צריך היה להיות מעוות לגמרי באנושות, אילו לא גילו אנשים עניין בדבר שמעולם לא ראו כמותו קודם. אבל זה לימד אותנו הרבה כשחקנים. השחקן המערבי נמצא תמיד במצב של ריגוש עצבני. של מתח. דבר הנובע מהתנאים בהם הוא מופיע במערב, מצפיות הקהל. עליו להראות משהו, להגיע לתוצאות, הישגים. זה יוצר דברים דחוקים, לא בשלים. אבל כשיש לך קהל שהוא כולו עימך, שאין לו כל תחושה שמשהו דוחק, („אם אינך מראה לנו עכשיו, מייד, משהו ראוי, אני הולך לי. ומוטב שתחדור להגיע לתוצאות מרשימות. כי זאת אני מצפה ממך!") — אזי הינך מגיע לדרגה שונה לגמרי של יצירתיות. למצב ממנו צומחים דברים בדרך אחרת, אורגאנית.

„לילה אחד חנינו ביער ושרנו. חשבנו שבמרחק קילומטרים סביבנו אין אדם. אך כמו שזה תמיד באפריקה, הופיעה פתאום, מלב החושך, קבוצת ילדים. הם ביקשו שנבוא עימם לכפרם הקטן, מרחק כמה קילומטרים, משום ששם יתקיים הלילה איזה טכס והם ישמחו אם נשתתף בו. הלכנו אחריהם דרך היער. התברר שמישהו מת בכפר, שיהיה זה טכס קבורה. קיבלו אותנו בסבר פנים וישבנו בחושך צלמוות, כשאנו עוקבים אחר הרוקדים כאחר צלליות. אחר מספר שעות אמרו לנו פתאום: „הנערים אומרים שזה מה שאתם עושים: שרים ורוקדים. עכשיו שירו אתם לנו." ובכן, יצרנו למענם זמר, בו במקום. וזה היה אולי הדבר הטוב ביותר שנוצר בכל המסע כולו. שחלף ברגע בו נוצר. כי בתיאטרון אינך עושה שום דבר למוזיאונים, רק למען הרגע ההווה... תשאלו: „מה השארתם אחריכם?" מוטב לשאול: „מה לקחתם עימכם?" זו השאלה הנכונה..."

התיה זה מסע בריחה לארץ האידיליה והתום? לאו דווקא. במגומגם, במעונה כלשהו, מנסה הבמאי להסביר עצמו לעתונות. להמחיש מהו „פרח הפסגות התכול", אחריו הוא רודף מקצה עולם עד קצהו. להסביר, מדוע הקים את המרכז לניסויי תיאטרון: זה דבר קשור בתחושת אי־הנחת שהוא חש ממקומו כבמאי בחברה הנוכחית, בחולי [illegible], לדעתו, שהוא חולי הפיצול החברתי, הפירוד. תחושת חוסר התזדהות של הפרט עם הציבור. בעבר, אומר הוא, העביר הפייטן לציבורו בשורה חיובית כבדת משמעות לגבי כל פרט מפרטיו, מפני שחש עצמו חלק מוסר, זהה, מובן לכל, של אותו ציבור. למשל: אדיפוס. זו היתה תחושה שקיננה משך מאות בשנים בציבור כולו, אלא שלא היתה לו יכולת לתת לה צורה ולעשותה מציאות נראית לעין. בא הפייטן ויצק כל זאת למלה אחת בת שלוש הברות. משהו נוסף לממשות. כיום — כל שאתה יכול לעצב בתיאטרון, הם שברי אמיתות. קליפות. גם זאת רק לציבור מצומצם ביותר (עיר, חבל ארץ, שכבה חברתית דקיקה), וכמעט שאינך יכול להעניק בשורה חברתית חיובית. לכל היותר שוללנית של אלימות תוקפת... אך זה בדיוק מה שהוא רוצה, כאיש תיאטרון: למצוא את הדרך אל כלל הציבור. למצוא את האמיתות המעטות האלה שעדיין ניתן לחלוק. בחיפוש זה הוא נאחז בוודאות אחת: גופו וקולו של האדם. אם בסיס המשותף שבעזרתו ניתן אולי לגשר מעל תהומות גזע, שפה, מסורת ומעמד, הרי תימצא אולי בתיאטרון השפה המשותפת המשותפת. שפה פשוטה — כפשטותו של מעגל, פשוט — ועמוס סמליות, שיכולים הכול, ילד או מדען, לעסוק בו, כל אחד בדרכו. והנה המסע לאפריקה היה נסיון הראשון לעשות הקבוצה עם קהל אידיאלי..."

מה הולך?

דפיקות־לב לאחר מעשה

לא מכבר קראתי אודות מחזה המתאר רץ שנשלח להביא ידיעה חשובה ובדרכו בלילה סוער הוא חוצה, מבלי לדעת זאת, אגם עמוק, שקרח מכסה את תחתיו. לאחר שהשליח מגיע בשלום ליעדו מתברר לו שחצה את האגם וניצל בדרך נס ממוות בטוח במימיו הקפואים. כאשר מתברר לבחור באיזו סכנה היה מצוי מבלי לדעת זאת, הוא לוקה בהתקף־לב, ונפטר.

עם הקריאה נראה היה לי שזה מוגזם במקצת. סוף־סוף אדם שניצל, ליבו טוב עליו, והסכנה שמאחוריו כבר חלפה ואיננה.

עד שהתנסיתי בעניין שכזה והתברר לי שהסופר שתיאר את המעשה הנ"ל צדק ממני. ומעשה שהיה כך היה:

ידיד שלי המשרת בצה"ל הגיע לאחר תקופה ארוכה לחופשה. הוא התקשר עימי בטלפון. מייד החלטתי להקדים את שובי לתל־אביב כדי לראותו. נכנסתי למכונית, ונסעתי בכביש המוכר כל כך, והגעתי בשלום לביתו.

„איך הגעת?" — שאל אותי כשפשטתי את מעילי וישבתי נינוח בכורסה, „הרי היום יום ד', הוא יום השבתון של המכונית שלך?"

„היום יום ד'?" —

„ודאי".

קנס של 3,000 ל"י, שלילת רשיון, איך הייתי מסביר את העניין לאחר מעשה? ליבי החל לדפוק בחזקה, ממש כיסתה אותי זיעת־חרדה. הרי עשיתי את המעשה „הבלתי חוקי" בתום־לב ובהיסח הדעת. והכל כבר עבר ונסתיים, למזלי, בכי טוב. בכל זאת כל הערב לא עזב אותי רגש הפחד, הפחד על מה שכבר עבר והיה, ואינו מסוכן עוד.

נזכרתי באותו מחזה על השליח ואגם הקרח. מי יודע, אולי אפשר באמת למות מיתה חטופה אפילו א ח ר י שכבר ניצלת מן הסכנה.

„פולחן אביב" אחר

בעוד כשבועיים, ב־14 בפברואר, תתקיים הופעה פומבית של „סדנת כוריאוגראפים" במסגרת להקת „בת־שבע" באולם נחמני בתל־אביב.

אחת היצירות שתוצג לפני הקהל תהיה גירסה חדשה של „פולחן האביב" לסטראבינסקי, שהמוסיקה שלו שימשה כבר כוריאוגראפים לא מעטים. לראשונה בוצע הבאלט בפאריס בשנת 1913, כשניז'ינסקי הוא הכוריאוגראף. הצגת הבכורה היתה סוערת ביותר, בשל חידושיו המוסיקאליים של סטראבינסקי, ובשל גישתו האוואנגרדיסטית של ניז'ינסקי, ששבר מוסכמות רבות של הבאלט הקלאסי, שעה שהשתמש בתנועות „לא יפות", כשברכי הרוקדים מופנות פנימה, ולא מסובבות כלפי חוץ, כפי שדורשת המסורת.

סטראבינסקי ראה ביצירתו סיפור אודות הפרה־היסטוריה הרוסית. פולחן קמאי סלאבי, סגידה לאביב, שבסופה מעלה עצמה אחת מעלמות השבט קורבן לאליל.

הפעם לא נראה פאראפראזה על הגירסה הבאלטית של „הפולחן", אלא אינטרפרטאציה שונה לחלוטין, מעשה ידיה של הכוריאוגראפית רוני סגל, שזו עבודתה הראשונה במסגרת להקת „בת־שבע".

בעיני רוני עומדת במרכז המיתוס דמותו של אל, שהוא התגלמות השמש והמוות כאחד. משמע הדואליות של הכוח הבונה וההורס, שהוא, בעצם, אחד. בגירסה החדשה נעשה שימוש במסיכות, ובסגנון התנועה יש אלמנטים האופייניים למחולות אפריקניים, אף כי הרעיון היסודי לקוח, כדברי הכוריאוגראפית, דווקא מעולם החסידות.

אחת העלמות מגירסתו של ניז'ינסקי משנת 1913

לשבט המסורתי החוגג את בוא האביב מצטרפת דמות הליצן, המייצג את ההומור שאינו סותר את הרצינות, את כוחות החיים והמוות, אלא משלים את גלריית הכוחות הפועלים באדם.

משתתפים במחול רקדנים רבים, ולדברי המשתתפים כולם נוצרה אווירת יצירה אמיתית בחזרות.

טוב לראות ניצנים של יצירה כוריאוגראפית ישראלית עצמאית. בהופעת הסדנה תיכלל יצירה נוספת של כוריאוגראפית ישראלית, מחול חדש משל אושרה אלקיים־גוגן.

את המסיכות ל„פולחן האביב" יצרה אמנית שהיא עולה חדשה ממקסיקו, מי שהיתה בעצמה רקדנית, והיא ציירת במקצועה, רוויטה גוטליב.

נג'ורדים בארץ לא־נודעת

דומני שפרויד הוא שטבע את המטבע הלשוני המתאר את נפש האדם כארץ לא־נודעת. על כל פנים מעטים הסופרים, ומעטים עוד יותר אנשי המדע, שהצליחו להמחיש בהתגלמותם מה מתרחש בנפשו של אדם חולה־רוח. הכל יודעים שמי שלקה בסכיזופרניה חי בעולם חצוי, עולם מלא פחדים נוראים הנשתקים אותו, שהוא סובל חרדות שאינו מסוגל לתארן לזולתו.

לא מכבר יצא לאור בתרגום עברי (בהוצאת „ספריית פועלים") ספרה של חנה גרין, „מעולם לא הבטחתי לך גן של ורדים". ככל שידוע לי זהו הספר היחיד המצליח להמחיש לקורא מה פירוש הדבר להיות סכיזופרני. הספר מתאר את חייה של נערה אמריקנית „מבית טוב", המגיעה למוסד לחולי־נפש, ועוברת תהליך ממושך של ריפוי.

כלפי חוץ הכל כאילו שפיר עימה. אבל בתוכה זועקים הדמונים שבמלכות הפרטית שלה ודורשים נקמה ועונש.

הספר אינו „פסיכיאטריה להדיוטות", אינו מה שמכונה „מדע פופולארי". הקריאה בו היא חוויה אנושית ואמנותית כאחת. זוהי אחת מאותן יצירות נדירות הקורעות צוהר לסודות נפשו של האדם.

אין בסיפור אף שמץ של סנסאציה וגילוי „סודות מן החדר" של בית־חולים לחולי־נפש. אבל יש בו כל היאוש הנורא של אזלת־היד של המודע מול המחלה ההורסת את הפאציינט מבלי שאיש יוכל להושיט לו עזרה ממשית. אף על פי כן יש בספר תקווה גדולה. לא תקווה זולה של ריפוי־פלא, אלא התקווה שבגיוס כל כוחות הנפש הנזעקים להצלה, לנסיון אחרון של „חיים עם המחלה". כל הרוצה לדעת מה פירושה של מחלה נפשית משתקת, חייב לקרוא יצירה גדולה זו.

טשטוש במראה

מחזה טוב הוא, כידוע, מחזה אשר אינו תלוי בזמנו ובמקומו. ניתן (כמה מיותר להרחיב על כך את הדיבור...) להציגו באופנים שונים, בתפיסה כזו או אחרת, אשר אם היא „תופסת" — אינה מסלפת את מהותו — הרי היא „מותרת" לכל עת וזמן.

בימים אלה מעלה תיאטרון חיפה את „רביזור" של גוגול, תחת השם „מבקר המדינה". מאחר שאין אנו עוסקים בשורות אלה בביקורת ההצגה, נפסח על ניתוחה והמסקנות המשתמעות מכך וננסה להתייחס אל בעיה מסויימת בלבד, העולה בעקבות ביצוע המחזה כפי שהוא נעשה שם.

עיבודו של יעקב שבתאי לגוגול הוא עיבוד בכיוון האקטואלי, עם צמידות סבירה לטקסט. מכאן, ה„בצק" בטרם היכנסו לתנור היה בר סיכוי לעלות יפה. הבמאית, *עדנה שביט*, לשה בו ולשה, והתוצאה: בהירות יתר וידיעה ברורה „מה אני רוצה להגיד" — בין אם נתונים הדברים בפרטיטורה שלפניה, בין אם לאו.

בכל מחיר ניסתה עדנה להאיר את עינינו שהפרובינציה של גוגול היא ארצנו הקטנה. שזעיר־בורגנים, חנפנים, אפורי־הפנים, הם פנינו שלנו. ולמעלה מכך — שמבקר המדינה האמיתי אינו אלא המחדל האחרון (בדמות מלאך המוות), שתפס אותנו בתחתונינו.

אלא מאי? לא סמכה הבמאית על דמיוננו. כושר האינטליגנציה (המינימלי?) שלנו, וכושר התפיסה האבסטרקטי ותרגומו בפועל למשתמע ממנו. עדנה ביימה — בלבוש קלאסי, אמנם — את הדמויות ופועלן על הבמה, כאילו הובאו כדי להסביר לנו מי אנחנו. המרחק — המתחייב כאשר הדברים נאמרים דרך הבמה, או כל מדיום אמנותי אחר — היוצר את הקירוב, לא רק שלא נשמר פה, אלא מושטש לגמרי. מה שמותיר אותנו מאוכזבים (משועממים, אך התחייבנו לא לעסוק בביקורת הערב). לא באנו לשמוע הרצאה על מצבנו ביום הכיפורים. מה עוד שאין כאן שום פרובוקציה. כידוע, הלכי הרוח ברחוב הם זהים לחלוטין. הקיצור: לא הותירו לאמנות לומר את דברה. השתמשו בה. והתוצאה: כאשר אתה מרכין ראשך קרוב מדי למראה, אינך רואה את דמותך או כל דמות אחרת. פשוט — אינך רואה דבר.

שואה, עבר וגם הווה? (המשך מעמ' 2)

לחנך את נערינו תוך ידיעת כל העובדות, לרבות הכואבות והאכזריות שבתולדות העם. אך הנני מתנגדת לאינטרפרטציה שהוא מציע לעובדות אלה: שכולם היו תמיד וגם כיום נגדנו, מתוך אותה שנאה שאין להימלט ממנה; שזה גורלנו בהיותנו עם מיוחד.

הבעיה אינה דידאקטית; בזאת הוא צודק: היא מהותית. אני מתנגדת לניסוח לא מפני שלא נעים ולא נוח לחנך עליו, אלא מפני שאינני מקבלת אותו כאמת שאין עליה עוררין. האם אמת היא שלא חל מפנה במצבנו הקיומי, ששנאת-היהודים כיום וזהה לזו של העולם ההלניסטי וראשית האיסלאם? ואם זוהי המציאות שנגזרה עלינו, מקור צרותינו ומלחמותינו באיזור זה, וכל תפקידנו — כל שיהודה באואר מבקש ממני ורבים כמוני — הוא כעין גישה שפינוזיסטית — להכיר את ההכרח — וכל הכרה אחרת נדונה על ידו כהתנהגות של בת-יענה?

האם חוזרת ההיסטוריה על עצמה?

בתארו את תולדות עמנו כותב המחבר, ש„ההיסטוריה אינה חוזרת על עצמה בפשוטה". משמע: היא חוזרת לדעתו (אם כי לא כפשוטה). הנני מסתייגת מאכסיומה זו. לימדוני, שמושכל ראשון בחשיבה היסטורית קובע שכל מאורע הוא חד-פעמי. נכון שאפשר למצוא קוי דמיון באירועים שונים ואף לקשרם כחוליות בשרשרת-תהליך. אך ההשקפה הגורסת חזרה, והמטפלת בחומר העובדתי על דרך האנאלוגיה, יש בה פעמים הרבה עיוותים בתפיסת המציאות.

לטפל בדרך אנאלוגית בפרעות של ראשית המאה, בשואה ובמלחמת יום הכיפורים הוא, לדעתי, חטא לאמת ההיסטורית. אומנם מצב היהודים דומה, אך הסיבות והנסיבות של אירועים אלה שונים לחלוטין. שונים גם המשטרים, הארצות, הקונסטלאציות הבינלאומיות וכו'. וקיומה של מדינת ישראל עצמאית ומבוססת משנה את התמונה לחלוטין. זוהי אנאלוגיה מאולצת ביותר.

אגב — כדאי להזכיר שהפוליטיקאים מרבים לעשות שימוש יעיל בדרך החשיבה האנאלוגית במאבקם היום-יומי. לדוגמה: בהתנגדותם החריפה למו"מ להפרדת הכוחות, עשו מנהיגי הליכוד שימוש בהשוואה של מצבנו עם מצבה של צ'כיה בזמן הסכם מינכן (מדינה קטנה מוסקרת לזאבים), ומרבים לדבר על קיסינג'ר כהתגלמותו החדשה של אותו פיסן נושא המטריה, או כאבטיפוס של יהודי-החצר הנצחי שחייב להוכיח לאדוניו האמריקאים את נאמנותו המופלגת. באותו מפגש אמר יהודה שכיום הוא מתייחס ברצינות לנאומיהם של שליטי ערב (המלאים איומי-השמדה). כיום הוא מאמין להם. זה הלקח שלמד מן השואה — כאשר יהודים סירבו להאמין לדברים הכתובים ב־Mein Kampf, ובמיוחד לאחר המלחמה האחרונה. האם גם כאן חוזרת ההיסטוריה על עצמה? אני מציעה לעזוב את האנאלוגיות ולבדוק כל מעשה פוליטי וכל נאום לגופו — לפי התכלית שרוצים להשיגה, ובין היתר, למי פונים הדברים, לאילו צרכים פנימיים וחיצוניים הם עונים, וכו'.

המלאכה אינה פשוטה; זוהי מלאכתם של הפרשנים; והרבה פעמים טועים; אבל הדרך הקלה של הכנסת כל גילויי שנאת-היהודים לתוך סל אחד, עלולה להביא לתוצאות פאטאליות ולהחמצת הזדמנויות לשלום. כי הרי לדעת רבים — כולל י. באואר, בטוחתני — אין דרכו של סאדאת כדרכו של קאדאפי — אפילו דבריהם נשמעים פעמים הרבה כזהים. אם כל נאום-השמדה של כל שליט ערבי יהיה בבחינת סכנת-השמדה, למה לסגת מן הקווים, לחתום על הסכמים, על פיסות נייר חסרות ערך? מכאן כפסע לדברי בן-גוריון הנודעים, שהמלחמה האחרונה באיזור תהיה זו בה ינצחו הערבים! יש על כן, לדעתי, להיזהר בהכללות ולחפש את הקונקרטי, הספציפי לאירוע הפוליטי ולאיש שעושה אותו.

התבונה להבדיל

פרופסור יעבץ נוהג לומר — כשמדובר באסכולות היסטוריוגראפיות שונות, שהיסטוריון העבר הוא אורח ההווה, לאמור, שלרוב החוקרים קשה להשתחרר מן האסוציאציות והגישות האקטואליות כאשר באים לטפל בחומר העבר. יהודה באואר משקיף על המאורעות בצורה הפוכה. חברים אחדים שהשתתפו בכנס העירו שיש בתיזה של באואר מידה רבה של ראיה טראומאטית של ההווה, משמע שזו ראיית ההווה בעיני העבר (עיניים שראו וחקרו את השואה הנוראה). ואם גדולים ומפורסמים תועים לפעמים, מה נותר לנו, שלא אנשי מקצוע ולא גדולים אנחנו? כיצד לטפל במציאות? בהקשר זה נראים לי רלבאנטים דבריו של ההיסטוריון הצבאי הבריטי הגדול, לידל הארט, אשר ראויים להיות מוטו לכל אדם חושב:

„מי יתן לי את הכוח לשנות דברים שיש ואפשר לשנות,

מי יתן לי את הכוח להשלים עם הדברים שאי-אפשר לשנות,

מי יתן לי את התבונה להבדיל בין אלה ואלה?"

תכנית עבודה מצויינת. הבעיה היא להשיג את התבונה להבדיל ולמיין: מה אפשר לשנות ועם מה צריך להשלים. נושא האנטישמיות למשל, האם שייך לתחום ההשלמה או השינוי?

שנאת היהודים - תופעה אל-היסטורית?

יהודה כותב ששנאת-היהודים היא מרכיב חיוני של תרבות המערב. היא נתון קבוע ולא משתנה מאז אבות הכנסיה דרך ה„פרוטוקולים של זקני ציון" ועד התורה הגזענית הפסדו-מדעית המודרנית. אם זה כך, כיצד להסביר מדוע היו ויש תקופות ומקומות בהם פורצת השנאה בברוטאליות, ואחרים בהם יש רגיעה? כיצד אפשר להבין זאת אלא אם כן על דרך הכרת השוני שבמשטרים, אישים, אינטרסים שמתייחסים אחרת לאותה בעיה? נכון שהתשתית האי-ראציונאלית הדתית מונחת ביסודה. היא לא מסבירה את המצבים השונים, אין ביכולתה ללמדנו מתי יחריף המצב ואם יש סיכוי שיתחסל. יתירה מזו, מאז ראשית הגשמת הציונות מתחיל תהליך של שלילת הגולה, של נורמאליזציה, אשר היא כשלעצמה מבטלת או מקטינה את סכנת הגשמת תכלית השנאה. ביטול סכנת האנטישמיות המסורתית הוא תחום שניתן בידי היהודים — על ידי הגשמת הציונות. והעם שנשאר בגולה? יש לבחון כל משטר כשלעצמו. התשתית העתיקה קיימת גם בבריה"מ וגם בארה"ב, אבל שליטיה עושים בפראקסיס שלהם שימוש שונה באותו חומר גלמי. ועלינו להיות ערים למה שמתרחש כל רגע. אפילו בבריה"מ חלו שינויים, ומדוע נתעלם מכך שאופשרה עליה גדולה, שהגיעה לשיאים בחודש המלחמה האחרונה? שאומנם מקיימים משפטי-ראוה ועיוותים איומים, אך אפשר לקבל קו טלפון ישיר בין ריגה ושידורי ישראל המתארים הפגנה של יהודים ציוניים? אינני באה להגן חס וחלילה על „עולם המחר" שהוא עולם של שלשום, אך הנני מבקשת חידוד הכלים לניתוח המציאות דווקא במומנטים המשתנים, כי אלה הם המאפשרים את השתתפותנו הפעילה בכיוון התהליכים.

בנושא שנאת-היהודים הוסיף המחבר ש„מלחמתו העיקרית של מוחמד אינה בנוצרים כידוע (?!) אלא ביהודים דווקא". המשפט חשוב בגלל השלכותיו לסכסוך העכשווי. אם אינני טועה, מלחמתו העיקרית של מוחמד היתה בפאגאנים ובכל השבטים שלא קיבלו את האיסלאם — בין אלה יהודי מדינה, אחרי שנכשל נסיון ההתקרבות שלו. מה שקרה הוא ששנאת-היהודים הערבית של ימינו מתבססת על ומחקה את זו המסורתית של אירופה, ועושה שימוש בקוראן לחיזוק טענותיה. יהודה באואר נגרר אחרי פירוש זה. אך מעבר לטעות, מי שגורס שכל מוסלמי בהיותו כזה — שונא-יהודים, גם מציע להתייחס בחשדנות לכל ערבי, גם ערביי הארץ (הערבים הנוצרים יכולים לטעון כידוע שאנו רצחנו את בן-האל). כך הוא דוחף את כל הבעיה לתחום בו אין לנו מה לשנות. נעשה מה שנעשה, ישנאו אותנו, כי כה אמר מוחמד, בין היתר...

הנני מציעה ללכת בעקבות הרצל ונורדאו בנושא זה. הם הבחינו היטב באותו תהליך של צמיחת האנטישמיות המודרנית הפוליטית, להבדיל מן השנאה שמקורה כלכלית-חברתית-דתי, וידעו להבחין גם ב„תרומה" שתרמו בזמננו יהודים מסויימים להתעוררותה. ניתוחו ופתרונו של הרצל בעינו עומד.

אמונה בעתיד טוב יותר: הקץ למלחמות

עד כאן הרחבתי את הדיבור על ראיית העבר וההווה; מכאן, כמה מילים על העתיד.

יהודה באואר כותב „גם אני מאמין בעתיד טוב יותר", רוצה לומר, עם פתיחת ועידת ז'נבה, יש סיכויים שיהיה סוף למלחמות, לשנאה ולבדידות.

איני שותפה — א-פריורי — לאופטימיות זו, לראיית העתיד כמובטח מראש. אני נוהגת לומר לחניכים שאינני מאמינה בדבר, אני רוצה דברים מסויימים, אך לא מובטח שיתקיימו. איני יכולה להבטיח שזו תהיה המלחמה האחרונה. הרבה תלוי (ודאי שלא הכל) במה שמנהיגי המדינה יעשו למען זה. כאן התחום של מדיניות הפנים והחוץ בו יש לשאוף להשפיע כדי לבטל גזרות גורל. הרבה מן המאורעות שנחשבים כבר עבר, הכתובים, מוקלטים ומצולמים מאוקטובר 73 עד ינואר 1974, הם תוצאה עקיפה ולפעמים ישירה של טעויות ומחדלים שהגבירו את השנאה בין העמים ועשו את המלחמה בלתי נמנעת.

אם לא נפעל בעתיד הקרוב באופן מתאים, גם הסיכוי המהפכני שנפתח עם ז'נבה יתבזבז; ושוב נרגיש בודדים ושנואים (אני חוזרת ומדגישה: לא רק אנחנו אלא גם המדינות השכנות חייבות לפעול בהתאם). הרבה תלוי במי מנהל את השיחות, איזו ממשלה עומדת מאחורי המשלחת, איזה מערך בינלאומי פועל, ועוד. אך סיכוי יש, בוודאי. מה לומר לנער שמתחיל לספור לך את כל המלחמות שעבר בחייו? שככה זה? זה גורלנו? או שיהיה טוב? או שאם יחפש פתרון אישי של בריחה לאן-שהוא אוכיח אותו ואספר לו דוגמאות היסטוריות של כשלון הפתרון?

נראה לי שהדרך הנכונה להשיב היא להניע אותו לפעילות באותו תחום בו פעולתו יכולה להשפיע על המאורעות שחלים עליו, להביא אותו לכך שיתעניין ויפעל, שיקבל את כל הנתונים על מנת שידע להבדיל, להבחין ולבחור.

אני מסכימה לדברי יהודה שכתב שנער י"ב לא רוצה להיות מזוהה עם עכבר שעוזב את האוניה בזמן סכנת טביעה; אך גם אינו מוכן להתכונן בלי הרף למקרה של מצדה אחרונה. הוא יעדיף להצטרף לקברניט נבון ואמין שישיט את האוניה לחוף מבטחים.

נ ו י ת

ההיסטוריוסופיה והמיתוס (המשך מעמ' 2)

מספיק להצביע על התמורה היסודית שחלה במעמדו הלאומי המוכר של העם היהודי, על כוחה הפוליטי-העצמאי והצבאי של מדינת ישראל ועל המהפכה שהתחוללה בתודעת העם כולו לגבי העם היהודי בדור האחרון.

משום כך קשה מאוד לקבל משפט מעין זה המצוי במאמרו של יהודה: „אומר בפשטות: הסיבות היסודיות שהביאו את השואה קיימות עדיין". חייתי את התקופה ההיא במלוא התודעה והאימה ואינני יכול למצוא כל דמיון בינה ובין תקופתנו, לא מבחינת מצבנו הריאלי ולא מבחינת הגורמים הממשיים הפועלים סביבנו — חוץ מאשר דבר אחד, שאמנם אין לולו בו: אין אוהבים אותנו.

אין ספק שצדק אבא קובנר בנאומו ב־1945 לפני אנשי הבריגדה היהודית, כאשר הזהיר אז בפני האפשרות של שואה נוספת. אז היו באמת עוד קיימות „כל הסיבות היסודיות שהביאו את השואה". אולם החזרה על דברים אלה ב־1973, כאילו תוקפם יפה כבעבר, פירושה: א. שתנועת הלאומית היהודית נכשלה בכל וכי העם היהודי הפקר כפי שהיה. ב. שקיימים בהיסטוריה האנושית גורמי-יסוד שאין יד התמורות חלה בהם וכי הרצון להשמיד יהודים — ולא „רק" לשנוא אותם — הוא אחד מהם.

קשה להתווכח עם אלה הגורסים את האמירות של „עוד שואה" בכל שעת-משבר — וכאלה לא חסרו לנו בשנת 67 ובשנת 73. המיטען הרגשי כבד מדי והחוויה האפוקליפטית של דורנו מאפילה על כל שיקול. אולם כאשר המדובר בהשוואה היסטורית של שתי תקופות שונות, אנו מצווים על בדיקה ענינית ומדוקדקת של כל הגורמים וחלוקתם לפי כוח השפעתם הראשונית או המשנית. בדיקה מעין זו גורמת בדרך כלל אצל היסטוריונים ליחס מסויג לאנאלוגיות היסטוריות, ואם יהודה בכל זאת מגיע למסקנתו שאכן קיימת במקרה שלנו אנאלוגיה כזו, הרי נובע הדבר כנראה מהשקפתו שקיימות התייחסויות של יסוד ביחסי עמים שאינן משתנות עם התנאים המשתנים, ושעוצמת השפעתן תמיד ראשונית בין כל הגורמים הפועלים על התהוותה של סיטואציה היסטורית.

מקורה של השקפה זו נעוץ כנראה בעובדה שכמעט כל היסטוריון יהודי נתקל במחקריו בתופעות מיוחדות במינן בתולדות עמנו, אשר אין בכוחו של הניתוח ההיסטורי-הראציונאליסטי המקובל להסבירן עד תומן. ביניהן תופסת ללא ספק מקום ראשון השנאה העמוקה המלווה את עמנו לאורך כל תולדותיו כמעט, ואשר הגיעה לשיא ביטויה בתקופה המודרנית בשואה. כל הניתוחים הפסיכולוגיים, הכלכליים, הסוציולוגיים, הפוליטיים והרוחניים בכוחם להסביר רק חלק מסויים של התופעה ולא את מהותה ושורשיה בתור גורם היסטורי פעיל. חוסר-אונים זה מוביל ממילא להסברים שיסודם באמונה דתית או במיתוס או בשניהם גם יחד. אין זה פסול בעיני, כאשר האדם שואב מתחומי רוח אלה את הסבריו — אחרי שהתפיסות הראציונאליסטיות אינן יכולות לסייע לו. אולם היושר האינטלקטואלי מצווה, לדעתי, שלא להחיל מראש את המיתוס או האמונה על מאורעות היסטוריים שאפשר להסבירם בדרך המחשבה הסיבתית.

במקרה שלפנינו גרס יהודה את האנאלוגיה בין השואה ובין מצבה של מדינת ישראל כיום מבלי להוכיח, שאכן אין הסברים ראציונאליים ופשוטים באופן יחסי לשנאה הלאומית הסובבת אותנו במזה"ת, ליחסה העויין של בריה"מ ולתקורותיו בתקופה ספציפית זו מן הריקמה הכללית והמקובלת של יחסי עמים. כי אחרת עלולים אנו להגיע מהשקפה היסטורית, שהסיבתיות הראציונאלית שולטת בה בדרך כלל, להיסטוריוסופיה צרופה המונחית לא ע"י העובדות אלא ע"י יסוד אמונתי או מיתי א-פריורי, המוציא את העם היהודי מחוץ להיסטוריה האנושית הכללית.

מאידך גיסא אין ספק שרבה היא ההשפעה של האמונה והמיתוס על המהלך ההיסטורי, ובתור שכאלה הם מהווים נושא של המחקר ההיסטורי. חוששני שמאמרו הנ"ל של יהודה עלול לתרום יותר ליצירת מיתוס מסויים או לחיזוקו מאשר להבנתו, ובכלל נדמה לי שהכנסת המיתוס לתחומה של „ההיסטוריה של העתיד", כלומר לפוליטיקה, סכנתה מרובה, כי המסקנה המוסקת ממנו תהיה תמיד בלתי ריאליסטית, רגשנית, בלתי פרופורציונאלית ובלתי הולמת את המצב הקונקרטי העומד לדיון. במקרה דנן עלולה הסברת מצבנו ברוח הדברים של יהודה להחטיא את המטרה הדרושה לנו היום, כלומר התגברות על השנאה בינינו ובין הערבים. אין זה כמובן נימוק ענייני נגד עצם השקפתו, אולם מאחר שזו נראית לי כתגובה היסטוריוסופית בלתי מוכחת, מותר ודאי גם להעיר על השפעתה האפשרית של השקפה זו. בלתי מוכח נראה לי שהשנאה הלאומית שצמחה בין עמנו ובין העמים הערביים במיפגשם ההיסטורי הנוכחי, נעוצה באנטי-יהודיות מושרשת ברבדים היסטוריים עמוקים עוד מימי מוחמד. מול הנחה זו אפשר להעמיד ניתוח פסיכולוגי אחר, המסביר את השנאה בינינו ובין הערבים ע"י שני מקורות שונים: א. ההתנגשות הלאומית ה„נורמאלית" שנגרמה ע"י חדירתנו המחודשת למזרח התיכון. ב. רגשי הנחיתות שהתפתחו בקרב עמים קולוניאליים או קולוניאליים למחצה לגבי האדם האירופי ששלט בהם במשך תקופה ארוכה, והמחזיק בשליטה על העולם עד היום בכוח הטכנולוגיה המתקדמת והציביליזציה המסורתית שלו. בעיני עמים אלה מסמל היהודי — בצדק מבחינה אינדיבידואלית ובאי-צדק מבחינה לאומית — את השליט המודרני הזה. הסבר ראציונאליסטי מעין זה משאיר פתח להתגבר על התהום שבינינו. כל מי שיקבל, לעומת זאת, את השקפתו ההיסטוריוסופית של יהודה, המבליט את המיתוס שבשנאה האנטישמית, כמה קשה יהיה לו להתגבר על רגשות שנאה תהומיים בעלי שורשים היסטוריים עמוקים...

נדמה לי שהשקפתו של יהודה מכבידה מאוד על כל מאמצי ההתקרבות בין העמים, הדרושה לנו היום יותר מבכל תקופה אחרת, כי היום נפתח פתח ריאלי אך של תקווה לשלום, שלא היה קיים עד כה. תיאור הניגודים בינינו ובין הערבים כאילו הם נובעים ממעמקי ההיסטוריה ואינם ניתנים כמעט לגישור, עלולים לשרת רק אותם כוחות פוליטיים המתנגדים לכל הסדר המבוסס על ויתורים הדדיים.

הדינוזאורים מהתיאטרון

(סוף מעמוד 13)

הבדידות הפחידה אותי, אבל לאחר זמן מסויים השלמתי איתה והבנתי שזה גורל האדם להיות לבד. זה חיזק אותי, פאריס נתנה לי כוח ליצור. זאת אנרגיה שצברתי וזה איפשר לי לעבוד בישראל, כי למדתי להעריך בני-אדם לפי קנה-מידה אובייקטיבי. בפגישה השניה עם פאריס, ה„מטרו" נראה לי כמו המדור הראשון של הגיהנום. אני נאלץ להשתמש בו כמו מיליונים אחרים, אבל זה סיוט אמיתי.

המחזה „המטרו האדום" הוא הריסת המיתוס של פאריס. זאת אחת הערים היקרות בעולם, האנשים כאן מתנהגים כחיות נרדפות. יש מאבק נורא. אבל לא של חיים ומוות כמו בישראל, אלא מאבק של קיום. כאן אפשר להבין מדוע בני-אדם מתקוממים. החברה הצרפתית היא חברה בורגנית ואפשר להבין את המהפכות הפוליטיות והרוחניות הרבות שליוו את התפתחותה. זה אולי יישמע מוזר. בישראל החברה שמרנית בצורה יותר אכזרית מהשמרנות הצרפתית, ומתוך שמרנות זו אפשר להבין את נביאי ישראל: ב„המטרו האדום" הגיבור יודע שעליו למות, אבל הוא מסכים ללכת למות מתוך ידיעה שהוא ייהפך לאל מצרי, הוא מוכרח למות, כיוון שהוא אדם רגיש מאוד והעולם הזה רומס את הרגישות. הגיבורה מחזיקה מעמד גם בגלל היותה אשה וגם הודות לכוח ההסתגלות שלה. לגבי הבעיה ישראל-ערב הגיבורה לוקה בתסביך לצאת עם ערבים ולא לשכב איתם (הסיפור הוא אמיתי — סופר לי ע"י בחורה ישראלית בפאריס). נראה לי שזה תסביך של כל המדינה; חיים עם הערבים אבל אין כל מגע אמיתי איתם.

באחת האפיזודות מופיע אדם זר על הבמה, חוטף וקורע את הספר מידי הנערה, תוך מילמולים שאינם ניתנים להבנה. האם זאת הבשורה שלך לעתיד?

האדם הזה בעיני הוא המשטר בצ'ילה השורף את הספרים, משטר הקולונלים באתונה, משטרו של קדאפי בלוב, או הביורוקראטיה ברוסיה של היום, כלומר אותה חייתיות שהורגת את התרבות. לצערי הרב אנו נמצאים בתהליך כזה. מובן שהם לא יצליחו לעשות זאת, כמו שקודמיהם בימי-הבינים לא הצליחו לעשות זאת, ותפקידו של יוצר, אם יש לו תפקיד, הוא להיות עד נאמן לתקופה שלו, למרות שבשל כך הוא צריך לשלם מחיר יקר.

ארנון יפה

בתשובה לשאלות קוראים רבים:

אי-פרסום לוח שידורי הרדיו והטלוויזיה הכללית ב„חותם", ובשאר העתונים, מאז המלחמה — אינו תלוי בנו אלא ברשות השידור. הובטח לנו כי תוך שבועיים יוסדר העניין ונוכל לפרסם שוב את לוח השידורים.

טלוויזיה לימודית

יום ו', 1.2.74

07.50 סרטוט ט' — רישום מידות בגופים
08.1 חשבון ז' — טבלאות וגרפים
08 פרקי ספרות ז'-ח' — בלדות ב'
09. חשבון ו' — השבר העשרוני
10.0 ביולוגיה י' — מערכות תאום: עצבים א'
10.2 אזרחות ד' — הממשלה
11. טלנוער — שבועון לנוער
11.30 דני וגיל במסע בלתי רגיל — (אמנות) — האגרת
12. דני וגיל במסע בלתי רגיל (אמנות) — האגרת
14. „המתנה" — מאת או' הנרי
14. „ארץ ישראל יפה" — מתוך סדרת המתח „חמדו לשון"
14.3 „ושבו בנים לגבולם" — מהסדרה „רוני שיר"

יום א', 3.2.74

07.50 טכנולוגיה ט' — המקדח
08.15 גיאומטריה ט' — ישרים מקבילים
09.05 אנגלית ה'
10.00 אנגלית ט'
10.20 טבע ד' — התפקיד והמבנה של מערכת העיכול
10.45 צרפתית
11.05 אלגברה ט' — פונקציות 2
11.25 חשבון ח' — הרחבה וצמצום
12.00 אנגלית י'
12.20 ייעוץ והכוון ז' — שוקל ובוחר
13.00 סרטוט ט' — ואתך ישר
13.20 פרקי ספרות ז'-ח' — בלדות ב'
13.40 שח-מט שעור מס' 20
16.00 „כריוח" — מלאכת יד
16.13 שח-מט שעור מס' 20
16.30 „צלילים צבעוניים" על המלחין דביוסי
17.00 „אנחנו ואמא" (חלק ב') — על מצבי מתח בבית

יום ב', 4.2.74

07.50 גני ילדים — גדול-קטן
08.15 אנגלית ו'
09.05 גיאומטריה י' — השטח
09.25 חשמל ח' — זרימת המטענים במעגל החשמלי
10.00 ביולוגיה ט' — האנזים: מבנה ופעילות
10.20 אנגלית ח'
11.25 מתימטיקה ח' — חרצים משטח לתבנית מספר
12.00 ביולוגיה י' — מערכות תאום: עצבים ב'
12.20 טבע-פיסיקה ז' — דיפוזיה ותנועת בראון
13.00 ביולוגיה ט' — האנזים כקטליזטור
13.20 טבע ו' — התפקיד והמבנה של מערכת העיכול
13.4 [illegible] (סרט)
14.10 תורת החשמל י' — חיבור בטור
16.00 „אנו שתים שלושים" — סרט
16.20 אנגלית ח'
16.40 „אתגר" — [illegible] בין יהודים לערבים

יום ג', 5.2.74

07.50 טבע ו' — כיצד אנו נעים?
08.15 ייעוץ והכוון ח' — מי עושה מה
08.40 תורת החשמל י' — חיבור במקביל
09.05 חשבון ז' — הישר במערכת הצירים
10.00 אנגלית ט'
10.2 אנגלית ו'
10.45 גני ילדים — אמיצים פחדנים
11.05 גיאומטריה ט' — ישרים מקבילים
11.25 אנגלית ז'
12.00 אנגלית י'
12.20 אנגלית ח'
13.00 טכנולוגיה ט' — המקדח
16.00 גיאומטריה — המשולש
16.20 „אמיצים פחדנים"
16.30 „איה פלוטו?"
17.00 גיאומטריה — חישובי שטח

יום ד', 6.2.74

07.50 גני ילדים — גדול-קטן
08.15 חשבון ה' — הרחבה וצמצום
08.40 חמדו לשון ז'-ח' — ידידות אמת
09.05 חשבון ח' — כפל במספרים ממשיים
10.00 אנגלית ט'
10.20 אנגלית ז'
10.45 מסיפורי שפת הנחל — מעשה בגלגל שלא הסתובב
11.05 ביולוגיה ט' — האנזים: מבנה ופעילות
11.25 אנגלית ח'
12.00 אלגברה י' — הפרבולה
12.20 גיאומטריה ו' — השטח
12.40 מראות בשמורות — (סרט)
13.00 דני וגיל במסע בלתי רגיל (אמנות) — האגרת
13.25 טבע-פיסיקה ז' — עובדות והשערות
14.10 סרטוט ט' — היראות
16.00 „עקבות בשלג" — מסיפורי שפת הנחל
16.13 מה יש בעולם — „כובעים" — לגיל הרך
16.30 אנגלית ט'
16.50 המשפחה המשחקת — משחקים לילד החולה
17.06 חשמל — ניתוח מעגלים

יום ה', 7.2.74

07.50 טבע ו' — כיצד אנו נעים?
09.25 חשמל ח' — זרימת המטענים במעגל החשמלי
10.00 טכנולוגיה ט' — הפלסטיק
10.45 גני ילדים — אמיצים פחדנים
11.05 ביולוגיה ט' — האנזים כקטליזטור
11.25 טבע ו' — התפקיד והמבנה של מערכת העיכול
12.20 טבע-פיסיקה ז' — פירוק והרכבה של מים
13.20 צרפתית
13.40 מראות בשמורות — (סרט)
16.00 אנגלית י'
16.18 גיאומטריה — ישרים מקבילים
16.35 „בלובן השקוף"
17.00 טלנוער — המגזין לבני הנעורים

ראשון בטיב ובצבע

מקום ראשון במשאל המוצר הנבחר 74

רהיטי הפלסטיק של גולן מעוצבים בסגנון אירופאי חדיש- מחומר פלסטי מעולה העמיד בפני חום, קור, רטיבות וחמרי ניקוי.

דגמים מגוונים בצבעים עליזים- לחדר הילדים, לסלון, למטבח, לאמבטיה ולמשרד.

היצרנית: קבוץ שער הגולן, ד.נ. עמק הירדן, טל. 067-50802/3

„גולן" עיצוב וריהוט

אורי אבנות